

Українська міграція у часи кризи: вимушена і трудова мобільність

Українська міграція у часи кризи: вимушена і трудова мобільність

Під редакцією:

Душана Дрбохлава, Марти Ярошевич

**Кафедра соціальної географії та регіонального розвитку,
Факультет природничих наук Карлового університету**

Рецензенти: Марта Кіндлер, Яна Леонтьєва

ISBN:

Ця публікація з'явилась у рамках проекту «Моніторинг української міграції: вимушена і трудова мобільність» (2015-2016) за фінансової підтримки Міжнародного Вишеградського фонду.

ЗМІСТ

ВСТУП	10
Ситуація у галузі безпеки в Україні	12
Тенденції міграції в Україні до розгортання конфлікту	13
Міграційна криза в ЄС	13
Конфлікт і міграція. Особливості зв'язків	13
Методологія дослідження	15
Подяка	17
Посилання	18
РОЗДІЛ 1	19
Міграція українців за кордон під час сучасної кризи: економічні причини досі переважають	
<i>Ірина Сушко, Катерина Кульчицька, Дарина Корягіна, Павло Кравчук ("Європа без бар'єрів") Олексій Позняк (Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи Національної академії наук України)</i>	
1.1 Вступ	20
1.1.1 Моделі міграції громадян України до початку 2014 року	20
1.1.2 Поява ВПО з 2014 року	25
1.2 Власні дослідження	27
1.2.1 Методологія дослідження	27
1.2.2. Експерти	27
1.2.3 Трудові мігранти	28
1.2.4 Внутрішньо переміщені особи	30
1.3. Основні результати дослідження	31
1.3.1 Нові міграційні схеми і моделі	31
1.3.2 Оцінка міграційної ситуації мігрантами.	35
1.3.3 Положення внутрішньо переміщених осіб і їхні можливі прагнення щодо міграції	41
1.4 Висновки та рекомендації	48
Список використаної літератури:	51
Додаток	52
РОЗДІЛ 2	55
Українська міграція до Польщі після «Революції Гідності»: старі тенденції або новий результат?	
Марта Ярошевич, Томаш Пьечал (Центр східних досліджень - OSW)	
2.1 Вступ	56
2.2 Міграційна ситуація у Польщі	57
2.2.1 Наявні дані	57
2.2.2. Витоки міграції та еволюція політики	60
2.3 Роль української міграції у Польщі	63
2.4 Власні дослідження	66
2.4.1 Методологія	66
2.4.2 Результати емпіричних досліджень	67
2.5 Висновки	82
Список використаної літератури	84
Додаток	85

Розділ 3	87
Поточна українська міграція до Чехії – скоріше притулок для економічних мігрантів, ніж для біженців Dušan Drbohlav, Markéta Seidlová (Geomigrace, Департамент соціальної географії та регіонального розвитку, факультет природничих наук Карлового університету)	
3.1 Вступ	88
3.2 Міграція до Чехії	89
3.2.1 Економічний і політичний контекст	89
3.2.2. Міграційна політика	89
3.2.3. Склад мігруючого населення	90
3.3. Українці у Чехії	91
3.3.1. Історія	91
3.3.2. Після 1993 року	91
3.3.3. Після 2014	92
3.4. Власне емпіричне інтерв'ю	100
3.4.1. Дослідницькі питання і методологія	100
3.4.2. Основні результати	102
3.5 Висновки і обговорення	115
Список використаної літератури	117
Додаток	119
Розділ 4	121
Зростання міграції українців до Словаччини: нові моделі міграції внаслідок нестабільної ситуації в Україні Vladimír Benč (Дослідницький центр Словацької асоціації зовнішньої політики)	
4.1 Вступ	122
4.2 Міграція у Словацьку Республіку	123
4.2.1 Регулярна міграція у Словаччину	123
4.2.2 Трудова міграція	124
4.2.3 Візова політика щодо громадян України	127
4.2.4 Нерегулярна міграція та шукачі притулку	129
4.3 Власні дослідження	132
4.3.1 Методологія	132
4.3.2 Словацькі експерти з міграції	133
4.3.3 Українські мігранти у Словаччині	145
4.4 Висновки	155
Список використаної літератури	158
Додаток	159
Висновки	161
Dušan Drbohlav, Marta Jaroszewicz	
Вплив конфліктів: ВПО і нові міграційні потоки	162
Різні чинники, що впливають на міграцію	164
Циркулярна і постійна міграція	164
ВПО й інтеграція мігрантів	165
Заходи та політика	166
Як це може виглядати в майбутньому?	167
Концептуальні питання	167
Відношення між добровільним і примусовим міграційними переміщеннями	167
Стратегії мігрантів з точки зору використання короткострокової циркулярної і довгострокової або постійної міграції	169
Список використаної літератури	170

Перелік Таблиць

Польща

Таб.1	Всі діючі дозволи, видані іноземним громадянам у Польщі на 31 грудня кожного року	56
Таб.2	Кількість іноземців з дійсними дозволами на проживання (різні види) у Польщі станом на 1 січня 2016 року (наявність даних)	57
Таб.3	Кількість декларацій роботодавця, виданих іноземцям у Польщі у 2014-2016 (перше півріччя)	58
Таб.4	Кількість виданих дозволів на роботу для іноземців у Польщі в 2010-2015 роках	58
Таб.5	Всі діючі дозволи, видані громадянам України в Польщі на 31 грудня кожного року	62
Таб.6	Кількість віз, виданих Польщею в Україні 2013-2015	63

Чехія

Таб.7	Притулок і додатковий захист, який надається українцям у Чехії (2005 – 2015)	94
Таб.8	Заяви на довгострокові візи або довгострокові види на проживання в посольстві Чехії в Україні (2007-2015)	97
Таб.9	Заяви на короткострокові візи до Чехії	98

Словаччина

Таб.10	Топ національностей, які користуються дійсними посвідками на проживання - громадяни третіх країн, у порівнянні 2015 і 2013 років	123
Таб.11	Працевлаштування для іноземців в Словаччині (на кінець року)	125
Таб.12	Кількість відмов у візах консульством СР за національністю заявників – TOP 4 національностей	127
Таб.13	Особи, які шукають притулок у Словаччині	129
Таб.14	Огляд незаконної міграції на території СР по роках: 2014 і 2015	130

Перелік Малюнків

Україна		
Мал.1	Відсоток інформантів, які працювали за кордоном і інформантів, члени родин яких працювали або досі працюють за кордоном, розділені по регіонах (%)	22
Мал.2	Поділ трудових мігрантів за країнами призначення (на основі останньої поїздки), 2008 і 2012 роки	23
Мал.3	Відсоток внутрішньо переміщених осіб серед населення регіонів України станом на 12 липня 2015 року.	25
Мал.4	Поділ опитаних мігрантів за статтю та віком	28
Мал.5	Поділ інформаторів відповідно до відповіді на питання: "Чи змінилося ставлення людей в країні Вашого проживання до українців в останні роки?"	38
Польща		
Мал.6	Кількість українських громадян, які навчаються у Польщі у 2005-2016 (загальна кількість)	64
Чехія		
Мал.7	Іноземці, які проживають у Чехії, українці у порівнянні з іншими (1994 – 2015)	91
Мал.8	Частка українських мігрантів у загальній чисельності іноземців, які проживають в районах Чехії (станом на 31 березня 2016 року)	92
Мал.9	Особи, які шукають притулку в Чехії (1990-2015)	93
Мал.10	Особи, які шукають притулку (подані клопотання про надання притулку) у Чехії, українці в порівнянні з іншими (січень 2014 - квітень 2016 року)	95
Мал.11	Притулок і додатковий захист, що надається українцям у Чехії (по місяцям; 2014 – 2016 рр.)	96
Словаччина		
Мал.12	Відсоток іноземців у загальній чисельності населення Словаччини (у %)	122
Мал.13	Заяви на отримання віз і візи, що надаються громадянам України у консульствах СР	127

Вступ

Душан Дрбохлав, Марта Ярошевич

У даній публікації представлені результати однорічних поглиблених статистичних і польових досліджень, проведених у рамках проекту «Моніторинг української міграції: вимушена і трудова мобільність» (2015-2016) за фінансової підтримки Міжнародного Вишеградського фонду. Проект упроваджено за участі «Geomigrace» з Карлового університету у Празі разом із «Центром східних досліджень» (OSW) із Польщі, Словацької Асоціації Зовнішньої політики (SFPA) та «Європи без бар'єрів» з України. Проект спрямований на вивчення можливого впливу в результаті погіршення ситуації у галузі безпеки після анексії Криму Росією та розгортання збройного конфлікту у Східній Європі на міграцію з України в ЄС, зокрема, до Польщі, Чехії і Словаччини. У рамках проекту також було здійснено спробу виявити будь-які нові тенденції та закономірності у сучасній українській міграції до ЄС. Ми також розглянули гуманітарне, соціальне і економічне становище внутрішньо переміщених осіб в Україні і їх можливі зв'язки з міжнародною міграцією.

Публікація фокусується на представленні результатів нашого емпіричного дослідження у порівнянні з наявними статистичними даними. В дослідженні також розглядається більш широкі поняття, такі як зв'язки між вимушеною й економічною міграцією, селективність міграційних процесів і наслідків внутрішнього переміщення, траєкторії розвитку подій міграції в країнах призначення або ж концепцій, що пояснюють короткострокову й довгострокову міграцію. Однак теоретичні міркування не були метою нашого дослідження. Наша мета полягала у тому, щоб, можливо вперше, комплексно дослідити вплив розгортання збройного конфлікту і дестабілізації безпеки в Україні на структуру міграції українців, котрі прибувають в країни Вишеградської групи. Висновки і пов'язані з ними сформовані гіпотези потребують більш тривалого дослідження і порівняння з іншими дослідженнями та даними після їх появи.

Ситуація у галузі безпеки в Україні

У листопаді 2013 року тисячі українців зібралися на головних вулицях Києва, щоб показати свої проєвропейські погляди в знак протесту проти відмови президента Януковича підписати Угоду про асоціацію України з ЄС. Кількість протестувальників збільшилася до ста тисяч після спроб уряду насильно розігнати мирну демонстрацію. Найтрагічніший день випав на 20 лютого 2014 року, коли 88 демонстрантів були вбиті урядовими силами безпеки та снайперами, котрі стріляли в демонстрантів з дахів будинків.

22 лютого Янукович залишив країну і вирушив до Росії у пошуках притулку. Крім того, наприкінці лютого 2014 року проросійські сепаратисти захопили урядові будівлі в Криму, де був створений новий проросійський уряд. На півострів зайшла російська армія. 16 березня новий проросійський уряд провів референдум щодо виходу зі складу України і приєднання до Росії. Цей референдум було засуджено Європейським Союзом як незаконний, а проти Росії були оголошені санкції. Анексія Криму Росією змусила багатьох людей залишити Крим, здебільшого - українських військовослужбовців і членів їхніх родин, проукраїнських громадських діячів та журналістів, а також представників кримськотатарських меншин, які активно виступали проти російської інтервенції.

За підтримки Росії, сепаратистські тенденції поширилися у східній частині України, що призвело до бойових дій, загибелі тисяч військових та мирних жителів і зростання кількості людей, що лишилися без домівок. На початку квітня 2014 року проросійські сепаратисти захопили урядові будівлі у Луганську і Донецьку, двох головних містах Донбасу, що межує з Росією. Українські військові і добровольчі сили чинили опір, що призвело до кривавого тривалого конфлікту. Найжорстокіші військові дії мали місце влітку 2014 і взимку 2015 року, однак угода про припинення вогню, підписана у Мінську у вересні 2014 року й переформульована у лютому 2015 року (так званий Мінськ 2) так і не була реалізована. І, як було зазначено на початку вступної частини, відбулась наступна ескалація конфлікту. Кількість жертв конфлікту в Східній Україні у червні 2016 року була найвищою за останні десять місяців. За даними ООН, на тлі відновлення серйозних зіткнень було вбито 12 осіб і 57 отримали поранення.

У наслідок війни, українська економіка серйозно постраждала зі скороченням на 6,8% у 2014 році і на 10,4% у 2015 році. За даними Світового банку, у 2014 році річний ВВП України на душу населення становив 3000 доларів США (за поточним обмінним курсом), у той час як у 2013 році він становив 4000 доларів США. За даними Організації Об'єднаних Націй станом на червень 2016 р. було вбито 9 449 осіб і 21 843 особи отримали поранення під час конфлікту в Донбасі. Крім того, понад 1,5 мільйона осіб були переміщені всередині України.

У цьому дослідженні буде зроблена спроба відповісти на питання, чи стимулювали усі ці чинники українську міграцію в ЄС, особливо до сусідніх країн Центральної Європи. До цього моменту, чітке зростання спостерігалось лише у Польщі.

Тенденції міграції в Україні до розгортання конфлікту

Великий масштаб зовнішньої міграції був характерним для українського суспільства протягом тривалого часу після розпаду СРСР. Проте, у 2008-2009 роках динаміка міграції стала слабшою. Відповідно до всеукраїнського дослідження з трудової міграції у 2005-2008 роках 1,5 мільйона українців працювали за кордоном, а у 2010-2012 роках цей показник становив 1,2 мільйона. Зниження відбулося в основному через глобальну економічну кризу і зменшення попиту на українських працівників у ЄС і Росії. У 2005-2008 роках, найбільш популярними країнами для українських трудових мігрантів були Росія, Італія та Чехія, в той час як у 2010-2012 роках головними напрямками були Росія і Польща. Для довоєнної міграції характерним є більш раціональний підхід до вибору країни призначення, покликаний досвідом, накопиченим за багато років і значною мережею мігрантів. До 2014 року більшість українських трудових мігрантів прибували із західної частини країни, де міграція стала поширеним методом боротьби із низьким рівнем зарплатні та бідністю.

У розглянутий період, міграція українців мала виключно економічний характер, на відміну від, наприклад, жителів Грузії або Північного Кавказу, які були змушені тікати від війни або переслідувань. До початку конфлікту, українці практично не подавали заяви про надання статусу біженців у країнах ЄС.

Міграційна криза в ЄС

У контексті міграційної кризи в ЄС, мігранти все частіше сприймаються громадами ЄС як тягар, окрім цього набирають силу анти-імміграційні політичні рухи. На додаток, такі країни, як Італія та Німеччина, які є популярними міграційними пунктами призначення серед українців, мають впоратися із проблемою інтеграції сотень тисяч біженців із Близького Сходу і навряд чи будуть зацікавлені у більшому відкритті своїх ринків праці для громадян України. Не відомо, в якому напрямку буде розвиватися міграційна політика країн Вишеградської групи, а також чи не стануть українські мігранти у ЄС жертвами анти-іммігрантських настроїв у приймаючих суспільствах.

Конфлікт і міграція. Особливості зв'язків

Міграція не є автоматичною реакцією людини на прояви насильства та збройних конфліктів. При вирішенні питання про втечу, цивільні особи зазвичай оцінюють, який ризик певного насильства існує для їхньої особистої безпеки, безпеки їхніх сімей та майна. У разі високого ризику, вони можуть прийняти рішення емігрувати, однак різні люди у випадку однієї й тієї ж загрози можуть реагувати по-різному. Хтось може втекти негайно, хтось вважатиме, що не має ніякої можливості для втечі або, що майно родини в зоні конфлікту є більш важливим, ніж можливі фізичні загрози. Таким

чином, люди знаходять компроміс між можливостями, майном і короткостроковим фізичним ризиком. Дивно, але бідність і її непрямі детермінанти підштовхують людей до міграції за нормальних умов, але вони, як правило, дуже ускладнюють рух в ситуаціях підвищеного ризику. Конфлікт, вразливість, бідність, безробіття та порушення прав людини тісно взаємопов'язані особливим чином.

Існує декілька важливих національних та регіональних досліджень впливу конфлікту на міграцію, однак вони, як правило, були проведені за межами Європи. Загалом, дослідження, проведені в Африці, Азії і Південній Америці підтвердили, що політична нестабільність - громадянські війни, геноциди і зовнішні втручання - призводить до збільшення міжнародної міграції і кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). В рамках даних досліджень було виявлено, що економічні та соціальні чинники можуть бути однаково важливими факторами у формуванні міграційних рухів із конфліктних зон. Крім того, було встановлено, що громадянська війна має найбільший вплив на міграцію, після геноциду/політициду, в той час як «етнічні» конфлікти або порушення прав людини не призводять до великомасштабних рухів (Девенпорт і ін., 2003; Сольберг і ін., 1989; Мур, Шелман, 2004).

Коли ми оцінюємо дослідження, проведені з точки зору місцевого населення або мігрантів, ми можемо побачити дещо іншу картину. По-перше, такі дослідження показують, що міграцію, як правило, вибирають люди з вищим людським капіталом, які мають більш універсальні навички і певні матеріальні цінності. Реакція деяких громад на конфліктну ситуацію може бути різною, в залежності від політичних і етнічних обставин, культурних чинників, рівня бідності та доступних можливостей для міграції у людей, які опинилися в небезпеці. Реакція на конфлікт також може змінюватися з плином часу, в залежності від динаміки конфлікту і особистого визнання загроз до безпеки. В процесі дослідження знаходиться доступність соціальних мереж, як можливість мігрувати із зони конфлікту (Вільямс та ін., 2009; Кларк, 1989; Меландер, Оберг, 2006).

Вищенаведені зв'язки та шаблони можуть, в цілому, віддзеркалити ситуацію в Україні, з внутрішньою міграцією і переміщенням населення в районах, зачеплених конфліктом. До цього часу близько 1,5 мільйона осіб з Криму і Донбасу стали внутрішньо переміщеними особами в Україні, однак, точні дані відсутні. Коли мова йде про міжнародні тенденції в галузі міграції, результати досліджень наслідків конфлікту в найменш розвинених країнах мають лише незначні спільні риси з нинішньою ситуацією в Україні.

По-перше конфлікт в Україні є більш складним. Він охоплює лише обмежену частину країни, – Це довгостроковий конфлікт низької інтенсивності з використанням різних інструментів "психологічної війни", що виник під впливом зовнішніх (Росія), а не внутрішніх сил. По-друге, незважаючи на складну ситуацію в галузі безпеки, український уряд здійснює контроль над безпекою та соціальною ситуацією в інших регіонах. Крім того, українська влада реалізує амбітний план реформ, хоча він був поставлений під сумнів через високий рівень корупції та надмірний політичний вплив так званих олігархів. По-третє, українці мають відносно високий людський капітал і є

дуже «досвідченими» мігрантами, які беруть участь у структурі міграції протягом багатьох десятиліть. Українське населення також традиційно бере участь у діяльності, пов'язаній із торгівлею у прикордонній зоні з Польщею, Словаччиною та Угорщиною. Польські, угорські та словацькі меншини проживають в Україні, у той час як значна російська меншина проживає в Донбасі. По-четверте, разом із розвитком конфлікту, Україна пережила серйозний економічний спад в 2014-2015 роках, що стимулював міграційні спрямування серед населення. І, нарешті, насправді немає поглиблених досліджень, котрі аналізують рівень сприйняття психологічних загроз у сьогоденній конфліктній ситуації, а це означає, що ми дуже мало знаємо про реакцію населення Криму та Донбасу на конфліктну ситуацію.

Методологія дослідження

У роботі представлені дані про міграцію та аналіз політики, а також результати якісних інтерв'ю (використання напів-структурованих інтерв'ю та фокус-груп за участю експертів і мігрантів), що проводилися в Україні, Польщі, Чехії та Словаччині у листопаді 2015 - квітні 2016 рр. Кількісний огляд даних, пов'язаних з міграцією (візи, дозволи на проживання, дозволи на роботу, статистика про надання притулку, ВПО) і аналіз політики кожної відповідної країни був проведений шляхом 10 щомісячних звітів (вересень 2015-червень 2016 г.) про моніторинг тенденцій міграції серед українських громадян, як країни направлення, так і країни прийому.

Польове якісне дослідження, яке, звісно, не може розглядатися як репрезентативне, побудоване таким чином, щоб охопити як національні, так і індивідуальні перспективи. Ми взяли інтерв'ю у експертів і мігрантів (а також ВПО, щоб поговорити про їхні міграційні надії). Перша група респондентів складалася з авторитетних експертів у галузі міграції. Друга група складалася з українських мігрантів, які погодилися поділитися своїм досвідом міграції з інтерв'юерами. У інтерв'ю з мігрантами і у фокус-групах з ВПО ми спробували зрозуміти сутність і якість явища, за допомогою якого ми розуміємо індивідуальний досвід і сприйняття мігранта. Напівструктуровані інтерв'ю з експертами також були якісними, проте тут ми також попросили деякі статистичні дані і розглянули їх з метою визначення якісних особливостей у масштабах всієї країни, використовуючи наш попередній досвід за допомогою методу Делфі. У методі Делфі експертна думка збирається шляхом розповсюдження серії листів опитувань для досягнення «об'єктивної» суб'єктивності (Дрбохлав, Ярошевич, 2015). У поточному дослідженні ми більшою мірою дотримувалися напівструктурованих інтерв'ю, однак враховувалося і "колективне" бачення.

На першому етапі, ми провели опитування загалом 61 експерта з питань міграції (по 15 експертів з України, Польщі та Чехії та 16 зі Словаччини), котрі представляють різні професійні галузі: здебільшого, державні, наукові кола, неурядові організації (НУО) і представників бізнесу. На другому етапі ми провели напівструктуроване

інтерв'ю з 55 українськими мігрантами у Польщі (20), Чехії (20) і Словаччині (15), які приїхали у ці країни після подій навесні 2014 року. Застосовуючи цей період часу, ми прагнули знайти тих мігрантів, які, можливо, залишили Україну саме через причини, пов'язані з соціально-конфліктними факторами і розглядали будь-які інші причини, які вони мали для еміграції, якщо це був не конфлікт. Ми прагнули взяти інтерв'ю у людей, що походять з різних географічних зон в Україні, щоб побачити, чи був зв'язок між міграцією та конфліктами обмежений Кримом і Донбасом. Нам вдалося взяти інтерв'ю у кількох мігрантів, що походять з постраждалих від конфлікту районів Донбасу, але жодного переселенця з Криму виявлено не було. В Україні ми провели 62 інтерв'ю з колишніми мігрантами, які нещодавно повернулися після короткочасної міграції до держав Вишеградської групи або інших країн ЄС. Були опитані тільки ті мігранти, які повернулися в Україну після того, як залишили її у квітні 2014 року, для того, щоб знову зосередитися на можливих зв'язках між конфліктом, ситуацією з насиллям та рівнем міграції.

У всіх інтерв'ю з мігрантами, вибір респондентів було зроблено за допомогою методу снігової кулі. Незважаючи на те, що гендерна рівність не була головною метою, ми намагалися зберегти баланс між респондентами жіночої і чоловічої статі, а також намагалися включити представників різних вікових груп, сімейних статусів і професій. Що стосується рівня освіти респондентів, особи з вищою освітою, як правило, представлені у великій кількості.

І, нарешті, ми провели три фокус-групи в Україні з внутрішньо переміщеними особами у трьох географічних регіонах: Києві, Харкові і Львові. У кожному місті було відібрано 12 ВПО для участі в групових інтерв'ю. Респонденти були відібрані серед тих ВПО, які мали намір виїхати за кордон, з урахуванням гендерної рівності та географічного походження. Була обрана методика інтерв'ю фокус-груп, щоб реконструювати можливі сподівання, уявлення і сприйняття міжнародної міграції серед ВПО.

У всіх інтерв'ю ми поважали анонімність респондентів. Під час розмови з респондентами, особливо мігрантами і вимушеними переселенцями, ми переконалися, що інтерв'ю не завдасть їм шкоди з урахуванням їхніх потреб та інтересів (наприклад, поважали їхнє приватне життя і не обманювали їх щодо цілей дослідження).

Видання починається зі вступу. Наступний розділ наводить результати наших досліджень в Україні, а потім - розділи щодо перспектив у країнах призначення: Польщі, Чехії та Словаччині. Український розділ розглядає наявні джерела статистичних даних і результатів опитування ВПО, експертів з питань міграції та мігрантів, які нещодавно повернулися в Україну з країн Вишеградської групи. У наступних розділах ми представляємо точку зору кожної з відповідних країн призначення - Польщі, Чехії та Словаччини, які були включені у наше дослідження. Угорщина не була включена до цільової групи, оскільки сьогоденні моделі міграції до цієї країни значно відрізняються через розташування Угорщини на Балканському шляху міграції. Нарешті, у завершальному розділі наведені деякі критичні зауваження щодо досягнутих результатів.

Подяка

Редактори хотіли б висловити свою щиру подяку всім авторам, які зробили свій внесок у публікацію, а також респондентам, рецензентам та всім, хто зробив наше дослідження можливим. Особлива подяка Діті Чермаковій за її відмінні координаційні зусилля, Маркеті Зейдловій, Еві Янській, Зденеку Чермаку, Маркеті Коропецькій, Ленкі Павелковій, Ондрею Валенті, Крістині Пейхловій, Павлу Кришенику, Івану Старинському у Чехії, Томашу Печалю та Патриції Подразі а у Польщі, Катарині Сірі та Браніславу Цибіку у Словаччині, Азізу Демірджаяєву, Павлу Кравчуку та Олексію Живорі в Україні, а також Яні Леонтьєвій та Марті Кіндлер.

Ми хотіли б подякувати усім опитаним експертам за їхній дорогоцінний час і всебічний аналіз, а також мігрантам-респондентам і окремим ВПО за їхню готовність поділитися з нами дуже особистими історіями міграції. Наша подяка також видавництву "рЗк" та його співробітникам за видавництво цієї книжки.

І наостанок, але не в останню чергу, ми хотіли б висловити нашу вдячність Міжнародному Вишеградському фонду, чий грант дозволив нам провести дослідження на таку важливу сучасну тему, як останні шаблони української міграції в ЄС, а також зв'язки між міграцією та конфліктами у Східній Європі.

*Душан Дрбохлав, Марта Ярошевич,
Прага/Варшава Серпень 2016.*

Посилання

- CLARK, L. (1989): Early Warning of Refugee Flows. Refugee Policy Group, Washington D.C.
- DAVENPORT, CH., MOORE, W., POE, S. (2003): Sometimes You Just Have to Leave: Domestic Threats and Forced Migration. *International Interactions*, 29, 2, 27-55.
- DRBOHLAV, D., JAROSZEWICZ, M. (2015): The probable future development of international migration from Ukraine, Moldova and Belarus to Visegrad countries and the European Union- the Delphi method (the search of objective subjectivity). In: Jaroszewicz, M., Lesińska, M.: *Forecasting Migration between the EU, V4 and Eastern Europe. Impact of Visa Abolition*. Centre for Eastern Studies, Warsaw, 20-54.
- MELANDER, E., OBERG, M. (2006): Time to go? Duration Dependence in Forced Migration. *International Interactions*, 32, 2, 129-152.
- MOORE, W., SHELLMAN, S. (2004): Fear of Persecution: Forced Migration 1952-1995. *Journal of Conflict Resolution*, 48, 5, 723-745.
- MARTIN, P., TAYLOR, J. E. (1995): *Guest Workers Programs and Policies*. The Urban Institute, Washington D.C.
- WILLIAMS, N., PRADHAM, M. S. (2009): *Political Conflict and Migration: How has Violence and Political Instability Affected Migration Patterns in Nepal?* Population Studies Centre Research Report.
- ZOLBERG A., SURKHE, A., AGUYAO, S. (1989): *Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*. Oxford Університет Press, New York.

Розділ 1

**Міграція українців за кордон
під час сучасної кризи:
економічні причини досі переважають**

*Ірина Сушко, Катерина Кульчицька, Дарина Корягіна, Павло Кравчук
("Європа без бар'єрів")*

*Олексій Позняк (Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В.
Птухи Національної академії наук України)*

1.1 Вступ

До нещодавнього часу Україна була країною, яка виступала здебільшого як джерело дешевої робочої сили або пунктом переходу для іноземних громадян, тим самим сприяючи потокам міжнародної міграції і слугувала проміжним пунктом для інших. Сучасний політичний стан і рівень безпеки в Україні і регіоні сприяли різкій зміні міграційних потоків і їхніх причин починаючи з 2013-2014 рр. У даний час для України характерні такі міграційні моделі:

- Високий рівень вихідної трудової міграції;
- Зростання тенденції тимчасової трудової міграції, котра перетворюється у постійну;
- Поява нових форм переміщення в Україні - рух внутрішньо переміщених осіб (ВПО); проблеми, пов'язані з їх регулюванням та адаптацією до нових місць проживання;
- Зменшення числа людей, що прибувають в Україну - зворотна міграція як українських громадян, так і іноземних іммігрантів;
- Низький рівень інтеграції іноземців, які проживають в Україні.

До 2014 року, трудова міграція була найбільш поширеним зразком усіх міграційних потоків в Україні. Сьогодні міграція пов'язана з ситуацією на Донбасі (і в Криму), досягла рівня, який можна порівняти, і, який можливо, навіть перевищує рівень трудової міграції. Однак, події у Східній Україні також негативно позначаються на вихідній трудовій міграції.

Згідно із щомісячними звітами Європи без бар'єрів (вересень 2015 - квітень 2016), кількість внутрішньо переміщених осіб продемонструвала стійке зростання на 3-5% щомісяця (від 1,505570 офіційно зареєстрованих ВПО з самого початку конфлікту до 2015 року і до 1783361 у квітні 2016 року) (Європа без бар'єрів, 2015 і 2016 рр.), так само як потік шукачів притулку та трудових мігрантів. Російська Федерація залишається основною країною призначення для двох останніх категорій 459 500 осіб, які шукають притулку (згідно з даними УВКБ ООН, про які йдеться у доповідях) ("Європа без бар'єрів", 2015 і 2016 рр.), у той час, як чотири країни Вишеградської групи, зокрема Польща (а також Чехія) залишаються на високому рівні у списку. Що стосується ВПО, обсяг соціальної підтримки поступово зростає, хоча вона, як і раніше, залишається недостатньою. Однак починаючи з лютого 2016 року деякі соціальні виплати були призупинені. Загалом ситуація вимагає поглиблених досліджень причини цих явищ.

1.1.1 Моделі міграції громадян України до початку 2014 року

Україна є одним з найбільших постачальників робочої сили в Європі. На жаль, статистичні дані та систематичні опитування, проведені в Україні не дають точної інформації про зовнішню трудову міграцію. В Україні були проведені лише два загальнонаціональні опитування з цього питання (у 2008 і 2012 роках). Перше національне опитування з питань трудової міграції проводилося Державним

комітетом статистики України (нині - служба державної статистики України), спільно з фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи Національної академії наук України (ІДСДП НАН України) в середині 2008 року. За даними опитування, 1,5 млн. громадян України працювали за кордоном в період з 2005 року до першої половини 2008 року, що становить 5,1% від працездатного населення України (чоловіки 16-59 років, жінки 16-54 років) (Державний комітет статистики України, 2009). Друге національне опитування з питань трудової міграції проводилося Держкомстатом спільно з ІДСДП НАН України у квітні-червні 2012 року на вимогу Міжнародної організації праці. За його результатами, кількість українських громадян у віці від 15 до 70 років, які працюють або шукають роботу за кордоном, складала близько 1,2 млн. або 3,4% від населення відповідного віку в період з 1 січня 2010 року по 17 червня 2012 року (Міжнародна організація праці, 2013). Обидва опитування не враховували ті домогосподарства, в яких всі члени родини мігрували і жили за кордоном протягом багатьох років. Вони також не враховували осіб, які виїжджали за кордон на роботу до 2005 року (у випадку опитування, проведеного у 2008 році) або до 2010 року (для опитування, проведеного у 2012 році) і не повернулися в Україну. Це означає, що фактична кількість українців, що працюють за кордоном, вища.

Відповідно до національного опитування, проведеного у 2012 році, трудова міграція більше поширена серед чоловіків; їхня кількість складає дві третини від загальної кількості трудових мігрантів. Найбільша кількість трудових мігрантів припадає на вік 25-49 років (Міжнародна організація праці, 2013). Це люди, які вже мають певний досвід і навички, і одночасно підтримують високий рівень ефективності. Варто зазначити, що чоловіки починають займатися трудовою міграцією у віці близько 25 років, в той час як жінки починають у 30 років. Якоюсь мірою це викликано ризиком стати жертвою торгівлі людьми. Проте, в той час як міграційна активність серед чоловіків у віці 50 років і більше швидко знижується, існує досить високий рівень трудової міграції серед жінок передпенсійного та раннього пенсійного віку. Більш того, після досягнення пенсійного віку, українські жінки мають можливість отримувати пенсію в Україні і працювати за кордоном в цей самий час, що спричинило зміни в інтенсивності трудової міграції жінок похилого віку.

Жителі села складають 54,3% трудових мігрантів. Рівень сільського населення, що бере участь у трудовій міграції у віці від 15 до 70 років в 2,9 рази вищий, ніж міського населення: 6.3% проти 2.2%¹. Вищий рівень міжнародної трудової міграції спостерігається у західних регіонах України. Відповідно до другого національного опитування, проведеного у 2012 році, жителі семи західних областей України (Волинської, Львівської, Рівненської, Закарпатської, Тернопільської, Івано-Франківської,

¹ Визначення "сільське", "міське" і "поселення міського типу" описане в Офіційному Указі Президії Верховної Ради від 12 березня 1981 р. Доступне за адресою: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1654-10> (Accessed 21 July 2016)

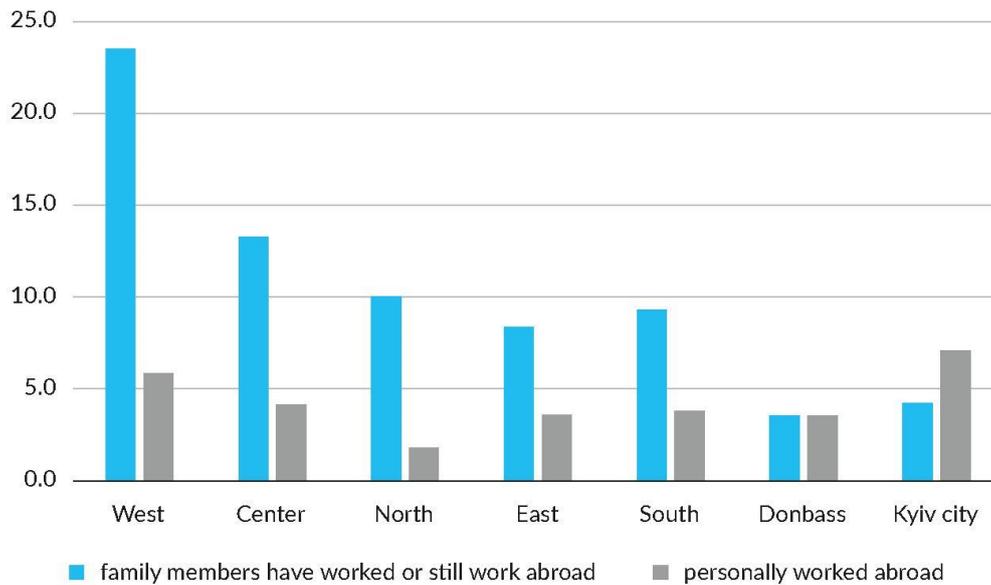
Чернівецької областей) складала більше ніж дві третини від усіх трудових мігрантів, хоча їхня кількість становить менше 20% від економічно активного населення.

Національні опитування з трудової міграції в Україні не проводилися з 2012 року і, відтак, ми можемо говорити лише про останні зміни в процесі міграції на основі даних соціологічних опитувань, проведених різними установами та на основі експертних оцінок. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка провів опитування громадської думки "про соціально-економічну орієнтацію економічно активного населення України² у 24 регіонах України і в м. Києві у серпні 2015 р. За його результатами, 4,3% економічно активного населення України працювали за кордоном 30 днів або більше протягом останніх 12 місяців до дати проведення опитування. Майже в три рази більше респондентів (12,4%) заявили, що члени їхніх родин працювали або досі працюють за кордоном.

Швидкість міграції членів родини відносно різних регіонів і типів поселень загалом відповідає результатам національних опитувань 2008 та 2012 років. У той же час, відсоток людей, які самі працювали за кордоном, був вищий у містах. Регіональні відмінності особистої участі є незначними у порівнянні з участю членів родин. Крім того, найвищий рівень особистої участі спостерігається у Києві (Західний регіон займає друге місце) (Мал. 1). Зрозуміло, що відповіді на питання про членів родин, які працюють за кордоном, показують стабільну і зазвичай довгу або циркулярну зовнішню трудову міграцію: члени родин респондентів, які працюють за кордоном протягом багатьох років, теоретично не могли бути включені до вибірки опитування, і це також вірно для тих, хто часто працює за кордоном протягом коротких періодів часу. Проте люди, які самі працювали за кордоном і були включені до вибірки, перебували за кордоном переважно тільки протягом короткого періоду часу. Таким чином, на сьогоднішній день спостерігається зростання інтенсивності трудової міграції в Україні, в тому числі осіб, які проживають за межами Західного регіону. Ця тенденція особливо справедлива для міських жителів, зокрема, для Києва. Вона може бути частково пов'язана з нещодавнім зниженням рівня життя.

² Опитано 2 200 респондентів з числа економічно активного населення.

Мал.1 Відсоток інформантів, які працювали за кордоном і інформантів, члени родин яких працювали або досі працюють за кордоном, розділені по регіонах (%)

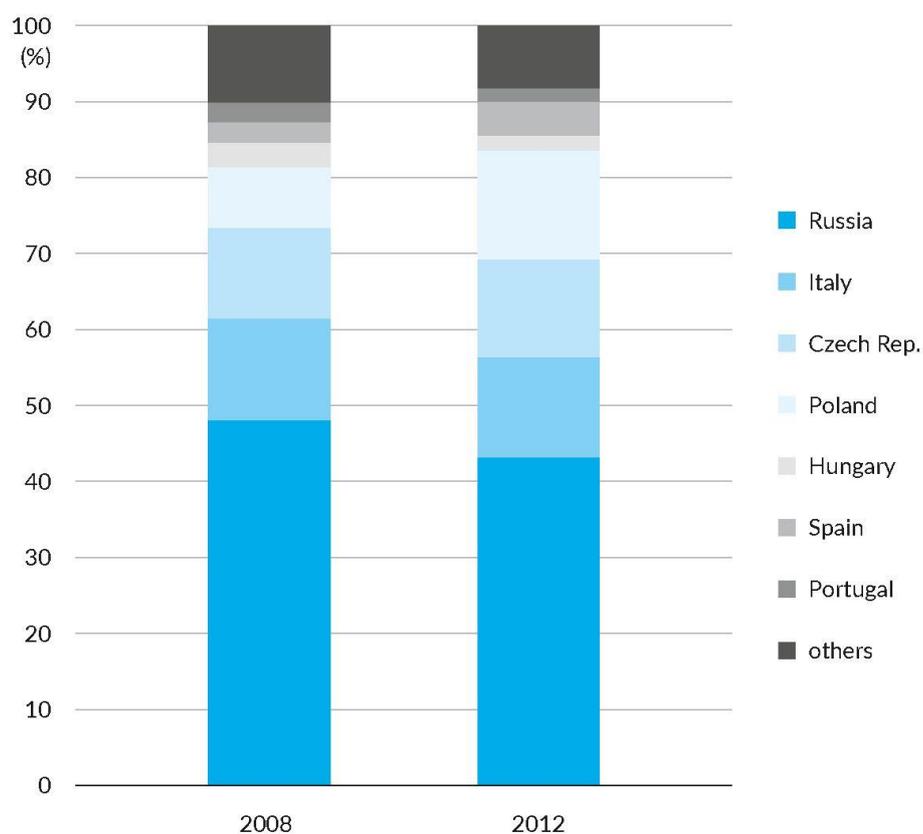
Family members have worked or still work abroad	Члени родини працювали або досі працюють за кордоном
Personally worked abroad	Особисто працював за кордоном
West	Захід
Center	Центр
North	Північ
East	Схід
South	Південь
Donbass	Донбас
Kyiv city	Місто Київ

Джерело: Опитування "Громадська думка про соціально-економічні орієнтації економічно активного населення України", 2015.

За результатами 2012 року, основними країнами-одержувачами української робочої сили є Росія (43,2%), Польща (14,3%), Італія (13,2%) і Чехія (12,9%). Потoki трудової міграції також спрямовані в Іспанію (4,5%), Німеччину (2,4%), Угорщину (1,9%), Португалію та Білорусь (1,8%) (Міжнародна організація праці, 2013).

Порівняння результатів національних опитувань 2008 та 2012 років показує зниження частки мігрантів у Російській Федерації, у той час як темпи трудової міграції до країн ЄС зростають, у тому числі до країн Вишеградської групи. На відміну від опитування 2008 року, частка Росії скоротилася майже на 5%, у той час як у 2012 році - збільшилася до країн ЄС (особливо до Польщі) (Мал. 2).

Мал. 2 Поділ трудових мігрантів за країнами призначення (на основі останньої поїздки), 2008 і 2012 роки

Others	інші
Portugal	Португалія
Spain	Іспанія
Угорщина	Угорщина
Польща	Польща
Czech rep.	Чехія
Italy	Італія
Russia	Росія

Джерело: Національне опитування з питань трудової міграції 2008 і 2012 роках

Основними факторами, які впливають на цей процес, є: низькі економічні вигоди від міграції у Росію у порівнянні з тими, які виникають при міграції до ЄС; створення українських міграційних мереж і НУО у Європейському Союзі (що робить міграцію у ці країни менш ризикованою); і загальне позитивне ставлення до тих, хто прибуває з України. У даний час тенденція до зменшення частки Росії і збільшення міграції до ЄС серед української трудової міграції додатково підвищується за рахунок погіршення українсько-російських відносин, а також швидкої девальвації російського рубля і, при цьому, втрати економічної привабливості.

1.1.2 Поява ВПО з 2014 року

Новий тип міграції, що з'явився в Україні внаслідок Кримської анексії і збройного конфлікту на Донбасі, - внутрішньо переміщені особи (ВПО), призвів до перерозподілу населення між регіонами. Загальна кількість громадян України, які залишили Крим і район проведення антитерористичної операції (АТО), і переїхали в інші регіони станом на 17.05.2016, сягає 1 025 100 осіб, згідно з інформацією, що надійшла з міжвідомчого координаційного органу служби соціального захисту (ССЗ) для громадян України, переміщених з тимчасово окупованих територій і районів антитерористичної операції (Державна служба з надзвичайних ситуацій України, 2016 р.). Крім того, кілька сотень тисяч вимушених переселенців залишаються незареєстрованими. Серед зареєстрованих осіб, 22 300 осіб - з Криму, в той час як 1 002 800 осіб (майже 98% від загальної кількості) – з Донбасу. Кількість ВПО з півострова стабілізувалась через кілька місяців після приєднання Криму, але кількість мігрантів з району Донбасу у 2014-2015 рр. неухильно зростала, і ця тенденція призупинилась у 2016 році. Серед ВПО переважають люди, що представляють вразливі групи населення. Майже половина з них є інвалідами або літніми людьми, а частка жінок працездатного віку істотно вища, ніж частка чоловіків працездатного віку (22,4% проти 12,7% станом на 15.04.2016).

На додаток до ССЗ, Міністерство соціальної політики України також відстежує ВПО. ССЗ фіксує кількість людей, які звернулися за допомогою з переселенням і розміщенням, а Міністерство соціальної політики веде облік людей, які звернулися за виплатою пенсії або соціальною допомогою в їхньому новому місці проживання. Насправді, статистика Міністерства соціальної політики України включає в себе не тільки внутрішніх мігрантів, але й людей, які насправді живуть на окупованій території, але час від часу приїждять в райони, підконтрольні центральному уряду, щоб отримати пенсію або соціальну допомогу. Це означає, що ССЗ має більш точні статистичні дані щодо фактичної міграції ВПО. Найбільша кількість іммігрантів (відповідно до ССЗ) розташована в районах Луганської області, які перебувають під контролем центрального уряду – 263 500; Харківській області – 198 800 чол.; районах Донецької області, які перебувають під контролем центрального уряду – 120 000; Дніпропетровській області – 81 900; Запорізькій області – 67 900; Київській області – 49 800; і місті Києві – 39 000. Загалом, частка ВПО у регіонах відповідає співвідношенню до відстані від зони АТО (Мал.3).

У 2015-2016 р.р., Український центр соціальних реформ провів опитування ВПО на прохання Міжнародної організації з міграції.³ Результати показують, що ВПО більш-менш успішно інтегровані у приймаючі спільноти, але в той же час, вони мають істотні проблеми у прилаштуванні й адаптації до нового місця проживання. Ставлення

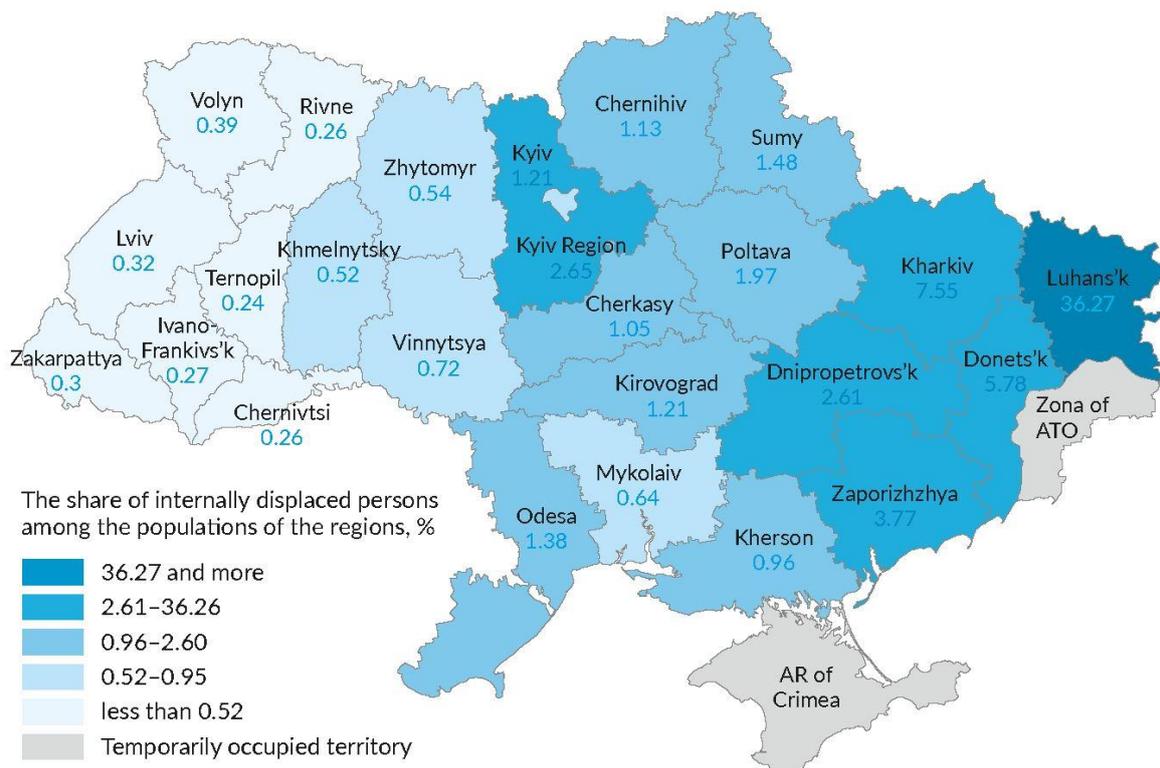
³ В рамках дослідження 'Оцінка місцевих ринків у Вінницькій, Черкаській, Житомирській, Полтавській, Сумській, Чернігівській, Одеській, Миколаївській, Херсонській областях' в межах гуманітарної програми МОМ в Україні 'Гуманітарна допомога внутрішньо переміщеним особам в Україні за рахунок грошових переказів' було опитано 1350 осіб серед ВПО і місцевого населення в дев'яти регіонах. У межах дослідження 'Оцінка місцевих ринків Харківської області' за реалізації гуманітарної програми МОМ в Україні 'Гуманітарна допомога внутрішньо переміщеним особам в Україні за рахунок грошових переказів' було опитано 1000 осіб серед ВПО і місцевого населення у Харківській області.

місцевого населення до ВПО в основному описується як дружнє, рідко - нейтральне, і лише деякі з них відзначили відкриту ворожість. Місцеві жителі часто визначають своє ставлення до іммігрантів як нейтральне.

Принаймні, певний відсоток ВПО хоче постійно перебувати в районах їхнього проживання у даний час і не буде повертатися додому після закінчення антитерористичної операції. Відповідно до опитування, вказаного вище, більшість переміщених осіб хочуть залишатися у їхньому нинішньому місці проживання принаймні ще 12 місяців.

Деякі люди з конфліктних регіонів також шукають притулку за кордоном. За даними Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, станом на травень 2016 року 388 800 громадян України просили статус біженця у сусідніх країнах (у першу чергу в Росії, Білорусі і Польщі). Крім того, 732 000 осіб (згідно з Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, 2016 р.), живуть у цих країнах і з інших причин. Крім того, російські офіційні особи посилаються на присутність набагато більшої кількості українців, хоча ці дані не підтвержені.

Мал. 3 Відсоток внутрішньо переміщених осіб серед населення регіонів України станом на 12 липня 2015 року.

Джерело: Міжвідомчий координаційний орган служби соціального забезпечення України (2015).

The share of internally displaced persons among the populations of the regions	Частка внутрішньо переміщених осіб серед населення регіонів
And more	І більше
Less than	Менше ніж
Temporary occupied territory	Тимчасова окупована територія

1.2 Власні дослідження

1.2.1 Методологія дослідження

У цьому підрозділі ми представимо результат нашого якісного дослідження впливу анексії Криму та конфлікту на Донбасі, яке проводилося в рамках проекту «Моніторинг міграції в Україні: вимушена і трудова мобільність», фінансованого IVF. Опитування проводилося НУО «Європа без бар'єрів», за участю аналітиків Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи Національної академії наук України. Польові дослідження проводились фахівцями «Центру соціального моніторингу» і ІДСДП.

Мета дослідження полягала у визначенні новітніх тенденцій міграції з України та дослідженні можливого впливу російської анексії Криму після Євромайдану та розгортання збройного конфлікту на Донбасі на українські міграційні моделі і сподівання. Об'єктом дослідження є міграційна поведінка громадян України.

Первинна інформація була отримана з державної статистики, статистичних даних відповідних міністерств і відомств, доступних матеріалів досліджень і інтерв'ю. Методи дослідження включали: аналіз документів, напівструктуровані інтерв'ю, дискусії фокус-груп, логічний синтез, порівняльний аналіз, графічні і картографічні висновки.

Польові дослідження проводились у лютому - березні 2016 г. Вони включали опитування трьох цільових груп:

1. Експерти
2. Трудові мігранти
3. ВПО

1.2.2. Експерти

Метою опитування експертів було визначити їхню думку про останні тенденції міжнародної міграції населення України. Були використані напівструктуровані інтерв'ю. Загалом було опитано 15 експертів. До списку експертів були включені вчені, що працюють у галузі міграції, представники центральних органів виконавчої влади, які беруть участь у вирішенні проблем міграції, представники міжнародних та неурядових організацій, що спеціалізуються на питаннях міграції. Детальніша інформація про опитування експертів представлена у додатку до цього розділу.

Всі інтерв'ю були записані за попередньою згодою. Інформація з інтерв'ю була переведена в електронний формат (Excel).

1.2.3 Трудові мігранти

У свою чергу, метою опитування трудових мігрантів було виявлення можливих змін у структурі міграції за нової, більш нестабільної політичної ситуації в Україні. Тут також використовувалися напівструктуровані інтерв'ю, як інструмент збору даних. Респондентами були 62 дорослі мігранти (тільки один із членів сім'ї), які працювали за кордоном протягом короткого періоду, і нещодавно повернулися з країн Вишеградської групи (Чехія, Словаччина, Польща, Угорщина) або інших країн-членів ЄС. Для інтерв'ю розглядалися тільки мігранти, які залишили Україну після квітня 2014 року. Їхні демографічні характеристики наведені у додатку до цього розділу. Інтерв'ю проводилося сам на сам у місці проживання респондента.

Інтерв'ю проводилися 20 підготовленими інтерв'юерами з постійної мережі «Центру соціального моніторингу». Інтерв'ю відповідає усім вимогам, пов'язаним з технологією опитування, тим самим зберігаючи анонімність і конфіденційність відповідей усіх інформантів. Усі інтерв'ю були записані за попередньою згодою.

Були використані такі канали рекрутингу під час пошуку інформаторів за допомогою методу «снігової кулі»:

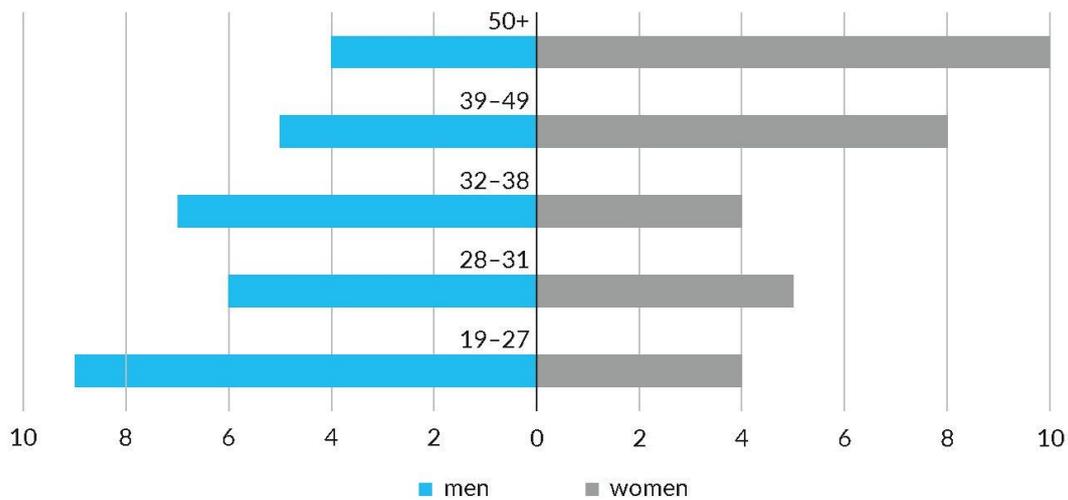
- Друзі / знайомі інтерв'юерів;
- Особисті контакти інтерв'юера;
- Добровольці.

Респонденти походять із дев'яти регіонів України, у тому числі семи західних областей, де інтенсивність трудової міграції є найвищою (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області), Київської області (включаючи місто Київ) і Харківської області (включаючи місто Харків). Загалом, інтерв'юери вступили у контакт з 94 потенційними інформаторами. У підсумку, вони успішно опитали 62 інформаторів.

Інтерв'юери повідомили про значну проблему у пошуку інформаторів, які перемістилися з Донецької та Луганської областей до інших регіонів України і пізніше виїхали тимчасово на роботу за кордон, а потім повернулися в Україну. Переважна більшість людей, які переїхали з зон конфлікту не виїжджали за кордон. Інтерв'юери також повідомили про випадки, коли люди їдуть за кордон і не повертаються до опитуваних регіонів. У цілому, серед усіх респондентів тільки 8 осіб були з Донбасу, серед яких 7 осіб були з окупованих територій, а 1 особа - з контрольованої урядом території.

Було обрано зразок інтерв'ю з метою збереження віку та гендерної рівності. У результаті було опитано рівну кількість чоловіків і жінок (31 особу кожної статі), а також п'ять основних вікових груп: 19-27 років, 28-31 років (діапазон максимальної міграційної активності), 32-38 років, 39-49, 50 років і старше (максимум - 64 роки). Однак, завдання забезпечення гендерної рівності у кожній віковій групі ніколи не було пріоритетним. (Мал. 4).

Мал. 4 Поділ опитаних мігрантів за статтю та віком

Джерело: Власні дослідження, 2016.

women	жінки
men	чоловіки

Більше половини інформантів були одружені і сімейний стан переважав в обох статях. Проте, майже третина опитаних чоловіків ніколи не одружувалася, а серед опитаних жінок лише кілька не перебувало у шлюбі, у той час як понад чверть з них були розлучені. Це може означати, що жінки вирішують мігрувати з метою підтримки своїх дітей, у той час як чоловіки вирішують мігрувати через бажання підвищити свій власний рівень життя.

Для опитаних інформаторів характерною рисою був більш високий рівень освіти у порівнянні із загальною групою робітників-мігрантів, виявлених під час національного опитування з питань трудової міграції. Половина інформаторів мала вищу освіту. Понад дві третини інформаторів поїхали за кордон самостійно, у той час як кілька людей переїхали з родичами. Майже чверть з інформантів переїхали з друзями або колегами.

Із загальної кількості опитаних мігрантів, 49 осіб працювали у країнах Вишеградської групи, у тому числі у Польщі - 23 особи. У вибірці також були представлені інші типи для української трудової міграції країни ЄС (Іспанія, Італія, Португалія, Німеччина) або країни, куди українці подорожують рідко (Швеція, Норвегія, Естонія).

На етапі обробки даних була розроблена і випробувана модель для досягнутого масиву даних, також відповіді були закодовані ⁴.

⁴ Інформація з анкет була переведена в електронний формат (з використанням програмного забезпечення SPSS). Зібрані дані склалися з аудіозаписів 62 глибинних інтерв'ю у форматі MP3 або WMA без транскрипції. Транскрипція аудіозаписів була зроблена ІДСДП.

1.2.4 Внутрішньо переміщені особи

Мета дискусій у фокус-групах з ВПО полягала у визначенні можливих міграційних прагнень ВПО до участі в міжнародній міграції та їхньої оцінки умов життя у нових місцях проживання. Фокус-групи були обрані в якості методу дослідження для вивчення ВПО з метою стимулювання обговорення чутливих питань. У кожному з трьох міст (Київ, Харків, Львів) були відібрані 12 осіб з числа внутрішньо переміщених осіб, які мали намір виїхати за кордон (до країн Вишеградської групи або інших країн-членів ЄС), щоб взяти участь в дискусіях у фокус-групах (ДФГ). Дискусії у фокус-групах були проведені у лютому 2016 року. Загалом 36 осіб взяли участь у дискусіях у фокус-групах.

Учасники ДФГ у кожному місті обиралися за квотами для дотримання географічного походження. Передбачалося, що з 12 членів двоє людей повинні походити з Криму (Криму та м. Севастополя) та по 5 осіб з Донецької та Луганської областей. На жаль, ця мета була досягнута тільки у Києві. У той час як у Харкові серед інформаторів був досягнутий гендерний паритет, регіональне представництво Донецької області було вищим, і, таким чином, нижчим для Луганської області (1 чол). Також не було можливості забезпечити гендерний паритет у Львові (нам вдалося залучити тільки 3 чоловіків), через невелику кількість ВПО і значне переважання жінок. Крім того, ще одна людина з Донецької області була включена до фокус-групи за рахунок людини з Криму.

Для деяких з опитаних ВПО поточне місце перебування не є першим після виїзду із зони АТО. Незважаючи на те, що інформанти влаштувалися в різних регіонах України, не було ніяких істотних відмінностей у результатах фокус-груп за географічним положенням ВПО. Об'єднання за географічним положенням наприкінці фокус-груп показали, що респонденти характеризуються відносно високим рівнем освіти. Близько 3/4 респондентів мали вищу освіту. Розподіл вікових груп інформантів цілком рівний; наймолодшому учаснику 21 рік, найстаршому - 73 роки. Близько 2/3 інформантів були одружені.

Кожна ДФГ була записана, а потім розшифрована. Після завершення ДФГ, учасники були додатково опитані за допомогою опитувальника. Зібрані дані складаються з відповідей 36 інформантів.

1.3. Основні результати дослідження

1.3.1 Нові міграційні схеми і моделі

Опитані експерти відзначили посилення міграційних потоків з України в останні два роки і переорієнтацію міграційних потоків до ЄС за рахунок зменшення міграцій в Російську Федерацію⁵. Є також нові тенденції в українській міграції за кордон, які не спостерігалися раніше: зростання міграції молодих фахівців, малих і середніх підприємців, а також збільшення частки жінок-мігрантів. Деякі експерти відзначають збільшення нелегальної міграції⁶.

Експерти запропонували такі причини міграції молоді: зростання популярності отримання освіти за кордоном, зокрема у зв'язку зі створенням нових навчальних програм для українців країнами ЄС, особливо в Польщі⁷; інтенсифікація процесів возз'єднання сімей – молодь, яка здобула освіту в Україні, переїжджає до своїх батьків, які живуть і працюють за кордоном протягом багатьох років, і не має планів щодо повернення в Україну⁸; молодь їде за кордон, щоб уникнути військової служби⁹.

Експерти сходяться на думці, що анексія Криму Росією і виникнення збройного конфлікту у Східній Україні докорінно змінили динаміку і характер міграції з України. В останні роки посилилася не тільки міжнародна, але і внутрішня міграція в Україні. Почали з'являтися внутрішні переміщення осіб з району Донбасу і Криму, а також переміщення осіб, що шукають притулку, які прибувають з України. Це означає, що зростання в економічній та освітній міграції супроводжується вимушеною міграцією. Натомість, зворотна міграція в Україну зменшилася.

У той же час, економічні фактори залишаються вирішальними у формуванні потоків міграції. Військовий конфлікт у Східній Україні і розпад відносин з Росією посилює економічну кризу і економічний ефект від конфлікту, а не сам конфлікт, який формує поведінку людей. Низку підприємств було закрито, в інших відбулися часткові звільнення, а також почали погіршуватися можливості для ведення бізнесу. У підсумку, безробіття і рівень бідності зросли. Тиск на регіональних ринках праці зріс за рахунок появи ВПО; навантаження на державні і місцеві бюджети збільшилося також, у зв'язку зі збільшенням кількості соціальних пільг, які мають бути надані.

Експерти відзначили зростання намірів українців знайти роботу за кордоном, в основному через неможливість знайти роботу і падіння рівня життя вдома¹⁰. Люди, які ніколи не думали про роботу за кордоном почали розглядати таку ідею. Як було зазначено раніше, це особливо популярно серед молоді. Раніше типова ситуація

⁵ A1, A2, A3, A7, A8, A12, A13, A14, A15.

⁶ A4, A8, A13.

⁷ A1, A6, A8, A10, A13.

⁸ A6, A9, A10.

⁹ A2, A7, A8, A13.

¹⁰ A1, A3, A10, A12, A15.

полягала у тому, що молодь отримували освіту і купувала будинки в Україні за гроші, зароблені їхніми батьками за кордоном. Після початку конфлікту відбулась хвиля міграції, коли діти почали рухатися за кордон до своїх батьків.

У той же час, експерти відзначають, що трудова міграція вимагає деяких інвестиційних фондів для організації фактичного від'їзду, який, видається проблематичним через економічну ситуацію в Україні. Це означає, що економічна криза, з одного боку, стимулює міграцію, а з іншого боку, дещо її стримує.

У чому різниця між міграціями до і після 2014 року, і хто постраждав?

Переважає більшість експертів впевнені, що українці, які почали їздити за кордон починаючи з 2014 року, з метою роботи за кордоном, значно відрізняються за своїми характеристиками від українців, які виїхали за кордон раніше. Відповідно до соціально-економічних характеристик, тільки вимушені переселенці, які перемістилися з зони конфлікту на Донбасі до Росії, дуже відрізняються від інших категорій мігрантів. На противагу цьому, добровільна міграція є набагато вибірковою. У той же час, умови і чинники формування трудової міграції змінилися. Незважаючи на переважання економічних чинників, з'явився компонент безпеки (війна). Крім того, мігранти готувалися виїхати за кордон у відносно сприятливих умовах і в попередні роки, але рішення тих, хто покинув країну в 2014 році, було прийнято за стресових обставин.

Експерти впевнені, що українська трудова міграція за кордон має в основному тимчасовий і циклічний характер. Однак це не однозначно, оскільки все залежить від особистих планів, країни призначення, обставин, що виникають під час їх перебування за кордоном, і т.д. Крім того, деякі експерти відзначили, що протягом перших потоків трудової міграції з України (в середині 1990-х років) переважна більшість мігрантів виїжджала з метою тимчасового працевлатування¹¹. Але з плином часу, їхні наміри змінилися: все більше і більше людей почали думати про те, як залишитися в приймаючій країні на постійній основі. Деякі з них де-факто стають постійними мігрантами. Загалом, чим довше людина залишається і працює за кордоном, тим менше ймовірність її повернення, це також стосується і нової хвилі міграції. Тому кількість українських мігрантів, які хочуть залишитися за кордоном, залежить від того, що відбувається в Україні і їх здатності адаптуватися в приймаючих країнах.

Говорячи про зміни, пов'язані з характером міграції етнічних поляків, чехів і словаків, які проживають в Україні, експерти зазначили, що Польща, а також Німеччина, Туреччина, Греція та Ізраїль евакуювали представників своїх діаспор з зони конфлікту¹². Було також зазначено, що відповідні етнічні групи в Україні нечисленні, оскільки багато представників етнічних меншин, залишили Україну в кінці двадцятого століття. Крім того, переважна більшість українських поляків і

¹¹ A1, A3, A9.

¹² A2, A3, A15.

майже всі українські чехи і словаки живуть далеко від зони конфлікту. Міграція в Польщу із західних регіонів України легша почасти через запровадження Карти Поляка польським урядом¹³.

Є випадки, коли українці переселяються в ЄС з регіонів, постраждалих від війни, але ці випадки досить рідкісні, особливо в порівнянні з масовою внутрішньою міграцією з Донбасу. Іммігранти переміщуються в основному усередині України, і виїзд за кордон розглядається як "останній крок". Замість цього, велика кількість жителів Донбасу переїхала до Росії. Крім того, експерти відзначають можливість активізації міграційного потенціалу ВПО в майбутньому. Один з експертів відзначив наявність жінок серед ВПО, які не повідомляють, де їхні чоловіки перебувають в даний момент. Передбачалося, що деякі з цих людей могли б відправитися на роботу за кордон.

З початку подій в Криму, кримські татари також стали виїжджати за кордон. Більш того, використовуючи той факт, що вони, як правило, мають великі сім'ї, у порівнянні з етнічними українськими родинами, вони використовують певну модель поведінки у міграції. Був описаний наступний сценарій: *"Сім'я посилає одного зі своїх членів в одну країну (як правило, Туреччину), він отримує роботу і житло, а потім і вся сім'я з братами і сестрами переїздить також в цю країну"*.¹⁴ Ця модель менш поширена серед етнічних українців через менший розмір сімей, що робить його більш важким для 3-4 чоловік, яким потрібно зібрати гроші для одного з членів їх сім'ї, щоб виїхати за кордон. Таким чином, потенційні мігранти українського етнічного походження більшою мірою залежать від наявності попередньої пропозиції про роботу перед виїздом.

Думки експертів розділилися на питанні про збільшення кількості осіб, які шукають притулку з України. Третина експертів помітили збільшення їх кількості¹⁵. Проте, вони підкреслювали їх невелику кількість у порівнянні з сирійськими біженцями і відзначили низький відсоток тих, хто насправді отримав статус біженця. Крім того, процедура пошуку притулку іноді використовується в якості каналу для міграції до ЄС. Серед основних напрямків, де біженці шукають притулку - Польща і Німеччина. У порівнянні з попередніми роками, було відзначено збільшення числа заяв українців про надання статусу біженців у Польщі у 2014 році.

Причини збільшення кількості осіб з України, які шукають притулку, на думку експертів, в основному такі ж, як і причини збільшення трудової міграції: війна, економічна криза, зниження рівня життя і бажання уникнути військової служби. Однак було також відзначено навіть таке: *"Існують різні причини, наприклад, деякі люди переслідуються за їх національні, етнічні, релігійні переконання"*.¹⁶

¹³ Karta Polaka – документ, який підтверджує польське походження іноземця і надає ряд привілеїв своєму власникові до надання громадянства.

¹⁴ А6.

¹⁵ А1, А2, А3, А9, А10.

¹⁶ А2.

Які основні проблеми, з якими стикаються мігранти?

Відповідаючи на питання про проблеми для України, пов'язані з формуванням явища пошуку притулку, майже половина експертів залишила це питання без відповіді. Експерти, які не відповіли на питання, підкреслили, що з появою осіб, які шукають притулку, Україна втрачає економічно активне населення¹⁷.

Інша проблема полягає у тому, що українські громадяни, які переїхали до Росії у пошуках притулку, мали негативний досвід там, тому що були залучені до розвитку малонаселених районів: "Особи, які шукають притулку в Російській Федерації пройшли через табори біженців з усіма негативними наслідками, плюс Росія залишила їх в тих областях, які потребують розвитку (наприклад, Хабаровський край)"¹⁸.

Описуючи сучасні тенденції міграції в Україні, респонденти відзначили відсутність надійної інформації, яка може бути використана для такої оцінки. Експерти спробували працювати на основі тих небагатьох джерел, які були доступні - офіційної статистики України та країн призначення, соціологічного моніторингу та опитування, дослідження міжнародних організацій, у тому числі МОМ та УВКБ ООН, інформації від українських громадських організацій в іноземних країнах і навіть з використанням фрагментарних даних з Інтернету.

Експерти наголосили на необхідності спрощення механізму для переказу коштів в Україну: зняття валютних обмежень, зниження контролю над грошовими переказами. Також було відзначено відсутність доступної інформації про країни призначення і, зокрема можливостей зайнятості, особливо з точки зору торгівлі людьми та нелегальної міграції¹⁹.

Більшість експертів наголосили на необхідності забезпечення прав трудових мігрантів. Вони погодилися з тим, що держава повинна приділяти більше уваги міграції в цілому і краще проводити міграційну політику, реалізацію положень нового закону «Про трудову міграцію». На думку експертів, найбільш гострою проблемою є забезпечення участі мігрантів у виборах, оскільки політичні інтереси мігрантів повинні бути представлені в українському парламенті. Перспектива такого розвитку була описана як необхідність *"... створення ефективного механізму управління трудовою міграцією та використання її потенціалу (навичок, інвестиційного потенціалу трудових мігрантів). Необхідно розробити політику щодо трудової міграції, яка буде включати в себе економічний аспект, аспект розвитку ринку праці, розвитку навичок і доказ формальної освіти"*²⁰.

Експерти також наголосили на важливості підтримки зв'язків з мігрантами і помітності української культури за кордоном шляхом створення культурних центрів і шкіл українських досліджень в університетах за кордоном. Проблема вказувала на необхідність підвищення ефективності консульської роботи, на яку

¹⁷ A1, A3

¹⁸ A6.

¹⁹ A10, A13.

²⁰ A12.

мігранти, як правило, скаржаться. Важливо також поліпшити процедури перетину кордонів, зокрема, збільшити пропускну спроможність пунктів пропуску. Високі очікування щодо поліпшення становища громадян України за кордоном покладаються на впровадження очікуваного безвізового режиму для українців, для відвідування Шенгенської зони.

На думку експертів, уряди країн Вишеградської групи та інших країн ЄС повинні забезпечити законність міграції громадян України та взаємовигідні умови для України та країн призначення для трудової міграції, тим самим відкриваючи європейський ринок праці для українців. Визнання українських дипломів і вчених ступенів в ЄС також має важливе значення²¹, як і питання про визнання документів про іноземну освіту Україною²². Крім того, уряди країн ЄС, на думку експертів, повинні сприяти проведенню спільних досліджень з української трудової міграції та регулярним організаціям міжнародних форумів і конференцій з питань трудової міграції.

Під час обговорення рішення проблем ВПО в Україні, експерти наголосили на необхідності забезпечити адекватне фінансування з метою підтримки програм соціальної інтеграції ВПО (на даний момент тільки НУО є ефективними у вирішенні цих питань), проблем реєстрації та надання права голосу, а також необхідності розробки програм переселення ВПО.

1.3.2 Оцінка міграційної ситуації мігрантами.

Які причини від'їзду?

Більшість мігрантів стверджують, що вони переїхали в ту чи ту країну через своїх родичів або друзів, які вже були там, і які допомогли їм знайти роботу. Крім того, багато інформаторів сказали, що причиною їхньої міграції в чужу країну стала безпосередня близькість до України, подібність мови або менталітету і т.д. Жінка, яка працює в Польщі, так прокоментував цю ситуацію: *"Оскільки моя подруга працювала там, вона була в стані пошуку роботи для мене, а це означало, що я збиралася в конкретне місце. Польща знаходиться ближче до України географічно, культурно і лінгвістично"*²³.

Події в Криму і на Донбасі вплинули на схеми української міграції, але не стали одним з основних факторів. Серед причин переїзду за кордон переважають причини економічного характеру: велика кількість респондентів назвали основною причиною переїзду відсутність роботи, і навіть більша кількість інформаторів назвала причиною більш низькі доходи у їхніх основних місцях проживання. Кілька людей скаржилися на неможливість використовувати свої знання і навички в своїй власній країні. Військові дії і окупація території України стали головною причиною для виїзду меншої кількості

²¹ A7, A13, A14.

²² A13, A14.

²³ B57.

респондентів. Занепокоєння через призов на військову службу в якості основної причини для виїзду з України було згадано тільки двома людьми, незважаючи на те, що чоловіки призовного віку становили не менше третини інформаторів. Для деяких інформаторів основними причинами є освіта або бажання возз'єднатися з сім'єю.

Чоловік, який працює в Польщі описав цю ситуацію наступним чином: *"З початку війни ми були змушені покинути наш будинок, тому що нам припинили виплачувати соціальні виплати, у той час як моя дружина була вагітна, і дитина була маленька... нам сказали, що ми можемо переїхати до Польщі, отримати соціальний статус і знайти там роботу"*²⁴. Серед інших причин інформаторами часто згадуються відсутність перспектив в Україні, нездатність знайти задоволення і відповідну роботу, а також низька заробітна плата.

Інший чоловік, який працює у Швеції, висловив свою думку в такий спосіб: *"Життя стає все більш складним в економічному плані, якби була можливість отримати роботу відповідно до [моєї] області знань у межах України і отримати гроші, які дозволятимуть нам нормально жити, ми б не переїхали в іншу країну"*²⁵.

Менше третини респондентів вказали, що події в Криму і на Донбасі вплинули на їхнє рішення виїхати за кордон. Навіть серед тих інформаторів, які вказали на вплив наслідків конфлікту на рішення про міграцію, здебільшого зосереджені не на самому конфлікті, а на результаті погіршення економічної ситуації. Багато респондентів відзначили, що до початку антитерористичної операції у Східній Україні у них не було ніяких думок про міграцію, але в результаті військових дій погіршення економічної ситуації їх домогосподарств стало настільки серйозним, що єдиний вихід був виїхати за кордон і знайти роботу. Коли у них запитали, чи мав конфлікт будь-який вплив на її рішення переїхати, жінка, яка в зараз працює в Польщі, дала таку відповідь: *"Так, це безпосередньо впливає, тому що проблеми в бізнесі почалися після антитерористичної операції в Донецьку і Луганській областях. Я приватний підприємець і були місяці, коли я навіть не могла заробити достатньо грошей, щоб платити податки. Я родом з Харкова. Там багато біженців зараз. Робота була девальвована, зарплати дуже низькі, ціни дуже високі, і заробити гроші було майже неможливо"*²⁶.

Всі інформанти оцінили економічну ситуацію в Україні як негативну. Відповідаючи на це питання мігранти часто використовують такі вирази *"економіка знаходиться на межі краху", "не може бути гірше цього", "важка і напружена", "жахливо", "важко, і вона стає все більш і більш складною", "нестійка"* і т.д. Основними ознаками поганої економічної ситуації, відповідно до слів респондентів, є зростання цін на товари і послуги, які не відповідають заробітній платі та пенсіям, інфляція, низький рівень життя населення, високий рівень безробіття, неадекватні робочі умови, банкрутство підприємств, і т. д. Крім того, більшість респондентів

²⁴ B51.

²⁵ B33.

²⁶ B54.

висловили песимістичні прогнози щодо економічної ситуації в країні і не бачать жодних перспектив її подальшого розвитку.

Можливість отримати добре оплачувану роботу, підвищення заробітної плати, поліпшення їхньої економічної і політичної ситуації, більш високий рівень життя, стабільність у країні, поліпшення соціальних стандартів, фінансові поліпшення, припинення військових дій, а також можливість дозволити собі придбати квартиру - фактори, які уберегли б українців від переїзду за кордон.

Відповідно до критеріїв відбору респондентів, інтерв'ю в основному покриті короткостроковою міграцією (менше 1 року); довгострокові працівники були невпевнені чи варто давати інтерв'ю. Більшість респондентів жили і працювали за кордоном до 6 місяців під час останньої поїздки, у тому числі близько однієї третини респондентів, які були за кордоном тільки до 3-х місяців, кількість респондентів, які залишилися за кордоном більше одного року була низькою.

Лише деякі люди відзначили, що конфлікт безпосередньо вплинув на тривалість їхнього перебування за кордоном. Серед інших причин була відзначена фінансова допомога для тих друзів, які хотіли взяти участь в АТО. Респонденти, які повідомили про те, що термін їхнього перебування за кордоном збільшився в результаті конфлікту, не пояснили причину своїх дій. У випадку майже третьої чверті мігрантів процес переїзду був організований і спланований заздалегідь, а це означає, що це не було спонтанним рішенням. Особи з більш високим рівнем освіти частіше, ніж інші, відповідають, що їх поїздки були заплановані, в той час як спонтанна міграція була характерна для молоді. Крім того, західні регіони мають більш високий рівень запланованих поїздок, де трудова міграція вважається більш поширеною серед населення. У той же час у Київській та Харківській областях, де вибух міграційної активності почався лише останнім часом, майже половина респондентів зазначили, що переїзд був спонтанним.

Які умови за кордоном і причини для повернення в Україну?

Серед причин повернення респондентів в Україну були згадані такі з них: сім'ї вдома; закінчення строку трудового договору; закінчення терміну дії візи; продовження навчання в Україні; володіння бізнесом і нерухомістю. Тільки деякі люди не змогли досягти жодної з цілей, заради яких вони поїхали за кордон, у той час як дві третини респондентів сказали, що вони частково досягли своєї мети. Тільки одна третина повністю досягли своїх цілей.

До респондентів не включений майже ніхто з тих, хто переїхав в іншу країну в якості біженця або нерегулярного мігранта. Більше половини мігрантів працюють за кордоном на довгостроковій візі, а ще одна третина з інформантів мали короткострокові візи. Лише деякі люди змінили свій статус на проживання під час роботи за кордоном, одна людина, яка мала довгострокову візу отримала посвідку на проживання, 2 прострочили свої візи (одну короткострокову візу і одну довгострокову

візу) і вирушили додому як нелегальні мігранти, у той час як одна людина, яка мігрувала до Польщі як нерегулярний іммігрант, пізніше отримала короткострокову візу.

Здебільшого, респонденти знайшли роботу за кордоном через сім'ї, друзів або знайомих. Більшість мігрантів виїхала за кордон, знаючи, що родичі, друзі або співвітчизники чекали на них. Тільки чверть респондентів повідомила, що під час виїзду за кордон їх там ніхто не чекав. Це означає, що сформовані міграційні мережі є досить ефективними. Чверть респондентів повідомили, що вони не шукають роботу, перш ніж виїхати за кордон, майже чверть респондентів шукали роботу протягом близько тижня, чверть шукали роботу від тижня до одного місяця, майже чверть – від одного до трьох місяців, і лише кілька осіб шукали роботу протягом більш тривалого періоду часу, перш ніж переїхати. Живучи за кордоном, майже ніхто з респондентів не шукав роботу або їм було потрібно близько тижня, щоб знайти її.

Хоча тільки деякі особи визначили умови їхньої роботи за кордоном як небезпечні або шкідливі для здоров'я, близько половини респондентів скаржилися, що їх робота була фізично важка. Більшість респондентів працювали в сфері послуг або в сфері сільського господарства, меншість працювали на будівництві і у сфері промисловості, і це незважаючи на той факт, що перш ніж покинути Україну майже одна п'ята частина респондентів працювала в галузі освіти, науки, медицини або фінансів. Після повернення в Україну майже половина мігрантів не працювали, а це означає, що вони потенційно можуть виїхати за кордон у майбутньому.

Лише мала частина респондентів використовувала навички, набуті під час навчання під час роботи в інших країнах. Інші респонденти використовували навички, набуті під час попереднього досвіду роботи (у тому числі і ті, хто використовував ці навички постійно). Більшість мігрантів використовували свої навички роботи з комп'ютером (спочатку час від часу) і вміння керувати автомобілем (кажучи, що вони використовували це вміння постійно або періодично). Одна з респондентів заявила, що вона іноді використовує медичні навички, які вона опанувала самотужки, мабуть, щоб забезпечити термінову медичну допомогу своїм колегам.

Відносна більшість респондентів жили в квартирах, які були надані роботодавцем (гуртожиток, хатини або будинок поділяють 6-8 чоловік), дещо більша кількість людей жила в будинку роботодавця. Деякі респонденти проживали з родичами або друзями/знайомими. Решта респондентів орендували приміщення (квартиру, будинок або кімнату) поодиноці або разом із членами сім'ї або іншими особами.

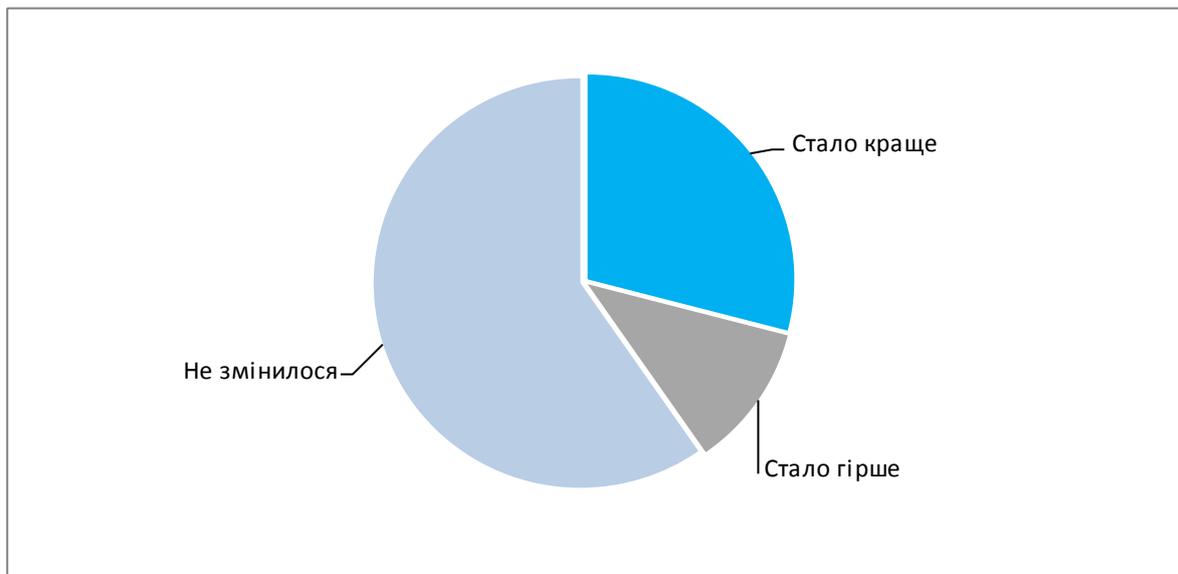
Ставлення до українців у країнах призначення характеризувалося респондентами по-різному: воно відрізняється в залежності від країни і від самих людей. Респонденти скаржилися, що багато громадян ЄС вороже ставилися до українців, а деякі навіть намагалися принизити їх. Проте, багато місцевих жителів у країнах призначення ставилися до українців по-дружньому і з розумінням. Понад дві третини респондентів охарактеризували умови, в яких вони жили під час роботи за кордоном, в основному як дружні, і тільки один мігрант стверджував, що вони були в основному ворожі. Загальне

ставлення до українців в приймаючій країні було визначено більшістю респондентів, як "здебільшого добре, ніж погане", близько 20% вважали, що воно було дуже добрим.

Дуже гарне ставлення до українських мігрантів часто повідомлялося людьми, які працювали в Словаччині. У цілому, респондентами оцінено краще ставлення в країнах Вишеградської групи, ніж в інших країнах ЄС.

Більшість респондентів вважають, що ставлення в приймаючих країнах не змінилося за останні роки. Кількість тих, хто вважає, що таке ставлення покращилося, більша, ніж тих, хто вважає, що воно погіршилося (Мал. 5). Ставлення в приймаючих країнах в основному не погіршилося через міграційну кризу, пов'язану з прибуттям великої кількості біженців з країн Близького Сходу. Серед нечисленних респондентів, тих, хто втік від військових дій, майже всі сказали, що місцеві жителі стали краще ставитися до них, дізнавшись про цей факт.

Мал. 5 Поділ респондентів відповідно до відповіді на питання: "Чи змінилося ставлення людей в країні Вашого проживання до українців в останні роки?"

Джерело: Власні дослідження, 2016 р.

Майже всі респонденти описали свої відносини зі співвітчизниками як дружні або в основному дружні; більшість респондентів зустрічалися зі своїми співвітчизниками за кордоном майже кожен день (майже половина з них) або, принаймні, один раз на тиждень (майже чверть з інформантів).

Більшість респондентів у свій вільний час ходили по місту, зустрічалися з друзями і знайомими (60%) ходили в бари, кафе і ресторани або на екскурсію. Вони рідко ходили в музеї, театри і кіно, ще рідше ходили на риболовлю чи займалися спортом. Замість цього, один з дев'яти респондентів проводив вільний час заробляючи додаткові гроші, а кожен сьомий респондент повідомив, що дуже втомлюється від роботи, щоб виходити на вулицю.

Більшість мігрантів, які живуть за кордоном не відвідували своїх сімей, які залишилися в Україні, але регулярно контактували з ними (щодня або 2-3 рази на тиждень). Найчастіше вони використовували Skype і безкоштовні мобільні додатки (Viber, WhatsApp), і лише в рідкісних випадках - телефонні і соціальні мережі.

Більше однієї третини респондентів посилали грошові перекази в Україну, інші з них, мабуть, привозили гроші в Україну самостійно. Серед тих, хто посилав грошові перекази в Україну, половина робили це один раз на місяць, решта - кожні три місяці. Тільки деякі особи витратили гроші, щоб почати свій власний бізнес. Один з респондентів сказав, що він витрачає свої доходи, щоб платити за освіту своїх дітей у Польщі.

Майже всі респонденти планують виїхати за кордон знову і інтерв'ю показує той факт, що міжнародна трудова міграція в Україні має в основному циклічний характер. Близько 11% респондентів заявили, що планують переїхати в інше місце проживання в межах України, і ніхто з них не згадав столицю Київ як місце, де вони хотіли б жити, не дивлячись на те, що Київ завжди був основним центром тяжіння для внутрішніх мігрантів. Таким чином, внутрішня міграція, можливо, не є альтернативою зовнішній міграції в сучасних умовах.

Таким чином, основні тенденції трудової міграції в Україні до кінця 2000-х-початку 2010-х років залишаються незмінними. Очевидно, що відбулися деякі зміни в географії трудової міграції громадян України з 2013 року, але в ході інтерв'ю було неможливо виявити їх. Події в Криму та на Донбасі не мали істотного впливу на якісні характеристики процесу.

Респонденти вважають, що міграційна політика в Україні не потребує ніяких спеціальних заходів для безвізового режиму і покращення економічної ситуації в країні, за винятком стабілізації. За словами респондентів, якщо політичні і економічні умови в Україні будуть нормальними, українці працюватимуть там, а не виїжджатимуть до інших країн. Чоловік, який тепер працює в Чехії сказав наступне, коли його запитали про роль держави в міграції: *"Краще, якщо держава не контролює її, так це буде ще гірше, ніякі заходи не потрібні"*²⁷. Чоловік і жінка, які зараз живуть у Польщі, висловили аналогічну думку: *"Не потрібно ніяких дій. Якщо немає зарплати, то нехай люди виїжджають за кордон"*²⁸ і *"Держава не повинна зупиняти своїх громадян від переїзду за кордон, якщо вона не може подбати про них належним чином"*²⁹.

Респонденти також висловили свою думку про розвиток міграційної політики країн ЄС, в основному підтримуючи необхідність посилення прикордонного контролю, посилення перевірки мігрантів з Північної Африки і Близького Сходу і реалізації кращих умов в'їзду для робітників зі слов'янських країн. У цілому, більшість респондентів вважають, що країни ЄС не мають ніяких проблем у зв'язку з цим, і вони мають добре налагоджені системи управління міграцією. Деякі респонденти вважали, що у зв'язку з кризою в Сирії, європейці повинні закрити всі корони.

²⁷ В3.

²⁸ В22.

²⁹ В6.

1.3.3 Положення внутрішньо переміщених осіб і їхні можливі прагнення щодо міграції

Усі респонденти з ВПО вказали на значне погіршення рівня життя після їхнього вимушеного переселення. Серед гострих проблем для учасників були відсутність власного будинку, відсутність постійної роботи, сумірної з їхньою освітою, нерегулярний дохід і розрив соціальних зв'язків. Ця життєва ситуація в першу чергу негативно позначається на жінках з маленькими дітьми, жінка, у якої взято інтерв'ю Харківською ДФГ зазначила: *"У мене троє дітей. Наймолодшому з них лише рік і шість місяців. Це означає, що я не можу працювати, бо є дуже мала ймовірність того, що дитина буде прийнятий в ясла або кудись ще. І плюс у мене є ще двоє дітей -... вони ходять в школу і дитячий садок. Так, я отримую благодійність і пільги для дітей. Проте, цього не достатньо, щоб вижити"*.

Під час інтерв'ю, половина ВПО зазначили, що вони повинні були скоротити свої витрати на продукти харчування, чверть з респондентів відзначили, що у них є достатньо грошей на їжу, але їм не вистачає коштів на інші витрати. Меншість респондентів мають достатньо продуктів харчування, необхідного одягу, взуття, забезпечують загальні основні потреби, але не можуть заощадити гроші, і тільки кілька людей повідомили, що у них є достатня кількість продуктів харчування, одягу, взуття та інших товарів, і вони здатні заощаджувати для більш дорогих покупок.

У цілому, рівень життя ВПО, як стверджують респонденти, набагато нижчий, ніж рівень життя місцевого населення, або трохи нижчий, але не набагато (перша з цих відповідей була надана вдвічі частіше, ніж друга). Лише декілька осіб погоджуються, що рівень життя ВПО і місцевого населення приблизно однакові.

Роль соціальних мереж ВПО не настільки важлива, як взаємна підтримка серед українських трудових мігрантів. Крім того, соціальні мережі ВПО тільки з'являються при підтримці міжнародних благодійних організацій та НУО.

З якими проблемами часто зустрічаються ВПО?

Респонденти скаржаться, що адресна допомога не покриває навіть половину витрат на житло. Вони також відзначили, що вони повинні вирішувати свої житлові проблеми незалежно від допомоги держави, вони беруть в оренду квартири чи кімнати у місцевих жителів: *"Ми бігаємо, шукаємо роботу або додатковий заробіток для того, щоб винайняти квартиру, знайти її де-небудь"* (жінка, опитана у Львівській ДФГ). Усі респондентів визнають, що вони не відчувають ніякої підтримки з боку держави.

Найчастіше ВПО зіштовхуються з бюрократичними проблемами, щоб отримати документи, що підтверджують їхній статус ВПО, або для отримання соціальної допомоги, і це особливо важко для пенсіонерів та одиноких матерів. Багато хто з ВПО працював шахтарем до конфлікту, і у них є проблеми з пошуком роботи, яка б

співпадала з їхньою освітою. Респонденти, які зверталися до центрів зайнятості в пошуках роботи, не отримували допомогу і продовжували шукати роботу самостійно. Деякі з них отримували допомогу по безробіттю, в той час як інші відвідували курси, щоб претендувати на різні робочі місця. Для ВПО особливо складно було мати справу з офіційними органами по безробіттю, оскільки останні часто пропонували їм низькооплачувану роботу.

Більшість людей описують ставлення до них з боку інших ВПО і місцевого населення як нейтральні, рідко, як з симпатією, і тільки деякі люди скаржилися на вороже ставлення.

Респонденти зустрічаються з дискримінацією в центрах зайнятості, при пошуку квартири в оренду, спілкуванні з місцевим населенням або розміщенні дітей в дошкільних та навчальних закладах: *"Я стикався з цим в центрі зайнятості. Я розмовляв з інспектором, і ми почали обговорювати вид роботи, яку я шукав, він сказав мені в перший день: - "ви, мігранти, повинні працювати тільки в якості двірників." Я не витримав і відповів: - "Якби ви були в такій ж ситуації, ви б пішли на роботу?". Це було дуже важко, особливо почути таке від державного службовця"* (чоловік опитаний Харківським ДФГ). Аналогічне пояснення було дано іншою людиною, опитаною Харківською ДФГ: *"Зміна школи - дуже стресовий процес для дітей, тому що потрібно переходити з однієї школи в іншу через дискримінацію: -"О, ти мігрант! Отже, ви бродяги, жебраки. Були такі моменти".* Труднощі отримання кредиту були зафіксовані людиною, що живе у Києві (через ДФГ): *"Зараз жоден банк не надає ніяких кредитів для мігрантів з Донецька, Луганська і Криму"*. Чоловіки призовного віку зустрічаються з проблемами у військових комісаріатах, тому що їхні документи були втрачені, і потрібен час, щоб відновити їх, але в цілому немає великого бажання служити в армії України.

При виборі варіантів оренди житла, ВПО керуються власними фінансовими можливостями і потребами сім'ї. Сім'ям з дітьми потрібно більше місця, самотні та бездітні пари можуть обрати для проживання гуртожиток, аби заощадити гроші. При пошуку притулку, респонденти, як правило, обирають один з декількох варіантів. Перший варіант, який обрала більшість фокус-груп у різних містах – орендувати кімнату або квартиру у великому місті і працювати там. Недоліком цього варіанту є те, що договір оренди як правило, має не довгостроковий характер, і були випадки, коли люди були змушені покинути будинок в найкоротші терміни, як повідомляє чоловік, який зараз працює в Києві (через ФГД): *"Господар змінився. Власники квартири вирішили продати її. Квартиру було продано протягом тижня. На щастя, новий власник погодився продовжити оренду. Але якщо б він не погодився?"*.

Другий варіант - орендувати дешеве житло в маленькому місті або сільській місцевості: *"Але я не живу у Львові, я живу в Миколаєві, це далеко. І зняти квартиру тут, звичайно, не так дорого, як у Львові. Ми вирішили залишитися тут, тому що це трохи дешевше, безсумнівно"* (жінка, опитана Львівською ДФГ). Недоліком цього вибору є труднощі знаходження роботи, у порівнянні з великими містами, а також, у

разі зайнятості в обласному центрі, це щоденні витрати і час, щоб дістатися до роботи і назад. Таким чином, другий варіант більш зручний для пенсіонерів. Для людини, яка жила протягом багатьох років, наприклад, у Донецьку, складно звикнути до сільських умов життя. Тим не менш, дехто з ВПО сказали, що вони готові відмовитися від принад життя у місті за умови можливості отримати свій власний будинок у селі, як жінка зі Львова (черезДФГ): *"Я подала ... заяву до адміністрація села, щоб отримати ділянку землі. У першу чергу, я подала заяву на квартиру... Вони сказали, що у них не було ніякого доступного житла. Я сказала, що є тільки одне доступне вирішення проблеми – я повинна почати рити власну землянку, мій власний куточок"*.

Третій варіант - гуртожиток, громадський або приватний. Цей варіант є досить економним з точки зору вартості життя і транспорту. Проте, найбільш гострою проблемою для ВПО, які обрали цей варіант було хабарництво з боку адміністрації гуртожитків. Жінка, яка зараз працює у Києві повідомила про випадок, пов'язаний з розміщенням (черезДФГ): *"Ми приховувалися. Вони намагалися виштовхнути нас з цього гуртожитку вимкненням опалення і залякуванням з боку "тітушок"³⁰. І я заплатила за комунальні послуги 300 гривень з моєї пенсії 1250 гривень. Там немає власника, але гуртожиток утримується державою. І цей балансоутримувач не хоче оплачувати комунальні послуги. Він тільки хоче отримати дохід від комерційного житла, на що вони не мають жодного законного права"*.

ВПО відзначили, що серед їхніх друзів є люди, які купили свої власні будинки (квартиру, будинок або земельну ділянку з невеликим будинком). Але в даному випадку мова йде про людей, які мали відповідні фінанси до переїзду, і такі випадки були в основному згадані учасниками фокус-груп у Києві. *"Мої друзі купили квартиру. Але вони жили там [вдома] дуже добре. У них були можливості"* (жінка, опитана ХарківськоюДФГ). Подібне зазначила жінка з Києва: *"Якщо ми розглядаємо Донецьк, Луганськ, до сих пір була реальна можливість продати будинок, принаймні, за мінімальну суму. Але якщо ми розглядаємо малі міста, я маю на увазі в Луганській області: Брянка, Первомайськ, Стаханов, Алчевськ, ціни на нерухомість там настільки мінімальні, що ви не можете навіть купити напівзруйнований будинок десь у Київській області за ці гроші"*.

ВПО повідомили про проблеми з отриманням гуманітарної допомоги. Ряд інформаторів отримали предмети домашнього вжитку та продукти харчування від Червоного Хреста відразу після переїзду. Ця допомога мала велике значення для них, тому що ВПО не могли взяти багато речей з собою, коли залишали зону АТО. Є труднощі в отриманні продуктів харчування і непродовольчих товарів. Матеріальна допомога може надаватися пенсіонерам і матерям з дітьми, хоча і не завжди вчасно, але інші категорії ВПО не отримують її взагалі.

³⁰ "Тітушки" – збірна назва найманців, зазвичай декласованих злочинців, у тому числі спортсменів, які використовуються посадовими особами в якості фізичної сили, щоб чинити тиск на супротивників, залякувати інших.

ВПО сподіваються на отримання гуманітарної допомоги й надалі, але люди, які живуть у модульних містечках у Харківській області не отримують повну гуманітарну допомогу. У деяких гуманітарних центрах існує негласне правило: якщо людина отримала соціальне житло, воно розглядається як надане з усіма предметами першої необхідності. Нижче наведені пояснення, слова жінки і чоловіка з ХарківськоїДФГ відповідно: *"Ми більше не маємо права на будь-яку гуманітарну допомогу. Але всі біженці мають право на це. Вони кажуть: «У вас є все». І що ми маємо? Ми менше сплачуємо за оренду"* і *"Ми пішли з дружиною до Червоного Хреста. І була та сама ситуація. Декілька жінок прийшли з модульного містечка. Нам сказали: «Ви з табору. Навіть не варто стояти тут - йдіть! У вас все є". Була черга - близько 30 осіб. Дві жінки вийшли і сказали: "Ви з табору. Йдіть геть!"*

ВПО готові змінити професію, щоб жити у достатку. Головним критерієм під час пошуку роботи для них є рівень заробітної плати, а не сфера зайнятості.

Незважаючи на всю складність життєвої ситуації, у якій вони опинилися, принаймні, чотири ВПО бачили позитивний ефект від переселення:

1. Відчуття безпеки. *"Мирне небо над моєю головою"* (жінка інтерв'юрована ЛьвівськоюДФГ).
2. Можливі перспективи для дітей. *"Мої діти мають більше перспектив тут у навчанні, більше можливостей, вони більше залучені до культури"* (жінка, інтерв'юрована в ХарківськійДФГ). *"Моя дитина почала подорожувати більше. Є такі фонди, які фінансують відпочинок за кордоном для дітей"* (жінка, інтерв'юрована у КиївськійДФГ).
3. Можливість змінити своє життя *"Знайти нову професію – це реально"* (жінка, інтерв'юрована ЛьвівськоюФГД). *"Тут ви повинні рухатися швидше. Я впевнена, що більше варіантів є для молодих, перспективних робочих людей, особливо якщо ви студент або молодий фахівець. Я думаю, що це не так вже прикро для них, і, можливо, забезпечить нові перспективи"* (інтерв'ю жінки у ЛьвівськійДФГ).
4. Поява нових соціальних зв'язків. *"Люди, які не знають мене, хто я. Вони просто побачили, що я захворів. Грошей немає, у мене не було нічого. І вони дбали про мене протягом двох місяців. Через два тижні мені стало краще. Вони дивовижні люди у плані моральних цінностей"* (чоловік, опитаний КиївськоюДФГ).

Які перспективи для ВПО в Україні і за кордоном?

Щодо своїх планів на майбутнє, думки респондентів розійшлися. Деякі з них хочуть залишитися в містах, де вони живуть зараз, але вони потребують власних будинків, стабільної економічної та політичної ситуації в країні, як повідомив чоловік, який працює у Харкові (черезДФГ): *"Якби у мене була своя квартира тут, я хотів би залишитися. Здавати в оренду, заощаджувати гроші ... Я знімав кімнату в гуртожитку. Єдина хороша річ в тому, що приміщення нормальне. Коридор і ванна*

кімната є загальними, так що це не відповідає [нормальному рівню життя]. І я отримую тільки 2500 гривень на місяць. Немає грошей, щоб заощаджувати”.

Деякі респонденти розглядають варіант повернення у свої колишні місця проживання, але тільки в тому випадку, якщо військові операції у Східній Україні закінчаться, і будівлі та інфраструктура будуть відновлені. Проте, більшість респондентів не збираються повертатися в Донбас:

“Моя дочка, наприклад, сказала мені, що вона не буде повертатися туди в будь-якому випадку, вона не буде жити там” (чоловік у інтерв'ю у ЛьвівськійДФГ).

“Ти приїздиш туди і, навіть, через твою позицію ти, як в гетто. Це означає, що ти схожий на єврея в гетто. Я ли здогадуюсь, що буде якщо вони дізнаються, що ти був у Львові. Я лише здогадуюсь” (чоловік, опитаний ЛьвівськоюДФГ).

“Там тепер інші люди. Їх мізки було повернено в інший напрямок, я просто не можу повернутися туди. Навіть якщо я вирішу повернутися туди, мене виженуть - ... Я не можу жити там” (чоловік, опитаний КиївськоюДФГ).

“Там є так багато зброї. Її не приберуть звідти в один день, або протягом одного року, або протягом двох років, навіть через десять років” (чоловік, опитаний ЛьвівськоюДФГ).

Після всіх події останніх років, активи або нерухомість, що залишились більше не цікавлять людей. Деякі іммігранти готові поїхати на Донбас тільки в якості гостей: *“Поплакати, відвідати могилу”* (чоловік, опитаний ЛьвівськоюДФГ).

Серед друзів респондентів у фокус-групах досить часто зустрічаються випадки зміни місця проживання, в залежності від наявності пропозицій роботи. Також учасники дискусії відзначили, що ВПО, зокрема, будівельники, переїхали до Києва, де зарплати вищі і умови праці краще. Переїзд до інших регіонів України, а також консолідація в даному місці проживання не межа очікувань респондентів. Деякі респонденти готові переїхати в майбутньому, як заявила жінка ХарківськійДФГ: *“Мої знайомі хочуть переїжджати або на Львівщину, або в Ужгород. Туди, на Західну Україну. Але проблема полягає в тому, що там немає робочих місць. Це означає, що вони у пошуку. Загалом, не так вже й багато осіб, які переїхали [до цих регіонів]”*.

Серед причин, які змусили ВПО змінити місце проживання, низький рівень доходів був вказаний найчастіше, у той час як інші фактори включали загрозу масових демонстрацій, можливість збройного конфлікту, а також неможливість використовувати їхні професійні навички і уміння. Економічні чинники були названі респондентами частіше, ніж безпека і соціальні чинники.

Було висловлено припущення, що деякі з ВПО розглядають можливість виїхати за кордон зі своєю сім'єю або відправити члена сім'ї, щоб працювати там. Ідея міжнародної трудової міграції не є новою для ВПО, оскільки майже у всіх є друзі, які працюють за кордоном, і навіть у деяких з них є члени сім'ї там. Респонденти відмічають високі соціальні стандарти за кордоном і навіть злегка перебільшують наявність соціального захисту українців в інших країнах:

- *"Соціальний захист, який пропонується за кордоном більш високої якості. У медицині, і взагалі краще."* (Жінка, інтерв'юрована ЛьвівськоюДФГ).

- *"Буде надана освіта і медичне обслуговування, і ви не будете жити на вулиці в землянці. Люди виїжджають за кордон, тому що вони знають напевно, що все буде добре. Гірше, ніж в Україні не буде".* (Жінка, інтерв'юрована ЛьвівськоюДФГ).

Проте, не всі респонденти розглядають перспективи працевлаштування за кордоном так позитивно: *"Багато людей виїжджають за кордон, коли вони чують, що зарплата там - кілька тисяч злотих або євро. Але життя таке, що гроші, які ви заробили будуть негайно витрачені на проживання, транспорт, харчування"* (Жінка, інтерв'юрована ЛьвівськоюДФГ).

Говорячи про переїзд за кордон, ВПО називають такі країни: Чорногорія, Польща, Росія, Грузія, Німеччина, Італія, Австрія, США, Іспанія та Швейцарія. При плануванні свого переселення, респонденти покладаються лише на себе, не звертаючись до будь-яких організацій. Потенційні мігранти покладаються тільки на допомогу своїх друзів або родичів, які живуть за кордоном. Загалом, респонденти не мають будь-яких конкретних планів на майбутнє, окрім бажання поліпшити фінансове становище сім'ї і отримати соціальну безпеку. Деякі респонденти відзначили, що на їх бажання виїхати за кордон вплинули негативне ставлення місцевого населення і посадових осіб. Інші, навпаки, вважають, що ідея переїжджати виникає сама у місцевих жителів.

Чверть респондентів відзначили, що вони знали про випадки, коли їхні земляки отримували статус біженця в ЄС. Серед цих країн Польща, Німеччина, Угорщина та Чехія.

Деякі з респондентів вже мали досвід роботи за кордоном до початку конфліктна у Східній Україні. Респонденти звернулися до українських НУО під час їх перебування за кордоном. Одна третина опитаних ВПО знають про існування таких організацій.

При розгляді переїзду, з метою знайти постійне місце проживання, ідеї респондентів відрізняються. Наприклад, чоловік, який працює водієм і який працював в різних країнах ЄС, отже має досвід життя за кордоном, не має ні найменшого бажання переїхати до будь-якої з країн, які він відвідав. Серед обмежених факторів респонденти часто вказують наступне:

1. Труднощі психологічної адаптації до нової країни. *"Інший менталітет, інші свята, інші традиції. Ну і звичайно темперамент"* (жінка, інтерв'юрована ЛьвівськоюДФГ).
2. Фінансові проблеми в майбутньому. *"Мої друзі переїхали в Ізраїль парою. ... Ціни там дуже високі, і дуже висока орендна плата за квартиру. Так що, коли обидва з них підуть на пенсію (вони одного віку), вони не зможуть дозволити собі платити орендну плату. Це означає, що навіть їхні діти не зможуть купити їм будинок, - не купувати, а платити орендну плату - за їх окрему квартиру"*. (жінка, опитана ХарківськоюДФГ).

Інші респонденти відзначили, що деякі з їхніх друзів або родичів виїхали за кордон через нестабільну економічну та політичну ситуацію в Україні, безробіття,

корупцію, неконституційну (на їхню думку) політику українського уряду, мають хороші можливості, щоб заробити гроші і навчатися за кордоном:

- *"У мене троє працюючих дітей. Вони працюють і вчаться. Вони залучаються для різних програм за кордоном, вони не планують повертатися. Незважаючи на те, що це дорого, до тих пір, поки ситуація тут погана, вони не планують повертатися"* (чоловік, опитаний Харківським ДФГ).

Респонденти зазначали, що якби була стабільність, економічне зростання, відсутність корупції, підвищення соціальних стандартів, гідна оплата, пільгові кредити на житло, освіта європейського стандарту в Україні, то не було б ніякої необхідності їхати за кордон. Загальні результати і розрахунки з дискусійних фокус-груп істотно не відрізнялися між трьома містами.

Відповідно до ВПО, український уряд повинен домогтися безвізового режиму з ЄС, забезпечити право громадян на вільне пересування всередині країни, а також посилити прикордонний контроль для поліпшення міграційного контролю. Деякі з них навіть запропонували введення візового режиму з Росією і закриття кордону з зоною АТО. Країни ЄС, на думку респондентів, повинні мати "м'яку" політику в сфері міграції для мігрантів з країн колишнього Радянського Союзу, допомагати українським іммігрантам у фінансовому плані і надавати інформаційну підтримку при пошуку роботи.

1.4 Висновки та рекомендації

Питання про міграцію, як внутрішню, так і зовнішню, є важливим в Україні на сьогоднішній день. У нашому дослідженні ми показали, що існують численні проблеми у вирішенні проблем мігрантів, а також відмінності в динаміці самої міграції.

Ми можемо побачити деяке збільшення міжнародної трудової міграції з України на сьогоднішній день, зокрема, освіченої молоді. Наслідком такої ситуації є підвищення загального рівня освіти серед трудових мігрантів (на основі цих інтерв'ю, проведених у 2008 і 2012 роках), а також деяких змін у їхній віковій структурі. Це означає, що соціально-демографічні характеристики українських трудових мігрантів змінюються, і є також зміни в географічній спрямованості міграційних потоків. Деякі мігранти, які раніше працювали в Росії, тепер переїжджають до країн ЄС.

Економічні чинники, як і раніше, є домінуючою силою, яка визначає міграцію. Анексія Криму і конфлікт у Донбасі також зіграли свою роль у збільшенні міжнародної міграції. Проте, цей фактор сам по собі не робить істотного впливу на динаміку міграції; міграція стимулюється виникає в першу від впливу конфлікту на економіку. Втеча ВПО з їх попередніх місць проживання є результатом військових дій. Проте, коли ВПО обирають нове місце проживання і приймають рішення про міграцію за кордон, вони як і раніше керуються економічними мотивами.

Незважаючи на те, що більшість мігрантів не мають або тільки частково досягли їх бажаної мети міграції, вони мають намір виїхати за кордон знову, а це означає, що міграційний потенціал українців досить значний. Нові мігранти, зазвичай, відрізняються моделлю поведінки від людей, які мігрували з України в 1990-і роки, які сподівались на періодичні короткі поїздки. "Мережева" міграція є більш поширеною серед кримських татар. Незважаючи на фінансові труднощі і відсутність соціального захисту на нових місцях проживання, ВПО зазвичай не демонструють серйозної готовності виїхати за кордон. Кількість українських шукачів притулку в країнах ЄС залишається на низькому рівні. Цей факт дає українським мігрантам (у тому числі потенційним) надію, що країни ЄС будуть ставитися до них прихильно, навіть в розпал міграційної кризи в ЄС.

Внаслідок значного погіршення можливостей для працевлаштування в Україні, навряд чи ми можемо очікувати зниження темпів міжнародної трудової міграції в найближчому майбутньому. У цих умовах українська держава має спробувати отримати вигоду з трудової міграції та звести до мінімуму можливі негативні наслідки.

На підставі результатів якісних даних, які ми зібрали, ми хотіли б запропонувати деякі рекомендації для українського уряду. На нашу думку, цілі державної міграційної політики в Україні повинні бути наступні: активно сприяти поверненню мігрантів, які виїжджали за кордон на роботу, посилити соціальний захист українських працівників за кордоном; і, нарешті, поліпшити економічне становище України.

Демографічні прогнози показують, що подальше зменшення людей працездатного віку неминуче. Український уряд має розробити державну програму, яка буде займатися поверненням та реінтеграцією довгострокових мігрантів. Ключовим

елементом таких програм має стати бізнес-стартап як найбільш перспективний спосіб вкладення грошей, зароблених мігрантами в українську економіку. Ці програми повинні надавати мігрантам інформацію і консультацію про запуск і підтримку свого бізнесу або роботу за наймом, а також визнавати навички, які мігранти здобули за кордоном, і надавати психологічну допомогу нужденним людям. Податкові та митні пільги повинні бути встановлені для трудових мігрантів, які працювали за межами України, принаймні два роки, і планують повернутися в Україну. Однак, здається, що політика щодо активного полегшення повернення мігрантів в Україну може бути реалізована в повному обсязі тільки після врегулювання збройного конфлікту.

Зважаючи на галузі, у яких більшість українських трудових мігрантів зайняті, існує невеликий шанс, що вони повернуться в Україну з сучасними інноваціями і технологіями або навичками управління бізнесом. Проте, мігранти, які повертаються з ЄС, поділяють європейські цінності і стандарти поведінки, типові для товариств з розвинутою ринковою економікою. Крім того, це ті люди, які перед міграцією були досить самодостатніми. Це означає, що з точки зору поліпшення бізнес-клімату в Україні, мігранти, які повертаються, і члени їх сімей будуть демонструвати більшу готовність займатися підприємницькою діяльністю. У рамках дослідження на замовлення МОМ у 2010 році (Позняк, 2013), було виявлено, що діти трудових мігрантів, які досягли 18-річного віку і які мають право на отримання фінансового підприємництва, навіть в несприятливих умовах в Україні готові займатися бізнесом. Більшість дітей мігрантів заощаджують гроші на більш-менш регулярній основі, майже третина з них (разом зі своїми батьками) мають гроші, необхідні для початку бізнесу (Позняк, 2013).

Важливо активізувати зусилля по введенню в дію двосторонніх угод з країнами призначення українських мігрантів з питань соціального забезпечення, визнання освіти і професійної кваліфікації, водійських прав тощо. Крім того, має вестись активне обговорення визнання пенсій. Іншою найважливішою галуззю міжнародного співробітництва є розробка і реалізація програм циклічної міграції: це вигідно не лише для України, але і для приймаючих країн. Це означає, що Україна має реальні можливості для переговорів з ЄС з питань участі відповідних країн у фінансуванні цих програм.

З метою зміцнення зв'язків між українськими трудовими мігрантами і батьківщиною, для підвищення рівня повернення трудових мігрантів, Україна повинна розширити можливості для дистанційної освіти для дітей трудових мігрантів, які в даний час живуть зі своїми батьками за межами державних кордонів. Крім того, за кордоном можуть бути створені українські середні школи з залученням місцевих засобів і підбору педагогічних кадрів з числа трудових мігрантів.

Для того, щоб звести до мінімуму втрати інтелектуального потенціалу і запобігти відтоку молоді, українська держава має, по-перше, розширити систему грантів для обдарованих молодих людей (у тому числі можливу участь європейських донорів). По-друге, уряд повинен запровадити процедури для організації контрактів з випускниками певних професій, чия освіта була спонсована державою, з метою регулювання тимчасової і постійної еміграції цих фахівців.

Країнам ЄС можна поради́ти продовжити практику створення сприятливих правових можливостей для українських мігрантів, підтримуючи програми маятникової міграції та заохочення толерантності до українських мігрантів серед місцевого населення.

Стратегія державної політики щодо ВПО повинна ґрунтуватися на диференційованому підході до різних категорій внутрішніх мігрантів. Реалізація такого підходу вимагає постійного моніторингу думок ВПО і їх планів на майбутнє. Необхідно ввести систематичне інтерв'ю ВПО з цих питань. Інтеграція ВПО, небажаючих повертатися, повинна включати в себе допомогу в організації нового житла і заохочення толерантності у відносинах між мігрантами і місцевими жителями. Сім'ям, які планують залишитися, повинно бути гарантоване житло, засоби забезпечення фінансової підтримки для придбання або ремонту своїх будинків; ремонт центрів колективного розміщення і передача права власності на житло; будівництво житла з подальшою передачею права власності. Крім того, має сенс використання соціальних критеріїв для забезпечення житлом (багатодітних сімей, неповних сімей тощо).

У той же час важливо провести інформаційну кампанію серед населення України, щоб заохотити неупереджене і толерантне ставлення до ВПО зі східної частини України. Було кілька згадок в засобах масової інформації про конфлікти між ВПО і місцевим населенням протягом 2014 року, а в деяких випадках таке стається і сьогодні. Тим не менше, немає ніяких підстав говорити про масові соціальні конфлікти - більш ймовірно, що деякі окремі випадки набули розголосу. Вплив таких подій на громадську думку повинен бути зведений до мінімуму. Крім того, урядові установи і міжнародні організації повинні працювати з місцевими органами влади (особливо з співробітниками, які беруть участь в організації пенсійного забезпечення та соціальної допомоги) для підвищення інформованості про потреби ВПО і уникнення упередженості щодо мігрантів.

Список використаної літератури:

- Європа без бар'єрів (2015/2016): Щомісячні звіти (вересень 2015-квітень 2016).
- Міжнародна організація праці (2013): Доповідь про методологію, організацію та результати модульного зразка Інтерв'ю з трудової міграції в Україні. Доступно за адресою: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_244693.pdf (доступ на 20 липня 2016).
- Позняк, О. (2013): Дослідження підприємницького потенціалу українських трудових мігрантів. *Zeszyty naukowe*, 42, 4, 45-54.
- ДСУЧС (2016): База даних: <http://www.mns.gov.ua/news/34232.html> (доступ на 17 травня 2016).
- Державний комітет статистики України (2009 року): Українська зовнішня трудова міграція. Київ, Державний комітет статистики України.
- Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (2016 г.): Регіональний представник в Білорусі, Молдові та Україні. В: <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/1244-internal-displacement-map> (доступ на 17 травня 2016)

Додаток:

1) Експерти, опитані під час інтерв'ю

Група А - експерти (N = 15):

Джерело	Тип організації
A 1	Академічна
A 2	НУО
A 3	Уряд
A 4	Академічна
A 5	Академічна
A 6	НУО
A 7	Академічна
A 8	Академічна
A 9	Академічна
A 10	Академічна
A 11	Уряд
A 12	Міжнародна/міжурядова
A 13	Академічна
A 14	Академічна
A 15	Академічна

Джерело: Власні дослідження, 2016.

2) Мігранти, опитані під час інтерв'ю

Група В - мігранти (N = 62):

Джерело №	Вік (років)	Стать	Освіта	Сімейний стан
V 1	55	Жіноча	Університет	Розлучений(на)
V 2	43	Жіноча	Університет	Одружений(на)
V 3	40	Чоловіча	Університет	Одружений(на)
V 4	27	Чоловіча	Середня освіта	Одружений(на)
V 5	21	Чоловіча	Університет	Неодружений (на)
V 6	37	Жіноча	Університет	Одружений (на)
V 7	31	Чоловіча	Університет	Розлучений (на)
V 8	26	Жіноча	Університет	Неодружений (на)
V 9	45	Чоловіча	Університет	Одружений (на)
V 10	45	Жіноча	Університет	Одружений (на)
V 11	20	Чоловіча	Середня освіта	Неодружений (на)
V 12	50	Жіноча	Університет	Одружений (на)
V 13	39	Жіноча	Університет	Одружений (на)
V 14	53	Жіноча	Технічний коледж	-
V 15	49	Жіноча	Університет	Одружений (на)
V 16	30	Жіноча	Університет	Одружений(на)
V 17	31	Чоловіча	Університет	Одружений(на)
V 18	38	Чоловіча	Технічний коледж	Одружений(на)
V 19	31	Жіноча	Університет	Розлучений (на)
V 20	33	Чоловіча	Університет	Одружений (на)
V 21	29	Чоловіча	Університет	Одружений (на)
V 22	36	Чоловіча	Університет	Одружений (на)
V 23	20	Жіноча	Університет	Цивільний шлюб
V 24	45	Жіноча	Університет	Розлучений (на)
V 25	30	Чоловіча	Університет	Одружений (на)
V 26	55	Жіноча	Університет	Одружений (на)
V 27	40	Чоловіча	Технічний коледж	Одружений (на)
V 28	59	Чоловіча	Університет	Одружений (на)

V 29	36	Чоловіча	Університет	Одружений (на)
V 30	53	Чоловіча	Технічний коледж	Одружений (на)
V 31	21	Чоловіча	Університет	Неодружений (на)
V 32	39	Жіноча	Університет	Цивільний шлюб
V 33	24	Чоловіча	Університет	Неодружений (на)
V 34	32	Жіноча	Університет	Неодружений (на)
V 35	27	Чоловіча	Університет	Неодружений (на)
V 36	25	Жіноча	Університет	Неодружений (на)
V 37	36	Чоловіча	Університет	Одружений (на)
V 38	24	Чоловіча	Технічний коледж	Неодружений (на)
V 39	41	Чоловіча	Технічний коледж	Одружений (на)
V 40	30	Жіноча	Університет	Одружений (на)
V 41	53	Жіноча	Університет	Одружений (на)
V 42	62	Жіноча	Університет	Розлучений (на)
V 43	19	Чоловіча	Університет	Неодружений (на)
V 44	40	Чоловіча	Технічний коледж	Цивільний шлюб
V 45	31	Жіноча	Університет	Одружений (на)
V 46	60	Чоловіча	Технічний коледж	Одружений (на)
V 47	26	Чоловіча	Університет	Неодружений (на)
V 48	56	Жіноча	Університет	Одружений (на)
V 49	43	Жіноча	Технічний коледж	Одружений (на)
V 50	64	Жіноча	Середня освіта	Удова
V 51	35	Чоловіча	Технічний коледж	Цивільний шлюб
V 52	53	Жіноча	Університет	Розлучений (на)
V 53	33	Чоловіча	Університет	Неодружений (на)
V 54	42	Жіноча	Університет	Розлучений (на)
V 55	51	Чоловіча	Університет	Одружений (на)
V 56	30	Чоловіча	Технічний коледж	Одружений (на)
V 57	36	Жіноча	Університет	Одружений (на)
V 58	36	Жіноча	Університет	Розлучений (на)
V 59	51	Жіноча	Університет	Розлучений (на)
V 60	31	Чоловіча	Університет	Неодружений (на)
V 61	30	Жіноча	Університет	Неодружений (на)
V 62	26	Жіноча	Університет	Одружений (на)

Тип населеного пункту	Місце походження в Україні	Країна призначення	Перебування в іноземній державі (в місяцях)
Місто	Луцьк	Польща	2
Місто	Нововолинськ	Польща	6
Місто	Луцьк	Чехія	6
Селище	Іваничі (Рожищенський район)	Польща	1
Місто	Луцьк	Польща	3
Селище	Іваничі (Рожищенський район)	Польща	5
Місто	Луцьк	Польща	8
Місто	Ужгород	Угорщина	3
Місто	Ужгород	Угорщина	3
Селище	Сторожниця (Ужгородський район)	Угорщина	7
Місто	Мукачево	Словаччина	4
Селище	Арданово (Іршавський район)	Угорщина	10
Місто	Мукачево	Угорщина	5
Місто	Ужгород	Чехія	8
Село	Котиківка (Івано-Франківська область)	Інше	6
Місто	Івано-Франківськ	Інше	1
Місто	Івано-Франківськ	Інше	6
Село	Котиківка (Івано-Франківська область)	Польща	6
Місто	Біла Церква	Чехія	10

Місто	Біла Церква	Чехія	18
Місто	Українка	Словаччина	18
Місто	Львів	Польща	3
Місто	Рівне	Польща	3
Місто	Рівне	Інше	13
Місто	Тернопіль	Інше	4
Місто	Дергачі	Інше	3
Місто	Харків	Угорщина	3
Селище	Біла (Кіцманський район)	Польща	6
Місто	Chernivtsi	Словаччина	6
Місто	Городенка	Чехія	3
Місто	Івано-Франківськ	Словаччина	3
СМТ	Отинія	Польща	6
Місто	Васильків	Інше	9
Місто	Біла Церква	Словаччина	12
Місто	Бровари	Польща	16
Місто	Біла Церква	Польща	5
СМТ	Івано-Франкове (Львівська область)	Словаччина	3
СМТ	Івано-Франкове (Львівська область)	Польща	7
Село	Лоні	Чехія	5
Місто	Львів	Інше	2
Місто	Івано-Франківськ	Словаччина	2
Місто	Рівне	Словаччина	6
Місто	Рівне	Чехія	6
Місто	Рівне	Чехія	6
Місто	Рівне	Польща	6
Місто	Рівне	Польща	6
Селище	Великий Ходачків	Польща	5
Місто	Тернопіль	Інше	4
Селище	Великий Гай	Польща	3
Місто	Тернопіль	Інше	3
Місто	Тернопіль	Польща	10
Місто	Тернопіль	Польща	5
Місто	Лозова	Чехія	5
Місто	Харків	Інше	2
Місто	Харків	Словаччина	3
Місто	Харків	Польща	8
Місто	Харків	Польща	4
Місто	Chernivtsi	Польща	5
Місто	Новоселиця	Угорщина	10
Місто	Новоселиця	Чехія	6
Місто	Орестівка	Інше	1
Селище	Рукшин (Хотинський район)	Інше	1

Джерело: Власні дослідження, 2016.

Розділ 2

**Українська міграція до Польщі
після «Революції Гідності»:
старі тенденції або новий результат?**

Марта Ярошевич, Томаш Пьечал
(Центр східних досліджень - OSW)

2.1 Вступ

З точки зору профілю міграції, Польща досі залишається країною еміграції; проте вона прогресує у напрямку еміграційно-імміграційного профілю. Починаючи з 2014 року у Польщі спостерігалось вражаюче збільшення числа українців, котрі претендували на різні форми короткострокового статусу. Однак через недоліки в наявних статистичних інструментах і переважаючий до сьогоднішнього тимчасовий характер української міграції, дуже складно відокремити туристів від мігрантів. Таким чином, не можливо статистично підтвердити, що поточна міграційна ситуація у Польщі може розглядатися як поступове прискорення попередніх тенденцій у галузі міграції з переважаючою круговою міграцією і що ця досі обмежена (хоча й зростаюча) кількість українців вирішила оселитися у Польщі, або ж фактично відбулася нова масова міграція. Якісне дослідження, що проводиться в рамках поточного проекту «Моніторинг української міграції; вимушена і трудова мобільність» сприяє розробці гіпотези про нову масову хвилю української імміграції до Польщі і явне зрушення в структурі міграції у Польщі, але не зрозуміло, чи перетвориться ця імміграція на довгострокову тенденцію.

Міграція українців до Польщі була досить популярною темою для досліджень. Проте, оскільки докладні статистичні дані обмежується мігрантами з діючими дозволами на проживання і немає ніяких інструментів для системного моніторингу ролі українців на польському ринку праці, більшість досліджень або аналіз статистичних даних проживання застосовується до тих, хто залишає країну або ж використовує якісний підхід. Однак, існує величезна потреба в системних комплексних дослідженнях ролі українських громадян на польському ринку праці. Звичайно, зв'язок між міграцією та конфліктами не вивчався і приплив українців, які постраждали в результаті конфлікту є досить новим явищем.

Центр міграційних досліджень Варшавського Університету і Центр Східних Досліджень (ЦСД) є основними інститутами у Польщі, які проводять відповідні дослідження. Найбільш відомі і недавні проекти/дослідження української міграції включають в себе дослідження інтеграції українців, змішаних шлюбів, ролі мігрантських мереж у інтеграції, зв'язку між імміграційною політикою країни призначення і структурою міграції, включаючи роль міграційної політики за поширеністю моделі циркулярної міграції. Були також кілька досліджень з метою впливу візових обмежень на польсько-українську мобільність і можливої лібералізації візового режиму в майбутньому (Ярошевич, Ліщинська, 2015; Ярошевич, 2008, Фоміна, 2012). Зовсім нещодавно були проведені кілька цінних досліджень, які вивчають феномен української освітньої міграції в Польщі (Сівінська, 2016; Конечна-Саламатін, 2015). Макроекономічні дослідження, що аналізують вплив української імміграції на польську економіку менш поширені, однак варто відзначити одне недавнє дослідження (Кацмарчук, 2015), а також більш стратегічне дослідження з питання економічних втрат від міграції в ЄС (Барбоне, 2015).

2.2 Міграційна ситуація у Польщі

2.2.1 Наявні дані

Цей розділ фокусуватиметься на імміграційній схемі у Польщі для загального огляду з метою доповнення результатів якісного дослідження міграції українців у Польщі, представлених у наступних розділах. Однак, слід підкреслити, що головною рисою сучасної міграції у Польщі після приєднання до ЄС був рух більш ніж одного мільйона поляків (з усіма пов'язаними з цим соціальними, демографічними і економічними наслідками), які виїхали в інші країни ЄС, головним чином до Великобританії (Lesińska, Okólski, Slany i Solga, 2014; Glorius, Grabowska-Lusińska i Kuvik, 2013). З огляду на це, кількість іммігрантів, що спостерігалася до цього часу може розглядатися як помірна (Brunarska, Lesińska, 2014; Jaroszewicz, 2015; Kaczmarczyk, 2015). Однак, слід дуже уважно стежити за оцінкою поточного зростання міграції з України, щоб зрозуміти, чи може вона перетворитися в новаторський елемент для імміграційного профілю Польщі.

Дані національного перепису населення Польщі 2011 року показали, що іноземне населення у той час становило менше 1% від загальної кількості постійного населення. В кінці 2013 року, у Польщі було зареєстровано 121 000 іноземці з різними дозволами на проживання. Два роки по тому, наприкінці 2015 року їх кількість досягла 193 743 чоловік³¹. Більшість іммігрантів походять з України (близько 70-90% в залежності від типу дозволу на проживання). Інші країни походження включають Білорусь, Росію, Вірменію, Китай і В'єтнам. Однак існуючі цифри не показують повну картину імміграції в Польщі. Більшість іммігрантів, що прибувають в Польщі живуть там тимчасово, і не мають дозволу на проживання. Певна невизначена кількість іноземців проживає тут не постійно і не охоплюється будь-якими статистичними даними. За даними Євростату, який визнає довгострокові національні візи (тип D), як дозвіл на проживання, наприкінці 2015 року налічувалося 501 241 різних видів на проживання, виданих іноземним громадянам (у тому числі 336 346 дозволів, виданих громадянам України). Для порівняння, кількість дозволів, виданих українцям по всьому ЄС досягла 905 242 (Див. Табл. 1).

Таб.1 Кількість всіх діючих дозволів, виданих іноземним громадянам у Польщі на 31 грудня кожного року

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
87 345	130 886	144 876	227 021	316 336	364 652	501 251

Джерело: Євростат 2016 (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

³¹ Дані польського бюро іноземців.

Щороку кілька тисяч чоловік просять міжнародного захисту або інших форм притулку в Польщі. Однак темпи надання такого захисту не надто високі, так що наявність цих іноземців не впливає ні на ситуацію на ринку праці, ні на соціальну політику. Більш того, багато осіб, які шукають притулку, незаконно залишають Польщу і рухаються далі на захід. У той же час, ця група була широко описана в умовах їхнього статистичного і демографічного профілю. Більш масовий приплив осіб, які шукають притулку, як правило, відбувається після розгортання збройного конфлікту або інших насильницьких проявів у світі, особливо у посткомуністичних країнах. До цього часу у Польщі спостерігається стрімкий наплив осіб, які шукають притулку з Північного Кавказу, Грузії та України (в 2014-2015 роках). У 2016 році у Польщі спостерігалася відносно велика кількість заяв про надання притулку. У січні-липні 2016 року, 7 303 іноземців попросили про надання притулку у Польщі (зростання на 66% у порівнянні з минулим роком). Претенденти поділяються за громадянством і включають громадян Росії (73% всіх заявок), України (10%) і Таджикистану (9%). До липня 2016 року Польща ухвалила 7 412 рішень щодо надання притулку, у більшості випадків - відмов. Було прийнято менше 100 позитивних рішень для російських, сирійських, іракських і українських громадян³². Загалом наприкінці 2015 року налічувалося близько 5500 осіб, які легально проживають у Польщі з дійсним статусом біженця або іншою формою захисту. Велика кількість біженців покинули Польщу, багато з них легалізували своє перебування в інший спосіб, у тому числі шляхом отримання громадянства.

Таб. 2 Кількість іноземців з дійсними дозволами на проживання (різні види) у Польщі станом на 1 січня 2016 року (наявність даних)

Тип документу	Кількість
Постійний дозвіл на проживання	47,989
Статус постійного жителя ЄС	9,469
Тимчасовий дозвіл на проживання	77,623
Дозвіл громадянина ЄС	63,460
Постійний дозвіл громадянина ЄС	7,098
Дозвіл на проживання для члена сім'ї громадянина ЄС	596
Постійний дозвіл на проживання для члена сім'ї громадянина ЄС	84
Притулок	1
Статус біженця	1,359
Додатковий захист	2,058
Гуманітарний статус	1,599
Допустиме перебування	533
Усього	211,869

Джерело: Дані польського бюро іноземців 2016.

³² Там же.

Ще раз слід підкреслити, що дані про дозволи на проживання, навіть з урахуванням статистики часткової візи, далекі від того, щоб захопити "реальний" рівень імміграції до Польщі. Більшість іноземців у Польщі живе за спрощеною схемою зайнятості, яка не вимагає дозволу на роботу. Він заснований на декларації роботодавця про намір найняти на роботу іноземця і дозволяє громадянам шести країн (спочатку України, Росії та Білорусі, з 2009 р Молдавії і Грузії, а також Вірменії з 2014 року) працювати у Польщі терміном до шести місяців протягом періоду з дванадцяти місяців поспіль без дозволу на роботу. Схема декларації роботодавця, реалізована в якості пілотного проекту, перетворилася у найбільш значущі схеми для працевлаштування іноземців у Польщі. У січні-грудні 2015 року було зареєстровано 782 222 декларацій, що допускають короткострокове працевлаштування іноземців (зростання більш ніж на 100% у порівнянні з даними, зареєстрованими у той же період в минулому році). Можливо, подальше зростання слід очікувати і в 2016 році. Слід підкреслити, що 98% всіх декларацій, зареєстрованих у 2015 році припадають на громадян України³³. Крім спрощеної схеми, 65768 дозволів на роботу було видано іноземним громадянам у 2015 році, в основному у тих випадках, коли була передбачена довгострокова робота. У цьому випадку відзначене різке зростання кількості дозволів на роботу, - близько 50%³⁴.

Таб. 3 Кількість декларацій роботодавця, виданих іноземцям у Польщі у 2014-2016 (перше півріччя)

	Перша половина 2014	Друга половина 2014	Перша половина 2015	Друга половина 2015	Перша половина 2016
Загальна кількість декларацій	190,977	196,421	410,808	371,414	634,321
Декларації для іноземців з дозволом на проживання/візи	29,104	51,458	87,351	129,736	176,339
Кількість жінок	81,153	67,428	141,326	122,071	218,115
Видано для громадян України	182,896	190,050	402,674	360,026	614,196

Джерело: Дані Міністерства у справах сім'ї, праці і соціальної політики Польщі у 2016 році.

Таб. 4 Кількість виданих дозволів на роботу для іноземців у Польщі в 2010-2015 роках

Рік	Кількість	Приріст (у%)
2010	36,622	24.82%
2011	40,808	11.44%
2012	39,144	-4.08%
2013	39,078	-0.17%
2014	43,663	11.73%
2015	65,786	50.67%

Джерело: Дані Міністерства у справах сім'ї, праці і соціальної політики Польщі у 2016 році. (http://www.mpips.gov.pl/gfx/mpips/userfiles/_public/1_NOWA%20STRONA/Analizy%20i%20raporty/cudzoziemncy%20pracujacy%20w%20polsce/Informacja%20nt.%20zatrudniania%20cudzoziemcow%20w%20Polsce.pdf).

³³ Дані Міністерства у справах сім'ї, праці і соціальної політики Польщі.

³⁴ Те саме.

Таке значне зростання, коли мова йде про зайнятість іноземців, що супроводжується відсутністю належних механізмів контролю (були зібрані лише дані за заявами роботодавців, а не дані про фактичну зайнятості іноземців), призвело до недавніх змін у польській міграційній політиці. Польща нещодавно затвердила проект закону, який, швидше за все, скасує механізм декларування та замість того введе спеціальні дозволи для сезонної роботи і короткотермінової роботи³⁵.

Слід також пам'ятати, що кількість виданих заяв безумовно вища, ніж реальна кількість українських громадян, які насправді працюють на їх основі. Багато іммігрантів просять потенційного роботодавця про надання декларації, але вони ніколи не звертаються до польського консульства просити відповідну візу і багато хто з них не з'являється до роботодавця. Проте, туристичні візи, а також дані про відмови і повернення демонструють нелегальну міграцію, головним чином, у межах легального перебування/нелегального працевлаштування, що також зростає. Немає ніяких оцінок, пов'язаних з можливим впливом нелегальних мігрантів і не проводилося ніяких спеціальних досліджень, принаймні, щоб оцінити масштаб явища. У 2013-2014 у межах фінансованого проекту "Прогнозування міграції між ЄС, В4 і Східною Європою: вплив скасування віз" експертні оцінки кількості українських мігрантів, які проживають у Польщі (також нерегулярно) коливалися близько 240 000 (Brunarska, Lesińska, 2014 рік). Однак проект був завершений до початку існуючого значного зростання кількості українських іммігрантів, які приїжджають до Польщі. Можливим інструментом для більш тонкого вимірювання цього потоку було б введення системи моніторингу ринку праці, якої зараз бракує у Польщі.

2.2.2. Витоки міграції та еволюція політики

Відповідь на питання про зростаючу привабливість Польщі в очах мігрантів, особливо з України, є однозначною. Звичайно, велику роль відіграє економічна і соціальна ситуація у цих двох країнах зі стабільним економічним зростанням у Польщі, скороченням безробіття і демографічних резервів, здатних заповнити вільні місця на ринку праці, і різким падінням української економіки у 2014-2015 роках. Дослідження міграційних тенденцій Delphi між ЄС/В4 і Східною Європою, проведене у Польщі у листопаді 2013 - квітні 2014 (Brunarska, Lesińska, 2014 р.) показало, що коли мова йде про чинники, які привертають мігрантів зі Східної Європи до Польщі, найбільш важливими з них є географічна близькість між Польщею та Україною і низькі витрати на поїздки, зростаюча мережа міграції (наявність родичів або близьких друзів, які вже перебувають і працюють у Польщі) і відносно ліберальна візова та міграційна політика у Польщі. На момент проведення дослідження, незначна роль була відведена різниці у заробітній платі між Польщею та Східною Європою, оскільки заробітна плата, що пропонується

³⁵ Див.: Projekt ustawy o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i o instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw z dnia 1 lipca 2016 (<https://www.mpips.gov.pl/bip/projekty-aktow-prawnych/projekty-ustaw/rynek-pracy/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-o-promocji-zatrudnienia-i-instytucjach-rynku-pracy-i-niektorych-innych-ustaw/#akapit3>).

мігрантам у Чехії або Німеччині була набагато вища. Однак це співвідношення різко змінилося у 2014-2015 роках, коли українська гривня пережила серйозну девальвацію. У середині 2015 року, середня заробітна плата в Україні у доларовому еквіваленті (розраховується за поточним обмінним курсом) складала лише 130 доларів США, і займала останню позицію у списку країн колишнього СРСР (Jaroszewicz, 2015).

Міграційні тенденції звичайно підпадають під вплив відповідних політичних подій. Міграційну ситуацію і еволюцію відповідної політики у Польщі з моменту її незалежності можна розділити на три основні етапи (Lesińska 2010 p.; Stefańska, Szulecka, 2014 p.). Проте, слід зазначити, що Польща у даний час переживає четвертий етап міграційної ситуації та пов'язаної міграційної політики, яка виникла як реакція на європейську міграційну кризу і зростаючу ксенофобію та анти-імміграційні настрої по всій Європі (Łodziński, Szonert, 2016 p.).

Найперша стадія може бути описана як масова мобільність, а не фаза міграції. З початку 1990-х років, в силу свого географічного положення Польща стала транзитною країною для вихідців зі Східної Європи та Азії, що прямують в Західну Європу. Після десятиліть адміністративно обмеженої мобільності всередині "Східного блоку", Польща пережила дуже інтенсивні короткострокові транскордонні торгівельні переміщення, пов'язані з так званою човниковою торгівлею. Крім того, інтенсивність прикордонного руху посилювалася існуючими сімейними і етнічними зв'язками (Jaroszewicz, 2008). Слід нагадати, що протягом багатьох століть до 1945 року нинішня Західна Україна і Польща були однією державою, і ніяких перешкод для мобільності населення не було. В результаті, після Другої світової війни, велика діаспора етнічних поляків залишилася в радянській Україні і навпаки, велика діаспора етнічних українців залишилися в Польщі. Вимушене переселення, проведене після війни не стимулювало більш тісної комутації розділених етнічних груп, але штучно розколало багатоетнічні суспільства. Цей етап характеризується також готовністю польської влади встановити правила прийому і проживання іноземців у Польщі після розпаду радянського режиму і, у той самий час, підтримки нових моделей мобільності осіб (Łodziński, Szonert, 2016 p.).

Другий етап зазвичай визначається як "європеїзація", що пов'язана з фундаментальними змінами в джерелах польської міграційної політики у зв'язку з майбутнім вступом до ЄС (Weinar 2006). Відбулося серйозне скорочення кількості прибулих громадян зі Східної Європи у Польщу після того, як Варшава ввела безвізовий режим, а потім приєдналася до Шенгенської зони. Правові обмеження мобільності були настільки серйозними у порівнянні з попередньою Шенгенською ситуацією, що повернення до попередньої динаміки мобільності стало можливим лише у 2011-2012 роках. (Lesińska, 2015 p.; Jaroszewicz, 2008 p.).

Третій етап розвитку польської міграційної політики, який почався у 2008-2009 роках, був пов'язаний зі зростаючими потребами ринку праці, який поступово почав відкриватися іноземцям і шукати інші "контрольовані" можливості залучення іноземців, наприклад студентів і висококваліфікованих фахівців (Stefańska, Szulecka 2014 p.). Польща досить рівно пройшла через рифи світової економічної

кризи, демонструючи стійке економічне зростання з 2004 року. На відміну від багатьох країн ЄС, як Італія або Чехії, які були основним місцем для українських мігрантів до кризи, Польща не лише не обмежила свою міграційну політику, але насправді лібералізувала її. Однак ситуація на ринку праці, у тому числі високий рівень безробіття, як і раніше демонструє дефіцит польської економіки, включаючи дефіцит робочої сили у певних галузях, таких як сільське господарство, будівництво і побутові послуги (Kaczmarczyk, 2015).

Залишається відкритим питання, чи триває й досі цей етап, або Польща вступила в новий четвертий етап своєї міграційної політики, де, як ніколи раніше, імміграція перетворилася в гарячу політичну тему, і політичні й етнічні мотиви вийшли наперед економічної і адміністративної логіки, що переважала до цього часу. На хвилі нинішньої європейської міграційної кризи і уявних зв'язків між тероризмом і міграцією, а також зростанням неприязні між Польщею та Україною з приводу бачення своєї спільної історії, польське суспільство стало більш антиіммігрантським. Те ж саме стосується і політичного класу.

2.3 Роль української міграції у Польщі

Українці завжди були переважаючою групою іммігрантів у Польщі, але в останні два роки це домінування стало особливо помітним. В залежності від типу статусу (спостерігається більший попит, коли мова йде про різні види короткочасного перебування), у 2014-2015 роках у Польщі спостерігалось збільшення у декілька раз кількості заяв на проживання/роботу від громадян України. Залежно від джерела статистичних даних, які ми використовуємо, громадяни України отримують від 60% до 97% різних видів дозволів на в'їзд, перебування та/або роботу в Польщі. За даними Управління справами іноземців, станом на липень 2016 року налічувалося близько 84000 українців, що легально проживають у Польщі на основі різних видів дозволів на проживання. Згідно з методологією Євростату, який також враховує дійсні довгострокові національні візи, 336 346 дозволів на проживання, наданих Польщею громадянам України були визнані дійсними наприкінці 2015 року. Для порівняння, ця цифра за 2008 рік склала 22 000 дозволів.

Таб. 5: Всі діючі дозволи, видані громадянам України в Польщі на 31 грудня кожного року

2008	2009	2010	2011	2012	2012	2014	2015
22,801	26,571	37,921	76,162	122,274	175,656	210,402	336,346

Джерело: Євростат 2016; (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Коли мова йде про короткострокову міграцію, ці цифри значно вищі. Як було зазначено, основним інструментом, використовуваним українськими громадянами, які хочуть приїхати на роботу до Польщі, є подача заяви на отримання декларації так званого роботодавця і відповідної візи. У січні-грудні 2015 року, українським громадянам було видано усього 762 700 декларацій³⁶. У перші шість місяців 2016 року цей показник досяг 614 196 (див. таб. 6).

Події "Української революції гідності", подальша анексія Криму Росією і розгортання конфлікту на Донбасі стимулювали збільшення кількості українських громадян, які зверталися з проханням про надання притулку в Польщі. Зростання досягло піку у 2014 році і неухильно знижувалось у 2015 році і, можливо, у 2016 році. У 2015 році, 1594 українців уперше просили про надання притулку у Польщі. Станом на 24.07.2016 Управління у справах іноземців розглядало 570 справ про надання притулку від громадян України. Соціальна допомога була надана 1 573 громадянам України. З кількох тисяч українських заявників, які просили про надання притулку в Польщі у 2014-2016 тільки кілька заявників отримали позитивну відповідь. У 2015 році шість українців отримали так званий статус "допустимого перебування", 24 - тимчасовий захист і тільки двоє отримали статус біженця (після звернення). У 2016 (до липня) 17 українців отримали статус додаткового захисту. Загалом, станом на 24.07.2016 близько 300 українських громадян проживають у Польщі на основі різних

³⁶ Дані Міністерства із сімейної, соціальної та трудової політики Польщі

форм захисту (статус біженця, додатковий захисту, допустиме перебування, гуманітарний статус). До цього числа входять українці, які отримали поранення під час подій Євромайдану і які тривалий час проходять лікування у Польщі. Більше того, у 2015 році польський уряд організував дві кампанії з переселення громадян України польського походження. Члени сімей тих переселених людей, які не мали карти поляка, подали запит політичного притулку в Польщі. Загалом 119 осіб подали запит на отримання політичного притулку, з яких 56 осіб отримали цей статус³⁷.

Візова статистика також зростає, хоча і не так різко. Це може вказувати на насиченість можливостей 'входу' в ЄС в рамках українського населення, яке після десятиліть різного досвіду мобільності, шукає легального працевлаштування або варіантів проживання. У 2015 році польські консульства видали 922 240 віз для громадян України (збільшення на 10% у порівнянні з попереднім роком). З цієї кількості, 55 255 були короткостроковими візами, що дозволяли перебування в ЄС протягом 90 днів в 3-місячний період (так звані Шенгенські візи) і 276 298 так званих національних віз, що дозволяють довше перебування в певній країні. Польська влада також оприлюднила дані про видані візи протягом перших трьох місяців (до 29 лютого 2016 року). Усього було видано 154 515 віз (64 885 Шенгенських віз і 89 930 довгострокових віз). Це вказує на величезне зростання (на 40%), але, швидше за все, пов'язане зі зростаючим попитом на довгострокові національні візи, необхідні за спрощеною схемою праці³⁸.

Таб. 6: Кількість віз, виданих Польщею в Україні 2013-2015

	Загальна кількість виданих віз	Видані Шенгенські візи	Видані Національні візи
2013	720 125	527 706	192 419
2014	827 771	554 255	276 298
2015	922 240	456 085	466 155

Джерело: Польське Міністерство закордонних справ, 2016.

Раніше вказане дослідження Delphi про міграційні тенденції між ЄС/В4 і Східною Європою, проведене в Польщі у листопаді 2013 - квітні 2014 показало, що, за експертними оцінками, кількість мігрантів з України до Польщу коливається навколо 240 000. Експерти підрахували, що нелегальні мігранти становлять близько 45% усіх українських мігрантів; їхній нелегальний статус полягає головним чином у роботі без реєстрації під час легального перебування у Польщі.

Наявні статистичні дані дозволяють відносно детальний демографічний і соціальний аналіз українських мігрантів, які легально проживають і працюють у Польщі. Домінуючою групою є кваліфіковані і некваліфіковані працівники у сільському господарстві, побутове обслуговування, будівництво, транспорт і харчова промисловість з такими послугами, які повільно набирають обертів. Протягом багатьох років жінки переважають у міграційних потоках до Польщі, при цьому співвідношення чоловіків і жінок у середньому складає

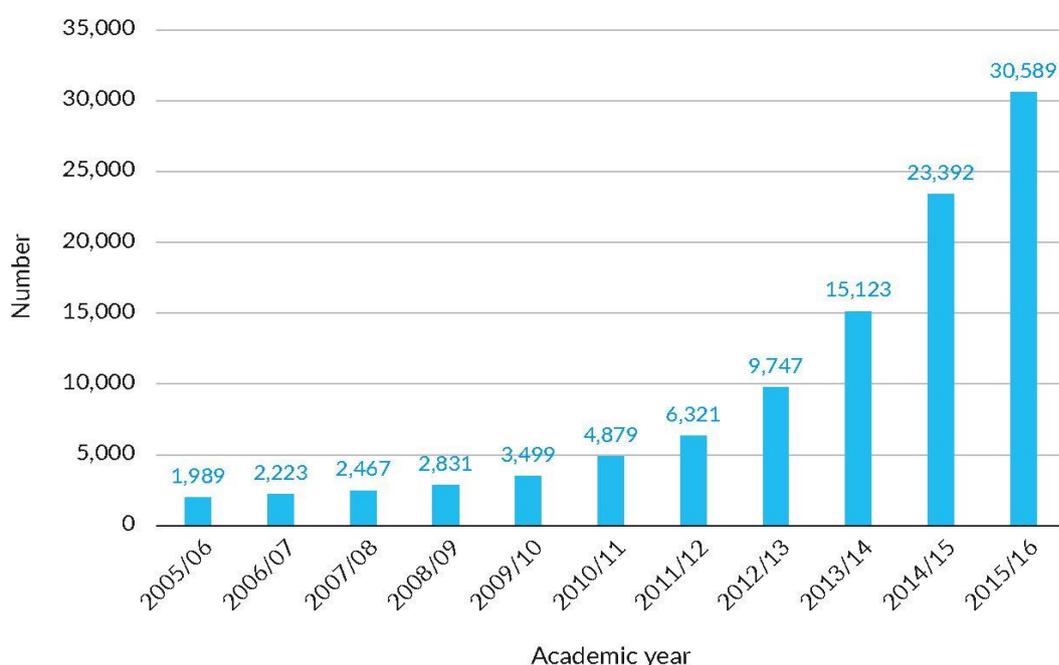
³⁷ Дані Управління у справах іноземців.

³⁸ Щоб скористатися спрощеною схемою праці (6 місяців протягом одного року), іноземець все ще повинен отримати довгострокову візу, якщо він/вона не має іншої форми дозволу, що дозволяє йому/їй залишитися в Польщі.

близько 60/40. Протягом останніх двох років, кількість чоловіків, які претендують на декларації роботодавця різних видів статусу перевищує кількість жінок. Більшість іноземців проживає і працює у районі Варшави. Немає переважаючої вікової структури українських мігрантів у Польщі. Близько 25% складають молоді люди (до 25 років), ще 25% людей у віці від 25 до 34 років, близько 25% у віці 35-55 і близько 15% знаходяться у віковій групі 45-54 років. Є тільки кілька дітей; сім'ї, які приїжджають з дітьми, однак це все ще рідкісне явище, яке не відображається у статистиці³⁹.

Насправді значущим з точки зору змін у структурі української міграції в Польщі є стрімко зростаюча кількість студентів. За даними польського Міністерства науки, у 2015/16 навчальному році більше, ніж 30 589 українських громадян навчалося у Польщі. У 2014/2015 їх кількість становила 23 392 осіб. Таке збільшення можна пояснити вимушеними факторами, як уже зазначеною економічною дестабілізацією і внутрішньою військовою ситуацією, а також вигідними юридичними рішеннями, що дозволяють іноземним студентам навчатися і працювати в Польщі одночасно, а також дуже активною кампанією польських університетів, які намагаються залучити громадян України. У деяких університетах в містах, що межують з Україною, українці стали переважною більшістю, що викликало деякі міжетнічні суперечки з польськими меншинами. Все це змусило польські університети почати більш ретельно міркувати про спеціальні програми інтеграції як для іноземців, що навчаються у Польщі, так і для студентів приймаючого суспільства (Siwińska, 2016 г.).

Мал. 6: Кількість українських громадян, які навчаються у Польщі у 2005-2016 (загальна кількість)

Number	Кількість
Academic year	Академічний рік
Students from Ukraine in Poland	Студенти з України у Польщі.

Джерело: Центральне статистичне управління Польщі 2016.

³⁹ Дані Управління зі справ іноземців.

2.4 Власні дослідження

2.4.1 Методологія

У цьому підрозділі будуть представлені результати емпіричного дослідження для Польщі. Перш за все, проект був направлений на те, щоб зрозуміти роль, яку "війна", "збройний конфлікт" в ширшому сенсі, має у впливі на українську міграцію до Польщі. Ми шукали зміни в структурі мобільності українців після того, як Росія напала на Україну, в Криму, а у Східній Україні спалахнув конфлікт. У якості опорної точки передбачалася весна 2014 року, а це означає, що ми не взяли інтерв'ю у мігрантів, які приїхали до Польщі раніше. Більш конкретно, якщо виявлялися зміни, ми запитували, у чому вони полягають? Наскільки зросла міграція? Які основні мотиви, маршрути, міграційні стратегії і механізми, за допомогою яких переміщуються мігранти? Чи можемо ми побачити різницю між міграцією пов'язаною з війною і суто економічною міграцією? Які правові документи використовують мігранти? З яких частин України прибувають мігранти і які їхні демографічні характеристики? І, отже, як виглядає їхня робота і перебування в Польщі? І останнє, але не в останню чергу, ми запитали про можливі рекомендації, які могли б допомогти більш ефективно вирішувати проблему української міграції в Польщі.

Наше дослідження засноване на якісних методах – особисте напівструктуроване інтерв'ю в основному через контакт з двома групами інформантів⁴⁰. Перша група складалася з авторитетних фахівців у галузі міграції. Друга група складалася з українських мігрантів, які погодилися поділитися своїм досвідом міграції з інтерв'юерами. Варто відзначити, що в інтерв'ю з мігрантами ми намагалися зрозуміти суть/якість явища, під яким ми маємо на увазі індивідуальний досвід і сприйняття мігранта. Напівструктуровані інтерв'ю з експертами також були якісними, проте тут ми також запитали про деякі цифри та інші якісні характеристики, використовуючи наш попередній досвід з так званим методом Делфі. У методі Делфі експертні знання збираються шляхом поширення ряду опитувальників для отримання "об'єктивної суб'єктивності". (Drbohlav, Jaroszewicz, 2015). У поточному дослідженні ми більше дотримувалися легких напівструктурованих опитувань, але також збирали деякі "колективні" бачення.

По-перше, ми провели напівструктуровані інтерв'ю загалом з 15 польськими експертами, які представляють урядові організації (7), НУО (4), академічну галузь (3) і бізнес (1) (див додаток в кінці цього розділу). У опитуваннях, які тривали від 30 хвилин до двох годин і були проведені у грудні 2015 р. - лютому 2016 р., ми запитали експертів з приводу їхньої думки щодо таких тем: нинішня українська міграція в Польщі, наявність даних про міграцію, особиста оцінка ситуації, зміни у тенденціях (структура припливу,

⁴⁰ Було зроблено два виключення та дозволено контакт через інтернет, коли не було можливості провести особисте опитування.

мотивації, стратегії мігрантів і т.д.), види міграції, положення біженців, будь-які нові випадки, пов'язані з українською міграцією, а також можливі рекомендації.

По-друге, ми провели напівструктуровані інтерв'ю з 20 українськими мігрантами. Визначення цільового предмета було наступним: дорослі мігранти з легальним або нерегульованим статусом, ті, хто мігрував за кордон після березня-квітня 2014 року, вихідці з усієї України (а не тільки з постраждалих від конфлікту районів або Криму). Демографічні характеристики респондентів наведені у додатку в кінці цього розділу. Вибір респондентів було зроблено за допомогою так званого методу снігової кулі. Ми хотіли не проводити демографічно репрезентативної вибірки, а навмисно знайти мігрантів з нещодавнім досвідом міграції, щоб відслідкувати вплив чи фактори, пов'язані з конфліктом, їх рішення мігрувати і прийняті ними міграційні стратегії.

В опитуваннях з мігрантами, які були проведені в період з січня по квітень 2016 року, ми запитали респондентів про їхні думки за такими підтемами: чи розгортання збройного конфлікту у Східній Україні і дії Росії вплинули на їхнє рішення щодо міграції? Який їхній демографічний і професійний досвід? Які їхні плани щодо Польщі? Яка роль міграційної мережі? Як вони знаходять роботу і яку роботу вони роблять? Які правові інструменти вони використовують? Чи є їхнє перебування у Польщі транснаціональним, чи підтримують вони регулярні контакти із приймаючим суспільством? Як вони сприймають приймаюче суспільство? Як вони сприймають свою національну ідентичність і чи грає вона будь-яку роль у їхньому рішенні про міграцію? Які зміни політики можуть бути реалізовані в галузі міграції в межах України і, можливо, за кордоном?

Наша група інформаторів-мігрантів мала середній вік 36,2 років (наймолодшому чоловікові було 18 років, а найстаршому - 49). Чоловіків було більше - 13 у порівнянні з 7 жінками. Половина інформантів були неодруженими, половина - одружені. Лише декілька були розлучені. Середня тривалість перебування в Польщі склала 11,5 місяців, у той час як найдовший період становив 22 місяці, а найкоротший - три місяці. Більшість наших інформантів мали вищу освіту (17 осіб), двоє учнів середньої школи і тільки одна людина мала професійну освіту. Географічно, інформатори представляли майже всю Україну з більшістю, що представляє центральну Україну, чверть Західну Україну і ще чверть - Донбас.

2.4.2 Результати емпіричних досліджень

Прискорення тенденції або масова імміграція?

Як уже було чітко вказано, протягом останніх двох років всі статистичні дані, пов'язані з імміграцією демонструють величезне зростання кількості українців, які претендують на дозволи на проживання/роботу/притулок у Польщі. Найбільше зростання спостерігається у випадку декларацій роботодавців, що допускають короткострокову роботу. У той же час, цей інструмент пропонує найобмеженіші статистичні можливості

для вимірювання міграції і не відстежує, чи насправді мігрант приїхав до Польщі і почав працювати там. Тому без всебічного моніторингу ринку праці або проведення репрезентативного кількісного інтерв'ю серед новоприбулих не можливо відповісти на питання, чи є це явище, яке ми спостерігаємо в даний час зміною тенденції. Ми не можемо відповісти на питання про те, чи це зростання короткострокової міграції, яке ми відчуваємо зараз, викликане несприятливою економічною ситуацією і військовим конфліктом, і чи тенденція до зниження спостерігатиметься найближчим часом.

З очевидних причин наше якісне дослідження не може відповісти на це питання. Зрозумілим в інтерв'ю стало те, що помітне зростання кількості громадян України у Польщі було головним спостереженням наших респондентів, незалежно від того, чи представляють вони групу експертів або групу мігрантів. Всі експерти зійшлися на думці, що зростання є значним. Як стверджує один з експертів: *"Це дійсно нова якість. Ми не мали такого зростання з 1990-х років... Немає сенсу в пошуку детальних даних, ви можете побачити все неозброєним оком"*⁴¹. Інший експерт зазначив, що *"Українці є практично домінуючою «групою мігрантів» на польському ринку праці"*⁴². Не менш важливим є те, що це не тільки мігранти із Західної України, як було раніше, але й представники з інших частин країни. Швидше за все, кількість мігрантів зі Східної України збільшилась також, хоча і не стрімко⁴³. Підвищений інтерес також зачіпає українців з найбільш економічно розвинених центральних регіонів, навіть Києва, котрі, раніше були менш рухливими, відповідно до польських та українських статистичних даних⁴⁴.

Щоб довести свої тези, більшість урядових експертів посилалися на зростання в кілька разів кількості як тимчасових, так і постійних дозволів на проживання, виданих українця⁴⁵. Зростання клопотань про надання притулку (*"практично з нуля"*⁴⁶), не таке велике в об'єктивних умовах, але значне у відносному вираженні, також було відзначено багатьма експертами⁴⁷. Неурядові експерти зосередилися на неформальному ринку, там більше помітна присутність українців на неформальних біржах праці, зростаюча кількість українців, що працюють без дозволу і соціального захисту, які приходять за порадою до НУО та діаспор⁴⁸. Один з експертів заявив: *"У мене складається враження, що у даний час в кожному польському місті ви можете легко дістатися до різних муніципальних утворень в Україні, такі сильні канали зв'язку були розроблені. Це означає, що українці присутні в багатьох польських населених пунктах"*⁴⁹.

⁴¹ A12.

⁴² A5.

⁴³ A10, A11, A13.

⁴⁴ A2, A5.

⁴⁵ A2, A5, A10, A11, A12, A13.

⁴⁶ A13.

⁴⁷ A1, A2, A3, A4, A10, A11, A14, A13.

⁴⁸ A1, A6, A7, A9.

⁴⁹ A9.

Інтерв'ю з мігрантами були більше зосереджені на їхніх особистих історіях міграції. Як правило, інформанти також помітили зростаючу кількість українських громадян, що прибувають до Польщі, що створює певні проблеми з пошуком роботи і стимулює конфлікти між 'першою хвилею' (доконфліктною) та 'другою хвилею' міграції, а також деякі незначні конфлікти з приймаючим населенням.

Роль конфлікту

Наше дослідження не веде до висновку, що конфлікти і нестабільність у широкому розумінні, пов'язані з російською агресією щодо України були головною рушійною силою нинішньої хвилі імміграції. Навпаки, як експерти, так і мігранти, коли вперше чули це питання, як правило, називали погану економічну ситуацію, девальвацію гривні, значне зниження середнього рівня доходів і зростаючу бідність в якості основних мотивів для міграції⁵⁰. Однак, під час докладного розгляду конфлікту на інтерв'ю, виникла життєво важлива і складна роль конфлікту. Один з експертів відзначив, що *"розгортання збройного конфлікту мало певний вплив на рішення міграції, але непряме. Воно збільшило рівень небезпеки, який відчували громадяни України і певним чином визначило їхнє остаточне рішення про міграцію"*⁵¹. Два експерти вважали, що початок конфлікту і попередні події "Революції гідності" насправді викликали цілу хвилю імміграції. Однак спочатку вони призвели до економічної кризи в Україні, яка врешті-решт призвела до міграції⁵². І, нарешті, один з експертів висловив думку про те, що *"І економічне і соціальне становище було настільки поганим, що навіть люди, які були готові чекати на їхнє покращення, нарешті, вирішили мігрувати, особливо якщо вони мали будь-які активи, які вони могли б інвестувати у Польщі"*⁵³.

Інший експерт наголосив політичний вимір поточної хвилі імміграції *"Крім необхідності годувати своїх дітей, люди приїхали сюди в пошуках політичної стабільності (...). Політична стабільність дуже важлива для людей, які походять з держави, яка постійно нагадує про можливість введення воєнного стану та проведення мобілізації"*⁵⁴. Це останнє твердження може привести до гіпотези про страх мобілізації в якості мотивації для імміграції молодих людей. Ця гіпотеза була визнана можливою декількома експертами, але цей вид імміграції сам по собі не дуже значний або не дуже помітний⁵⁵. Один з експертів відзначив, що *"Приплив молодих людей, які, імовірно, бояться мобілізації, безумовно, нове явище"*⁵⁶. Інший

⁵⁰ A1, A2, A3, A5, A6, A8, A12, A14, A15.

⁵¹ A2.

⁵² A10, A11.

⁵³ A5.

⁵⁴ A6.

⁵⁵ A1, A2, A4, A10, A12.

⁵⁶ A3.

експерт згадав *Новим є зростаюча кількість чоловіків, які приїзять у Польщу і просять про надання різних види дозволів*⁵⁷.

В інтерв'ю експертів з'явилися також більш тонкі і більш упереджені наративи, пов'язані з роллю конфлікту. Дехто наголосив, що *'змішані міграційні потоки'* складаються з економічних мігрантів і шукачів притулку, як з того, що відбувається в даний час⁵⁸. Інші експерти відзначили, що вже згадана відсутність стабільності, погіршення стандартів у галузі прав людини і розчарування у правлячій політичній еліті в Україні є не безпосередніми причинами міграції, а скоріше фактором, що полегшує її.⁵⁹ Ми можемо з упевненістю стверджувати, що існує непрямий "повзучий вплив конфлікту в Україні" на питання імміграції. Якщо дестабілізація триватиме довше і "гібридна" війна з Росією перетвориться у довгостроковий перспективі на затяжний конфлікт, це, безумовно, сприятиме імміграції, особливо молодих людей, або заможних сімей, які бажають мати стабільні умови життя для своїх дітей.

Під час першого запитання, мігранти, як правило, вказували економічну ситуацію, як основний чинник їхнього рішення про міграцію. У той же час вони додавали, що події "Революції Гідності", подальша російська агресія і розгортання конфлікту були чинниками, які зводять до нуля оцінку української держави і їхні власні перспективи на майбутнє у цій країні. Ось деякі цитати з історій мігрантів: *'Не було жодних перспектив знайти роботу в Україні'*⁶⁰. *'Після Майдану наша компанія закрилася; не було жодних замовлень. У мене була непостійна робота, але коли з'явився шанс мігрувати, я поїхав'*⁶¹. *'Був Євромайдан і я був активістом. Тоді я мав юридичні проблеми, пов'язані з попереднім режимом... Потім мені запропонували роботу з урядом і все це розчарувало мене так сильно, що я вирішив поїхати'*⁶². *'Я пенсіонер. Я не бачив ніяких перспектив в Україні. Моя дочка закінчила середню школу, і з усією сім'єю ми вирішили поїхати'*⁶³. *'Коли почалася війна, я збирався відкрити магазин, але довелося відмовитися від цієї ідеї'*⁶⁴. *'Я не бачив війни, але у фінансовому плані це значно вплинуло на мене'*⁶⁵. *'В душі я підтримував Майдан і я сподівався на краще, але кінцевий результат як завжди був поганим'*⁶⁶.

Багато мігрантів респондентів побічно постраждали від війни більш індивідуалізований спосіб. Вони знали людей, що загинули в результаті конфлікту, їхні друзі та члени родини пішли на фронт. Крім відносин, що розповідають про повсякденну жорстокості війни, вони чули історії з лінії фронту, що описують падіння української держави, у тому числі низьку якість командирів, корупцію, високий рівень злочинності і інших порушень. *'Я підтримую наших хлопців, які пішли на фронт. Але*

⁵⁷ A15.

⁵⁸ A2, A3.

⁵⁹ A3, A6, A9, A14.

⁶⁰ B18.

⁶¹ B17.

⁶² B19.

⁶³ B10.

⁶⁴ B13.

⁶⁵ B1.

⁶⁶ B11.

інші люди у Західній Україні побоюються мобілізації і я думаю, що ця війна не належить їм.⁶⁷ У мене є колеги, які пішли в зону АТО (на фронт) і я знав тих, хто загинув там. Це не означає, що я не патріот, просто я думаю, що можу зробити більше для моєї сім'ї тут, за кордоном. Я бачив, як люди поверталися з війни з важкими психологічними травмами⁶⁸.

І, нарешті, мігранти, які прибули з Донбасу безпосередньо постраждали від військового конфлікту. На жаль, нам не вдалося опитати мігрантів з Криму. Інформатори вирішили поїхати через ризик для їхньої власної безпеки і безпеки їхніх сімей, ризик бути вбитим або пораненим, а також небезпеки переслідування з боку проросійських сепаратистів, що переважають у регіоні, а також відсутності робочих місць або інших можливостей матеріально забезпечити своє існування. Один з мігрантів, що виїхав з Луганської області, заявив *‘Я мав про-українські погляди. Мій брат публічно підтримував Україну, коли сепаратисти увійшли в наше місто. Він був жорстоко побитий... ми поїхали’*⁶⁹. Історія людини з Донецької області: *‘Я приїхав до Польщі через війну. Я родом з прифронтового міста, яке знаходиться під контролем українського уряду, але там все ще триває війна... Майже усі мої друзі покинули місто і виїхали або в межах України та за її межі (...). Коли сепаратисти увійшли в наше місто ми поїхали до родичів на Волині, потім ми повернулися. Тоді мої батьки залишилися. Я виїхав до Польщі’*⁷⁰. Інший заявив: *‘У мене не було вибору. Я мав поїхати. Мені вдалося виїхати, спочатку у Дніпропетровськ, а потім до Польщі’*⁷¹. А останні дві заяви: *‘Я з Донецька. Коли почалася війна, разом з моїм чоловіком ми втекли до Дніпропетровської області. Потім до Польщі’*⁷². *‘Ми жили у центрі Донецька. Ми бачили все своїми очима’*⁷³.

Регіони, постраждалі від війни. Крим і Донбас

Присутність мігрантів з Криму в Польщі була визнана тільки в інтерв'ю експертів, оскільки мігранти з Криму опитані не були. Існує також статистичні дані про присутність людей, які втекли Криму навесні 2014 (в основному кримських татар) і просили про надання притулку в Польщі. За даними Управління у справах іноземців, які визначили так званий “кримський профіль” серед людей, які просять притулку у Польщі, кількість кримчан, які шукають притулку складає близько 20% від усіх заяв від громадян України. Ці люди, як правило, кримські татари і їхній приїзд до Польщі пояснюється страхом релігійних або етнічних переслідувань з боку російської влади,

⁶⁷ В5.

⁶⁸ В6.

⁶⁹ В3.

⁷⁰ В12.

⁷¹ В16.

⁷² В20b.

⁷³ В20a.

контролюючої півострів⁷⁴. Ця група здається незначною (кілька тисяч чоловік або менше) і є досить закритою для контактів з іншими українцями в Польщі. Вони працюють в основному усередині своєї власної міграційної мережі і контактують з польською татарською меншиною⁷⁵. Вони упорядкували свій статус, але, як правило, не звертаються за будь-якою додатковою соціальною допомогою. Це, можливо, є причиною того, що не так багато експертів відзначили цей потік міграції у інтерв'ю.

Група мігрантів з Донбасу більш помітна. *Раніше, люди з Донбасу практично не мігрували до Польщі, тому це нове явище*⁷⁶. Однак, немає статистичних можливостей для уточнення їхньої кількості загалом серед українців, які просять про дозволи на проживання чи на роботу. *У нас немає даних про останнє місце проживання в Україні мігрантів, які просять про декларацію роботодавця або дозволи у Польщі*⁷⁷. За даними статистики Управління у справах іноземців, так званий "Східний український" профіль можна спостерігати у більш ніж 70% усіх клопотань про надання притулку від громадян України. Особи з Донбасу, які шукають притулку, посилаються на погану ситуації з безпекою і фактори, пов'язані з війною, як їхню мотивацію, щоб покинути Україну. Деякі вказують на їхню проукраїнську політичну орієнтацію і релігійні переслідування, побоювання з приводу призову в армію⁷⁸. У нашому дослідженні були виявлені аналогічні причини. Загалом, ми взяли інтерв'ю у чотирьох респондентів, що прибули із зони конфлікту. Вони вказали на ризик для їхньої власної безпеки або їхньої сім'ї і неможливість жити "нормальним життям" на Донбасі в якості основних факторів, що визначають їхнє рішення про міграцію. Деякі інформатори спочатку переїхали в центральну Україну до приїзду в Польщу. Деякі з них мають попередній досвід міграції до Росії.

Чому Польща?

Не менш важливим є питання про те, чи спрямовується тільки на Польщу посилений інтерес українських громадян до міграції або він впливатиме на інші країни ЄС, а також, чи побажають мігранти мігрувати в інші райони ЄС після отримання правового статусу у Польщі. Крім того, у цьому випадку варто розрізняти "стару" циркулярну міграцію із Західної України, в основному з сільської місцевості та малих міст, а також "нові" моделі міграції з усієї України, спрямовані на більш довгострокове проживання. У наших інтерв'ю ми зосередилися більше на другій моделі, щоб захопити стимульовану війною поведінку. Звичайно, люди у цій другій категорії більше думають про довгострокову міграцію та їхній кінцевий пункт призначення.

⁷⁴ <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-specjalne/biezaca-sytuacja-dotyczaca-ukrainy/>.

⁷⁵ A2, A3.

⁷⁶ A3.

⁷⁷ A15.

⁷⁸ Ibidem.

Інтерв'ю експертів запропонували більш-менш цілісну картину, коли справа дійшла до мотивації мігрантів у виборі Польщі. Перш за все, була згадана ліберальна політика щодо міграції, у тому числі різні правові можливості, щоб отримати роботу або дозвіл на роботу. Особливу увагу було приділено спрощеній схемі працевлаштування. *'Я думаю, що відносно невелика кількість українців, яка просить про надання притулку у Польщі показує ліберальну політику прийому, мігранти не повинні просити про надання притулку, щоб приїхати у Польщу... У певному сенсі Польща є буфером, який пом'якшує тиск міграції з України по відношенню до інших держав-членів ЄС*⁷⁹. *"Українські громадяни в середньому не мають серйозних проблем, якщо вони хочуть отримати декларацію роботодавця"*⁸⁰. По-друге, була відзначена географічна близькість Польщі, що робить кругову або тимчасову міграцію більш можливою. По-третє, відмінності у рівнях заробітної плати, особливо після девальвації гривні: *'Українські мігранти навіть з невеликою зарплатнею можуть заплатити орендну плату за квартиру, мати ресурси для "нормального" соціального життя і купити речі, які були б неможливі в Україні'*⁸¹. Експерти, які представляють наукові кола і НУО підкреслили роль дуже активних міграційних мереж; швидко зростаючі зусилля мігрантів, які оселилися у Польщі, щоб перевезти свою сім'ю і друзів. *'Одна українська мігрантка, яку я зустрів сьогодні сказала, що на наступному тижні приїдять батько, мати і сестра її чоловіка, а другим етапом вона перевезе своїх власних батьків. Ще один український колега під час його перебування у Польщі, привіз своїх шкільних друзів і братів, і в даний час розглядає можливість перевезення своїх батьків*⁸². Мовна схожість та етнічні зв'язки також були відзначені, однак тут експерти підкреслили пастку, у яку може потрапити польська влада під час розгляду питання про те, що українці не потребують будь-якої допомоги інтеграції, у тому числі мовних курсів⁸³.

Результати опитувань мігрантів є цікавими тим, що близько половини з інформаторів заявили, що Польща є їх остаточним місцем призначення. *'Я хотів би залишитися у Варшаві, тут є багато перспектив'*⁸⁴. *'Ми хочемо залишитися у Польщі, вивчити мову. Наша дитина ходить у польський дитячий садочок. Він уже говорить польською*⁸⁵. *'У мене немає планів щодо подальшої міграції в іншу країну. Я думаю, що у Польщі краще, ніж в інших місцях, простіше в плані мови, ближче до дому'*⁸⁶. *'Ми плануємо "зміцнити" наше перебування у Польщі, виховувати нашу дочку*⁸⁷. У той же час, досить велика кількість інформаторів, особливо молодих і більш

⁷⁹ A12.

⁸⁰ A6, A15.

⁸¹ A10.

⁸² A9.

⁸³ A3, A4.

⁸⁴ B14.

⁸⁵ B13.

⁸⁶ B18.

⁸⁷ B15a.

освічених з них, заявила, що вони будуть розглядати подальшу еміграцію в межах ЄС. *'Якби моя компанія відкрила філію у Німеччині, я б поїхав'*⁸⁸. *'Я не хотів би залишатися на одному місці. Я хотів би побачити більше Європи'*⁸⁹. *Доля привела нас до Польщі, проте я думаю рухатися далі'*⁹⁰. *'Я хотів би поїхати до Франції, я вже мав деякі контакти там, але посередник підставив мене і залишив мене на вокзалі. Ось так я залишився у Польщі'*⁹¹.

Більшість опитаних мігрантів у Польщі перебували за кордоном у перший раз. Деякі з них були в Росії і раніше, проте вони часто не сприймали її як зарубіжну поїздку. Основним мотивом для вибору Польщі була вказана доступність легальних каналів в'їзду/перебування, існуючі міграційні мережі і канали неформальних посередників, географічна близькість Польщі та можливість регулярно відвідувати родичів у рідній країні. Була відзначена мовна та культурна близькість, а також деякі етнічні зв'язки (деякі мігранти мали польське коріння). Вони також вказали, що Польща є найбільш "безпечною країною", щоб виїхати, найближча, з різними правовими можливостями для мігрантів, досяжними процедурами легалізації. Декілька мігрантів зазначили додаткові можливості отримання освіти для українських студентів. *'Я приїхав до Польщі, тому що мова схожа, це недалеко від будинку, спосіб мислення подібний'*⁹². *'Ми приїхали сюди, тому що тут дешева освіта. Один семестр вищої освіти коштує близько 250 євро'*⁹³. *'Польща є найпростішою країною для в'їзду в ЄС'*⁹⁴. *'Я обрав Польщу, тому що туди їдуть багато людей, мій колега з Донецька працював тут і він дав нам номер телефону, де ми могли б знайти роботу'*⁹⁵. *'Польща була практично єдиною країною, яка приймала мігрантів. Це був найпростіший спосіб емігрувати'*⁹⁶. *'Я приїхав до Польщі, бо це близько до дому, мова і традиції схожі, багато колег переїхали до Польщі, щоб шукати роботу і польський народ позитивно ставиться до українців'*⁹⁷.

Цікаво те, що фактори, пов'язані з роботою, як правило, названі не були. Проте, коли у мігрантів питали про їхній статусу зайнятості, більшість сказали, що вони працюють, у них не було ніяких труднощів у пошуку першого місця роботи у Польщі і що ринок праці є достатньо відкритим, на відміну від чеського або німецького. Декілька опитаних мігрантів переміщуються або знаходяться в процесі переміщення своїх компаній/відкриття філій у Польщі.

⁸⁸ В7.

⁸⁹ В6.

⁹⁰ В20а.

⁹¹ В16.

⁹² В8.

⁹³ В15б.

⁹⁴ В19.

⁹⁵ В20б.

⁹⁶ В13.

⁹⁷ В14.

Передконфліктна або постконфліктна міграція?

Тимчасова або постійна міграція?

Наше дослідження підтвердило тезу про те, що існують два різних типи міграційних моделей, представлених громадянами України в Польщі. Першим типом є короткострокова кругова трудова міграція, яка регулюється ліберальними правилами короткострокового доступу до польського ринку праці. Велика частина українських мігрантів, що прибувають до Польщі потрапляють у цю групу, і, як правило, не мають жодного наміру залишитися на постійне проживання у Польщі. Постійна кругова міграція стала їх життєвою стратегією. Інша група, що менше, але постійно зростає, є довгостроковими мігрантами, які шукають постійну роботу у Польщі, навчаються або знаходяться у шлюбі з польськими громадянами. Були також явні ознаки того, що в той час як кругова міграція, ймовірно, залишиться основною стратегією міграції, до якої схильні жителі Західної України, які традиційно беруть участь у круговій мобільності з сусідами з ЄС, більш довгострокова міграція з Центральної та Східної України може стати новою схемою постконфліктної міграції в Польщу. Тому ми не можемо говорити про новизну у круговій міграції, що проводиться українцями після розгортання конфліктної ситуації хоча, ймовірно, розвивається схильність мігрантів до довгострокової схеми міграції.

Перша схема, швидше за все, для мігрантів із Західної України, які мають контакти з Польщею на щоденній основі, характеризується регулярною круговою міграцією з більш незалежними зусиллями, щоб знайти роботу, і тільки дуже слабкі зв'язки з конфліктом на сході України (розуміється як загальне відчуття - зниження рівня безпеки і стабільності). Однак ця схема також має багато нюансів. Як заявив один з експертів *'Ми не можемо стверджувати більше, як у 1990-і роки, що українська міграція – це лише сільське господарство і човникова торгівля. Існує набагато більше схем і моделей також у межах західноукраїнської міграції. Є діти іммігрантів, які приїжджають до Польщі з різним статусом, часто, як IT-фахівці, люди, які працюють в медичному секторі. Міграційні мережі стають змішаними. Часто діти першого покоління іммігрантів з вищим людським капіталом рухаються далі на захід'*⁹⁸. Інший експерт зазначив: *'Є багато Україн, а не дві, навіть ці дві найпомітніші, Східна та Західна - диверсифіковані. Схеми міграції всередині західноукраїнської міграції також більш диверсифіковані'*⁹⁹.

Друга схема більш характерна для нових мігрантів зі Східної України, які приїжджають до Польщі з наміром залишитися протягом декількох років. Вони, як правило, покладаються на міграційні мережі, не використовують доступні оголошення про вакансії польською мовою і їхній зв'язок з конфліктом у Східній Україні простіший - вони зазвичай не є безпосередніми жертвами збройного конфлікту, але мають соціальні контакти з постраждалими. Географічна відстань і близькість до зачеплених

⁹⁸ А14.

⁹⁹ А3.

війною зон унеможливають циркулюючу міграцію для таких людей. Більшість опитаних мігрантів з цієї групи заявили, що вони хотіли б провести близько п'яти років у Польщі, в надії, що після цього періоду вони зможуть повернутися в Україну, якщо економічна ситуація поліпшиться¹⁰⁰. Очевидно, що ці люди тільки нещодавно стали мігрантами та їхні первинні схильності можуть змінюватися з плином часу, в залежності від їхніх економічних і соціальних показників у Польщі.

Жоден з опитаних мігрантів не заявив, що вони, безсумнівно, залишаться у Польщі назавжди. Вони відзначили, що в середньостроковій перспективі вони або повернуться в Україну або вирішать мігрувати в інші пункти призначення.

Слід підкреслити, що виникнення конфлікту і загальне погіршення політичної та економічної ситуації, безумовно, збільшило кількість тих, хто мігрує з освітніх причин, що є чітко зрозумілою схемою. Українські студенти приїжджають з різних куточків країни, проте жителі Західної України частіше використовують пропозиції безоплатної освіти, також доступні для польської меншини. Здається, вони краще розуміють польський ринок освіти і майбутні можливості на ринку праці¹⁰¹.

Юридичні канали, що використовуються, трудова ситуація, відносини з приймаючим суспільством та іншими мігрантами

Інтерв'ю наших фахівців довели, що спрощена юридична схема міграції залишається основним правовим каналом, використовуваним українськими трудовими мігрантами. Однак багато експертів були обережні при оцінці якості статистичних даних у зв'язку з цим, підкреслюючи, що кількість виданих декларацій роботодавців, ймовірно, завищена, оскільки багато хто з українських мігрантів використовували їх як спосіб в'їхати до Польщі, насправді не плануючи з'явитися на вказаному робочому місці. Тому слід ввести більш суворий контроль/моніторинг цієї системи. *Було б цікаво підготувати належну методологію для моніторингу того, чи мігранти з деклараціями прибувають у Польщу на вказану роботу або ж вони використовують її як спосіб отримання національної візи, що дозволяє їм працювати і шукати роботу тільки після того, як вони приїждять у Польщу... якщо мігранти не мають конкретної пропозиції щодо роботи, як вони отримують недійсну декларацію роботодавця, за участі установ або агентств, що займаються цим питанням: це має бути досліджено¹⁰². Система декларування роботодавця є ненадійною. Не можливо, щоб у даний час 800000 українців працювали у Польщі на основі цього механізму. Їх набагато менше. Деякі мігранти, звичайно, неправильно використовують систему, але деякі збирають ці декларації на майбутнє, щоб бути впевненими, що вони зможуть швидко виїхати у Польщу, якщо щось трапиться. Іноді вони ніколи їх не використовують¹⁰³.*

¹⁰⁰ B20a, B20b, B16, B15a, B15b, B3.

¹⁰¹ A4, A14.

¹⁰² A15.

¹⁰³ A12.

Більшість експертів підкреслили багаторазове зростання кількості заявок на постійне проживання і вражаюче зростання, навіть в десятки раз, кількості заявок на тимчасове проживання¹⁰⁴. Більшість експертів погодилися, що це ясно вказує на підвищений інтерес українських громадян до більш довгострокової міграції, але до цього часу не ясно, чи буде це постійна міграція. Деякі з них мають певні сумніви, коли мова йде про довгострокову перспективу продовження цієї моделі. *'Більшість мігрантів просить про постійне місце проживання на підставі карти поляка або інших форм легалізації на основі польського походження. Цей потік може швидко вичерпатися'*¹⁰⁵. Інші вважають навпаки: *'Звичайно, більше українців звертаються за тимчасовим дозволом на проживання, але це не означає, що вони не хочуть оселитися в Польщі. Справа у тому, що польська міграційна політика вимагає задоволення суворих умов для отримання постійного дозволу на проживання'*¹⁰⁶. *'Багато представників малого та середнього бізнесу з України, зокрема, східних і центральних районів, приїхали до Польщі і хотіли б почати свій бізнес тут, і отримати постійне місце проживання. Але ніякого легкого правового шляху для цього немає, так що вони на самому початку намагаються отримати дозвіл на тимчасове проживання і дозвіл на роботу'*¹⁰⁷.

Загалом, експерти також погодилися, що існує величезне зростання міграції в галузі освіти, в основному завдяки дуже ліберальним правилам прийому, спрямованим на залучення іноземних студентів. Вони також вважають, що притулок або інші форми захисту є нечастим способом для українців легалізувати своє перебування у Польщі. *'Я провів багато інтерв'ю серед українських мігрантів. Я ніколи не зустрів громадян України, які будуть просити про надання притулку у Польщі'*¹⁰⁸. *'Спочатку, після Майдану і розгортання конфлікту, українці почали просити про надання притулку у Польщі. Але, як усім зрозуміло, польська влада вирішила не приймати позитивних рішень щодо цих клопотань. Тепер українці не бачать сенсу просити про надання притулку'*¹⁰⁹.

Опитані мігранти не виявили точного юридичного статусу, який дозволить їм залишитися у Польщі, проте у більшості випадків вони заявили, що вони або мають, або чекають "Karta robytu" (документ про реєстрацію), яка називається однаково для тимчасового або постійного проживання. Багато інформаторів прибули, маючи короткострокові або національні візи і очікують довгостроковий статус. Однак Польщу зазвичай називають найбільш відкритою країною, і їхнє рішення про міграцію було пов'язане з певними фінансовими і матеріальними витратами. Вони часто стають жертвами шахраїв, особливо на початковому етапі підготовки до міграції. В цілому,

¹⁰⁴ A1, A2, A3, A4, A5, A10, A11, A12, A13, A14, A15.

¹⁰⁵ A3.

¹⁰⁶ A13.

¹⁰⁷ A7.

¹⁰⁸ A14.

¹⁰⁹ A6.

мігранти зі Східної України частіше користувалися допомогою посередників, агентств з працевлаштування. Мігранти з Західної України вже мають контакти тут.

Наші інтерв'ю з експертами не фокусувалися на положенні українських мігрантів на польському ринку праці, і ми не ставили багато питань про це в інтерв'ю з мігрантами. Проте цей факт вплинув на них і вони багато говорили про нього. Загалом, наше дослідження показало, що українські мігранти не стикаються з проблемами з пошуком роботи, хоча, дуже часто, це не робота мрії, а значно нижче їхніх навичок та кваліфікації. Лише декілька мігрантів, з якими ми говорили, працювали в своїм фахом; як правило, вони працювали на робочих місцях нижче, ніж рівень їхньої кваліфікації та освіти. Це підтверджує попередні дослідження про «відтік мізків», втрату кваліфікації українськими громадянами на польському ринку праці. До 2014 року хвиля української міграції до Польщі в основному складалася з людей з професійно-технічною або середньою освітою з маленьких міст та сільських районів Західної України, які не виконували роботу, що вимагає більш високої кваліфікації в своїй рідній країні. Нова хвиля, зокрема, зі Східної України, складається з більшої кількості людей середнього віку, з більш високим рівнем освіти і більшим досвідом роботи. Як сказав один експерт *'Люди, які шукають поради, пов'язані з роботою, включають більше українців середнього віку зі Східної України з вищою освітою, управлінським досвідом у промисловості Донбасу або адміністративних установах. Для таких людей не так просто знайти роботу'¹¹⁰*. Через значне збільшення кількості українських мігрантів, що прибувають, також стало важче знайти будь-яку роботу для усіх. *'Українські мігранти стверджують, що польський ринок праці став ринком роботодавця, де роботодавці можуть диктувати усі умови'¹¹¹*.

Багато респондентів, з якими ми говорили, вирішили вчитися у Польщі, навіть якщо раніше вони закінчили університет в Україні, щоб збільшити свої шанси отримати більш кваліфіковану роботу після закінчення навчального закладу. Це може вказувати на проблеми з визнанням українських дипломів і кваліфікацій в ЄС, а також більш низький і менш сучасний рівень української освітньої системи. Ця тенденція також вказує на деяку структурну неузгодженість між освітою і робочим профілем мігрантів, і потребами польського ринку праці, який в даний час потребує або низькокваліфікованих працівників (сільське господарство, будівництво, прибирання) та некваліфікованих робітників, або фахівців високого рівня з сучасною технічною освітою. *'Нове явище є зростаючою тенденцією, коли малі та середні підприємці переїжджають до Польщі зі своїм бізнесом і намагаються зареєструвати його тут'¹¹²*. Звичайно, величезною проблемою для мігрантів є вивчення польської мови щоб у тій мірі, яка б дозволила їм займати найкваліфікованіші робочі місця.

Більшість опитаних мігрантів відчують себе у Польщі добре і висловлюють досить позитивне ставлення до поляків. Багато з них, однак зіткнулися з принаймні

¹¹⁰ A7.

¹¹¹ A1.

¹¹² A3.

однією неприємною ситуацією на своєму робочому місці через прояви ксенофобії з боку польських колег. Загалом, респонденти відзначили, що вони говорять польською досить добре, щоб виконувати просту і менш кваліфіковану роботу, але вони повинні були б поліпшити рівень польської, щоб отримати кращу роботу. Багато з них говорили, що вони ходили на уроки польської або вивчали мову самостійно. Можливо, через недостатнє знання мови і досить низький рівень соціалізації з польським суспільством, вони не мають більш глибокої соціальної взаємодії з місцевим населенням. Однак ці контакти, які мали респонденти до цього моменту (школа, сусіди, колеги на робочому місці), як правило, позитивні. Деякі з наших респондентів були протестантами і вони сказали, що підтримують тісні контакти з польською громадою у церкві, і це було співтовариство, яке допомогло їм приїхати до Польщі. *'Я не маю дуже багато контактів з поляками. Але люди, з якими я зустрічаюся, як правило, це сусіди, ввічливі, ми вітаємося один з одним'*¹¹³. *'Після Майдану поляки були більш привітні, вони питали, чи потрібна мені будь-яка допомога. До того як я почав ходити в Нови-Свят (головний український клуб у Варшаві) більшість моїх колег були поляками'*¹¹⁴. *'Я спілкуюся з поляками майже кожен день. У мене була тільки одна неприємна ситуація'*¹¹⁵. *'Поляки добре ставляться до українців, крім уболівальників футбольних команд або інших націоналістично налаштованих людей'*¹¹⁶.

Дещо складна картина взаємин всередині української діаспори мігрантів з'являється в інтерв'ю. Схоже, що після Майдану і зростання так званих добровольницьких рухів усередині України, українські мігранти у Польщі також відчували себе більш згуртованими і допомагали один одному (крім про-російсько налаштованих українців). Проте, з плином часу, зокрема, із збільшенням попиту на робочі місця, з'явилися деякі конфлікти. В ході інтерв'ю ми могли спостерігати деяку напруженість між мігрантами із Західної та Східної України на основі аспектів ідентичності як-то: мови, ставлення до української незалежності і Росії. У той же час з'явилася нова напруженість, більш пов'язана із забезпеченням доступу до ринку праці, між "доконфліктною" і "постконфліктною" групами мігрантів. Більш осіли мігранти, як правило, бояться надмірного припливу "нових" мігрантів, які будуть працювати за нижчими ставками. "Постконфліктні" мігранти стверджують, що стара діаспора обманює їх з нелегальною роботою. У даний час здається, що українська громада у Польщі й досі допомагає один одному, зокрема за допомогою загальних організацій, клубів, сайтів і т.д. Однак на щоденній основі більшість наших респондентів покладаються на допомогу міграційних мереж у вузькому колі сім'ї, колег університету або людей, що походять з того ж регіону/села/міста. Крім того, вони більше зосереджені на зароблянні грошей, багато працюючи і не маючи часу для соціальних контактів. *'Так, українці тут є. Але ми дуже мало контактуємо, у*

¹¹³ В2.

¹¹⁴ В3.

¹¹⁵ В4.

¹¹⁶ В9.

кожного є свої власні справи¹¹⁷. 'В основному я зустрічаюся зі своїми українськими колегами з університету. Я не кажу, що всі українці погані, але серед них є дивні'¹¹⁸. 'Українські студенти збираються разом, вони часто йдуть гуляти разом'¹¹⁹. 'Іноді існує певна напруженість у відносинах з українцями із західного регіону. Ми говоримо і думаємо російською мовою, а вони не розуміють цього.'¹²⁰. 'Боюся, що відносини між українцями в Польщі могли б бути кращими. Кожен думає про себе. Два роки тому все було по-іншому. Під час Майдану і після Майдану, українці у Польщі показали відмінну самоорганізацію та солідарність'¹²¹.

Рекомендації з питань політики

Цей розділ буде ґрунтуватися на результатах опитування експертів. Тут можна виділити дві основні групи поглядів. Перша з них, як правило, виражається НУО та науковими колами, закликає до більш ліберальної політики щодо українських мігрантів на всіх рівнях - національному, Вишеградської групи, ЄС. Експерти, які представляють цю точку зору також закликають до більш позитивної міграційної політики, меншої "політизації" нинішньої європейської міграційної кризи і впровадження програм системної інтеграції мігрантів. Експерти також підтвердили, що Польща не повинна знижувати стандарти, коли справа доходить до осіб, які шукають притулку, вразливих груп та інших осіб, які шукають захисту. Також були представлені більш політичні аргументи, пов'язані із загальними геополітичними інтересами, а також необхідністю пошуку довгострокового стратегічного партнерства з українським суспільством шляхом побудови ліберальної і справедливої політики в області міграції для українців. 'Ми повинні легалізувати усіх українців у Польщі. Соціологічні опитування показують, що польське суспільство віддає перевагу українцям над іншими мігрантами'¹²². 'Ми знаходимося в одному човні з українцями. Ми повинні надавати їм медичну допомогу, мовні курси. Ми повинні робити більше, щоб українські мігранти вийшли з їх мігрантського підпілля, щоб побачити, яку політику інтеграції слід реалізовувати'¹²³. 'Польща відчуває нестачу політики інтеграції для мігрантів. Більшість українців, які приїжджають до Польщі через війну, але які не можуть отримати статус біженця не мають права просити про допомогу в інтеграції... інтеграційні програми проводяться НУО. Цього недостатньо. Польська влада повинна брати активну участь'¹²⁴. 'Багато українців останнім часом приїжджають до Польщі, багато в перший раз з досить обмеженим розумінням польських реалій. Вони потребують допомоги: консультації з питань зайнятості,

¹¹⁷ B20b.

¹¹⁸ B6.

¹¹⁹ B14.

¹²⁰ B13.

¹²¹ B16.

¹²² A8.

¹²³ A9.

¹²⁴ A1.

юридичної допомоги, мовних курсів¹²⁵. 'Управління міграцією має включати в себе широкий спектр партнерів: НУО, центральні органи виконавчої влади в країнах призначення... Місцеві органи влади також повинні бути залучені, що не відбувається в даний час'¹²⁶.

Протилежна точка зору фокусується на необхідності впровадження більшої кількості механізмів моніторингу та контролю. Експерти у цій групі також досить скептично налаштовані, коли мова йде про майбутні перспективи української міграції. Вони підозрюють, що, коли мігранти вивчать іноземні мови і ознайомляться з правилами проживання в ЄС і подивляться, як виглядає "західний" стиль життя, вони йтимуть далі на захід. Ця група також наголосила на необхідності введення більш всеосяжної політики інтеграції для українських мігрантів і боротьби проти можливого поганого ставлення до них на ринку праці. Вони також посилаються на можливість скасування віз для українських мігрантів, показуючи як позитивні, так і негативні аспекти цього можливого рішення ЄС. Вони відзначили зростаючі анти-іммігрантські настрої у польському суспільстві, пов'язані із поточними великими рухами міграції з півдня і зростаючою загрозою тероризму, цікаво чи буде польське суспільство у цій ситуації готове прийняти навіть українських мігрантів, які в цілому ближче з точки зору культури і мови? Експерти також називають поточну тенденцію загострення міграційної політики в інших країнах ЄС у відповідь на кризу міграції, що, можливо, впливає на майбутні рішення польського уряду. 'Так, дійсно, польський ринок праці в даний час потребує українських мігрантів, і вони потребують роботи, так що це взаємовигідно. Але в цьому існує величезна сіра зона. Ми повинні почати краще регулювання. Крім того, не можна розглядати українську міграцію як довгостроковий демографічний надлишок. Через п'ять років українське суспільство зіткнеться з великою демографічною проблемою'¹²⁷. 'Нам найбільше заважає ця сіра зона. Ми повинні збільшити наші адміністративні можливості для боротьби з цим явищем. Крім того, якби більше іноземців працювали легально на кращих трудових умовах, ми мали б менше проблем з експлуатацією мігрантів, обманом, не виплатами заробітної плати і т.д... До цього моменту польська влада віддає перевагу мігрантам польського походження, вона підтримує безвізовий режим для України, але існує багато питань. Багато країн ЄС відкрито виступають проти цього, як Чехія'¹²⁸. 'Потрібно реально дивитися на поточну міграційну кризу в Європі. Політика в області міграції стає все суворішою. Країни-члени ЄС побоюються будь-яких великих міграційних переміщень. Може бути, в якийсь момент в майбутньому мігранти з України будуть розглядатися в інших країнах ЄС як пріоритетний потік мігрантів, який легко інтегрувати, але не зараз. Ми маємо чекати... У Польщі ми не можемо очікувати, що так багато українців вирішать оселитися тут. Вони будуть більше вчитися, подорожувати по всій Європі, вивчати нові традиції і підуть шукати щастя там'¹²⁹.

¹²⁵ А6.

¹²⁶ А4.

¹²⁷ А3.

¹²⁸ А13.

¹²⁹ А12.

2.5 Висновки

Як аналіз наявних статистичних даних, так і результати напівструктурованих інтерв'ю з експертами та мігрантами ясно показують, що ми є свідками нового явища міграції до Польщі. З 2014 року Польща переживає величезний приплив українських мігрантів, який не спостерігвся з моменту розпаду Радянського Союзу.

Через недоліки статистики ми не можемо оцінити точну кількість громадян України, які проживають у Польщі, але ріст тенденції видно добре. За даними Управління у справах іноземців, станом на липень 2016 року налічувалося близько 84000 українців, що легально проживають у Польщі на основі різного виду дозволів на проживання. Згідно з методологією Євростату, яка також враховує дійсні довгострокові національні візи, 336 346 дозволів на проживання, наданих Польщею громадянам України були визнані дійсними наприкінці 2015 г. Для порівняння, відповідна кількість за 2008 рік становила 22 000 дозволів. Коли мова йде про статистику короткострокової зайнятості, масштаби набагато вищі. У січні-грудні 2015 року, в цілому громадянам України були видані 762 700 декларацій роботодавців. У перші шість місяців 2016 року ця кількість сягнула 614 196 декларацій.

Безсумнівно, зростання тимчасової, кругової міграції до Польщі стає все більш популярним методом боротьби з бідністю і нестабільністю в Україні. Очевидно також, що, на відміну від попередніх років, українці все частіше вибирають міграцію до Польщі. Залишається незрозумілим, чи поточне зростання є лише тимчасовою реакцією українського суспільства на несприятливу економічну ситуацію і військовий конфлікт. У той же час, цілком ймовірно, що тенденція зростання буде продовжуватися ще протягом декількох років, оскільки немає ніяких перспектив для швидкого поліпшення економічних показників України. Немає ніяких сумнівів в тому, що Польща стає все більш популярною країною, приймаючою іммігрантів і зміцнює свій статус найпопулярнішої країни ЄС для українських мігрантів.

Наше дослідження показало, що погана економічна ситуація, девальвація гривні, різке падіння середнього рівня доходів і зростаюча бідність є основними факторами, що виштовхують мігрантів з їх країни. Вплив подій Євро-Майдану і подальших дій росіян, і розгортання збройного конфлікту на Донбасі виявився більш складним. Більшість опитаних мігрантів не тікали від збройного конфлікту, ризику бути вбитими або пораненими, або нездатності жити "нормальним" життям в зоні конфлікту. Вони втікали через загальне почуття невпевненості, нездатність чітко планувати своє майбутнє, і песимізм, пов'язаний з майбутнім розвитком політичної ситуації і безпеки в Україні

Польща була обрана в якості країни призначення у першу чергу через свою ліберальну міграційну політику, у той час як інші країни ЄС постійно обмежували правові можливості, доступні для українських мігрантів. Хоча багато мігрантів з якими ми розмовляли, переїхали в перший раз, зрозуміло, що українська імміграція увійшла

в більш зрілу фазу, де основною метою мігрантів є більш довгострокова міграція і можливість узаконити своє перебування в ЄС. Циркулярні мігранти можуть як і раніше використовувати менш стандартні канали, але зростаюча сіра зона і випадки несправедливого поводження з боку посередників з працевлаштування/проїзду стимулюють українських мігрантів узаконити свій статус в максимально можливій мірі.

Існує два різних типи міграційної схеми, представлені громадянами України в Польщі. Перша з них, яка існує вже десятиліть, є короткострокова циркулярна трудова міграція, що регулюється ліберальними правилами короткострокового доступу до польського ринку праці. Велика частина українських мігрантів, які прибувають до Польщі походять з цієї групи, і, як правило, не мають жодного наміру залишатися в Польщі назавжди, і походять із Західної України. Інша група, менша за кількістю, але постійно зростаюча, це довгострокові мігранти, які шукають постійну роботу в Польщі або бажають навчатися тут. Це нове явище, яке вимагає подальших досліджень. Більшість людей, що представляють цю групу прибули до Польщі останнім часом. Їхнє рішення про міграцію було в основному пов'язане зі значним погіршенням економічної ситуації і виникненням конфлікту (як фактор, що підриває їхні надії на швидке відновлення економічної і політичної ситуації в Україні). Таким чином, важко передбачити, якими будуть їхні плани на майбутнє, чи хотіли б вони оселитися у Польщі постійно або чи вирішать вони поїхати далі. Дехто з них також може повернутися в Україну, коли економічна ситуація і безпека стабілізується.

Список використаної літератури:

- BRUNARSKA, Z., LESIŃSKA, M. (2014): Міграція між ЄС, В4 і Східною Європою. Нинішня ситуація і можливі майбутні перспективи для Польщі. In: Jaroszewicz, M., Lesińska, M. (eds.): Прогнозування міграції між ЄС, В4 і Східною Європою. Вплив скасування віз. Центр східних досліджень, Варшава, стор. 88-108.
- EUROSTAT (2016): Статистика про дозволи на проживання: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (Доступ з 25 липня 2016 року).
- GLORIUS, B., GRABOWSKA-LUSIŃSKA, I., KUVIK, A. (eds.) (2013): Мобільність у перехідних міграційних схемах після розширення ЄС. Amsterdam Університет Press, Amsterdam.
- GÓRNY, A., KEPINSKA, E. (2002): Змішані шлюби у міграції з України в Польщу. Журнал етнічних і міграційних досліджень, 2, 353-372.
- JAROSZEWICZ, M. (2015): Міграція українців під час кризи. Центр східних досліджень, Варшава. За адресою: http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_187.pdf
- JAROSZEWICZ, M. (2008): Наслідки розширення Шенгенської зони для східних сусідів ЄС. Центр східних досліджень, Варшава.
- KACZMARCZYK, P. (eds.) (2015): Останні тенденції у міжнародній міграції у Польщу. 2013 SOPEMI Report. CMR Робочий документ. Центр міграційних досліджень, Варшава.
- LESIŃSKA, M., OKÓLSKI, M., SLANY, K., SOLNA, B. (eds.) (2014): Dekada członkostwa Polski w UE. Społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 roku. Warsaw Університет Press, Warsaw.
- МІНІСТЕРСТВО У СПРАВАХ СІМ'Ї, ПРАЦІ І СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ (2016).
- LESIŃSKA, M. (2010): Polityka migracyjna w Polsce oraz jej wpływ na napływ i osiedlenie się immigrantów. In: Górny, A., Grabowska-Lusińska, I., Lesińska, M., Okólski, M. (eds.): Transformacja nieoczywista. Polska jako kraj imigracji. Warsaw Університет Press, Warsaw.
- LESIŃSKA, M. (2015): Immigration of Ukrainians and Russians into Polish Inflow. Integration Trends and Policy Impacts. Migration Policy Centre. INTERACT Research Report, No. 6.
- ŁODZIŃSKI, S., SZONERT, M. (2016): „Niepolityczna polityka” Kształtowanie się polityki migracyjnej w Polsce w latach 1989-2016 (kwiecień). CMR Working Paper. Centre for Migration Studies, Warsaw.
- ZATRUDNIENIE CUDZOZIEMCÓW. V 2016. http://www.mpips.gov.pl/gfx/mpips/userfiles/public/1_NOWA%20STRONA/Analizy%20i%20raporty/cudzoziemcy%20pracujacy%20w%20polsce/Informacja%20o%20zatrudnianiu%20cudzoziemcow%20w%20Polsce.pdf.
- MINISTRY OF FAMILY, LABOUR AND SOCIAL POLICY OF POLAND (2016): Pierwsze półrocze 2016. <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>.
- MINISTRY OF FAMILY, LABOUR AND SOCIAL POLICY OF POLAND (2016): Oświadczenia – rok 2015. <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>.
- MINISTRY OF FAMILY, LABOUR AND SOCIAL POLICY OF POLAND (2015): Oświadczenia – rok 2014. <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>.
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS (2016): Raport Konsularny 2015. https://www.msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/informacje_konsularne/raporty_konsularne/raport_konsularny_2015
- OFFICE FOR FOREIGNERS (2016): Bieżąca sytuacja dotycząca Ukrainy. Raport specjalny. <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-specjalne/biezaca-sytuacja-dotyczaca-ukrainy/>
- OFFICE FOR FOREIGNERS (2016): Napływ cudzoziemców ubiegających się o ochronę międzynarodową 2009-2015. Raport Specjalny. <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-specjalne/ochrona-miedzynarodowa-trendy/>.
- OFFICE FOR FOREIGNERS (2016): Raport roczny – ochrona międzynarodowa 2016. <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/raport-roczny-ochrona-miedzynarodowa/>. In Polish.
- OFFICE FOR FOREIGNERS (2016): Meldunki tygodniowe 2015 i 2016.
- STEFAŃSKA, R., SZULECKA, M. (2014): „Rozwój polityki migracyjnej Polski: otwarcie granic – regulowanie imigracji- kontrolowane otwarcie”. Biuletyn Migracyjny. No. 50.
- SIWIŃSKA, B. (2016): Studenci zagraniczni w Polsce 2015. Raport Fundacji Perspektywy.
- WEINAR, A. (2006): Європеїзація польської політики по відношенню до іноземців. Warsaw Університет Press, Warsaw.

Додаток:

1) Основні характеристики наших інформантів. Група А - експерти

Група А - експерти (N = 15):

Респондент №	Тип установи
A 1	НУО
A 2	Уряд
A 3	НУО
A 4	Академічна
A 5	Уряд
A 6	НУО
A 7	НУО
A 8	Бізнес
A 9	Академічна
A 10	Уряд
A 11	Уряд
A 12	Уряд
A 13	Уряд
A 14	Академічна
A 15	Уряд

Джерело: Власні дослідження, 2016.

2) Основні характеристики наших інформантів Група В - Мігранти

Група В - мігранти (N = 20 в тому числі три інтерв'ю з подружніми парами В4а, В4б; В15а і В15б, В20а і В20б)

Джерело №	Вік (років)	Стать	Освіта
В 1	24	Чоловіча	Середня професійна освіта (зварювальник)
В 2	49	Чоловіча	Університет
В 3	~45	Жіноча	Університет
В 4а	~30	Чоловіча	Університет
В 4б	~30	Жіноча	Університет
В 5	25	Чоловіча	Університет
В 6	25	Чоловіча	Університет
В 7	~30	Чоловіча	Університет
В 8	29	Жіноча	Університет
В 9	23	Чоловіча	Університет в Україні (ще навчається Польщі)
В 10	22	Чоловіча	Повна середня (студент)
В 11	29	Чоловіча	Університет
В 12	18	Чоловіча	Повна середня (студент)
В 13	~30	Жіноча	Університет
В 14	24	Чоловіча	Університет в Україні (ще навчається Польщі)
В 15а	47	Чоловіча	Університет
В 15б	42	Жіноча	Університет
В 16	33	Чоловіча	Вища школа
В 17	~35	Чоловіча	Вища школа

B 18	~30	Чоловіча	Університет
B 19	~27	Жіноча	Університет
B 20a	42	Чоловіча	Університет
B 20b	~35	Жіноча	Університет

Сімейний стан	Місце походження в Україні	Період перебування у Польщі (у місяцях на 1 березня 2016)
Неодружений	Черкаси	11
Неодружений	Біла Церква	3
Розлучений	Севєродонецьк	9
Одружений	Біла Церква	7
Одружений	Біла Церква	7
Неодружений	Теребовля (Тернопільська область)	18
Неодружений	Київ	7
Одружений	Київ	7
Неодружений	Запоріжжя	4
Неодружений	Львів	18
Неодруж	Дніпро	15
Одружений	Київ	10
Неодружений	Артемівськ	17
Одружений	Харків	9
Неодружений	Рівне	20
Одружений	Кривий Ріг	10
Одружений	Кривий Ріг	4
Неодружений	Донецьк	22
Одружений	Полтава	6
Неодружений	Полтава	15
Одружений	Кіровоград	4
Одружений	Донецьк	4
Одружений	Донецьк	4

Джерело: Власні дослідження, 2016.

Розділ 3

Поточна українська міграція до Чехії – скоріше притулок для економічних мігрантів, ніж для біженців

Dušan Drbohlav, Markéta Seidlová
(Geomigrace, Департамент соціальної
географії та регіонального розвитку,
факультет природничих наук
Карлового університету)

3.1 Вступ

Чехія, традиційна країна скоріше еміграції, ніж імміграції, майже без іноземного населення протягом десятиліть (з моменту закінчення Другої світової війни до початку 1990-х років), на сьогоднішній день є найбільш привабливою країною для довгострокових і постійних іммігрантів в межах Центральноєвропейського посткомуністичного регіону.

Іммігранти становлять близько 4,5% населення Чехії (на основі громадянства), з найчисленнішою групою українців, а потім словаків, в'єтнамців і росіян.

Головна мета цього розділу полягає у визначенні того, як конфлікт, який почався навесні 2014 року між Україною і Росією з питань Криму і Донбасу фактично і потенційно впливає на міграцію з України в Чехію. Розділ починається з огляду деяких базових даних документування української міграції (або подорожей) в Чехію через різні режими/канали міграції (дозвіл на проживання, притулок або візи). Друга частина розділу представляє результати наших власних інтерв'ю. Аналіз ґрунтується головним чином на напівструктурованих інтерв'ю як з українськими мігрантами, так і чеськими експертами з питань міграції. Ми представимо деякі важливі думки про поточну ситуацію в Україні в якості реальної і потенційної країни міграційних джерел, причини міграції та поточний шлях міграції українців, що прямують в Чехію і, згодом, роль, яку відіграють українці у чеському суспільстві. Розділ закінчується підсумовуванням деяких рекомендованих заходів щодо поліпшення міграційної політики і практики.

3.2 Міграція до Чехії

3.2.1 Економічний і політичний контекст

Основним фактором докорінної зміни, а також (і не тільки) моделі міграції в Чехії була "Оксамитова революція" в 1989 році, яка встановила новий політичний, економічний і суспільний режим, заснований на вільному демократичному суспільстві і вільній ринковій економіці. З самого початку 1990-х років, відбуваються глибокі трансформації суспільства та його глобалізація (поряд зі створенням незалежної Чехії шляхом відділення від Словаччини к 1993 році, вступ до НАТО к 1999 році, вступ до Європейського Союзу к 2004 році і Шенгену в 2007 році) що йдуть разом зі змінами у міграційних потоках. Отже, протягом часу, Чехія стала першою країною транзиту для Західної Європи, а потім країною імміграції (з позитивною чистою міграцією). Унікальне поєднання таких факторів, як швидкість економічних і політичних перетворень, конкретна міграційна політика (або не політики), разом з хорошою економічною продуктивністю і попитом на ринку праці (особливо в період з 1993 по 1997 роки, а потім з 2004 по 2008 роки), складає більшу частину фактора притяжіння цієї країни для іммігрантів (Drbohlav та ін. 2010; Drbohlav, Dzúrová, 2015; Seidlová, 2015). Українці внесли свій вклад в чеський імміграційний бум - в потрібний час їхні поштовхи співпали з економічними ризиками Чехії.

3.2.2. Міграційна політика

Еволюція чеської міграційної (а також інтеграційної) політики, а також різні етапи її розвитку дотримуються у певній мірі еволюції кількості іноземців в країні. На основі загальноновизнаного поділу, зробленого Vařša та Vařšová (2006), який отримав подальший розвиток (наприклад Drbohlav та ін., 2010, Kušniráková, Čížinský, 2011, Seidlová, 2012) можна виділити кілька основних періодів у ставленні держави до іноземців: 1) У період з 1990 по 1995 рік, чеський підхід був свого роду "політикою невтручання", як кількість іноземців, які прибувають в країну, не регулювалася. 2) У період з 1996 по 1999 рік, імміграційне законодавство і практика вперше стали більш суворими, як з внутрішніх (наприклад, зростання безробіття¹³⁰) так і зовнішніх причин (зусилля з приведення національного законодавства у відповідність до норм ЄС); у 1999 був прийнятий і набув чинності з 1 січня 2000 року новий Закон про іноземців та надання притулку. 3) Наступний період, с 2000 по 2004 рр. (або навіть до 2006 р.) був відзначений зусиллями з розробки більш всеосяжної міграційної та інтеграційної політики. У цей час був запущений перший Урядовий проект в галузі міграції: під назвою "Відбір кваліфікованих іноземних працівників", який зробив отримання дозволу на постійне проживання для іноземців з окремих країн або для іноземних

¹³⁰ Від 3.9% у 1996 до 8.7% у 1999 (ČSÚ, 2011).

студентів чеських середніх шкіл і університетів¹³¹ простішим). Сприятлива економічна ситуація з 2005 по 2007 рік (або навіть 2008 рік) з низьким рівнем безробіття і економічним зростанням привернула увагу іноземців до країни, в той час коли держава скоріше підтримувала, а не обмежувала трудову міграцію. Ці мігранти працювали в основному на менш кваліфікованих посадах в промисловості або будівництві. 5) З 2008 року до 2014 року, з іншого боку, у контексті глобальної економічної кризи, були очевидними зусилля Уряду щодо скорочення кількості іноземців, які проживають у Чехії (наприклад, шляхом введення обмежень на можливості отримати чеську візу або через проект Міністерства внутрішніх справ "Добровільне повернення") і явна перевага вітчизняної робочої сили (у тому числі громадян ЄС/ЄЕП). Нинішня ера (з 2014 року) присвячена боротьбі з кризою біженців (в основному, пов'язана із "заходами безпеки"), а, з іншого боку, у бурхливому розвитку чеської економіки існують виклики, в основному від деяких промислових компаній про новий набір іноземної робочої сили (а саме, з України).

3.2.3. Склад мігруючого населення

Вищевказані повороти у міграційних потоках і залежність від прийнятої політики є зрозумілими, якщо ми подивимося на просту кількість іммігрантів. У 1993 в Чехії проживало лише 78 000 іноземців і вони становили 0,8% населення. Через рік, в 1994 році налічувалося вже близько 104 343 іноземців, які проживали у Чехії і які приїхали в основному з Польщі (20,021 чоловік; 19,2% іноземців), Словаччини (16,778 чоловік; 16,1% іноземців), України (14,230 чоловік; 13,6% іноземців), В'єтнаму (9,633 чоловік; 9,2% іноземців) і Німеччини (4195 осіб; 4,0% іноземців) (ČSÚ, 2016a; MV CR, 2016a). В кінці березня 2016 року, у Чехії проживало 473 516 іноземців, які представляють 4,5% жителів (на підставі громадянства). Понад дві третини з них (68,3%) прибули з 5 країн (при порівнянні 1994 по 2016 рік, тільки Росія замінила Польщу у топ-5), в той час як майже чверть прибули з однієї країни - України (106 788 осіб; 22,6%).

Таким чином, українці нині є найчисленнішою групою іммігрантів, які добре зарекомендували себе у Чехії протягом більше 20 років. Другою за величиною групою є словаки (103 072 осіб; 21,8%), третьою - в'єтнамці (57 389 чоловік; 12,1%), четвертою - росіяни (35 214 чоловік; 7,4%), а п'ятою - німці (20 632 чоловік; 4,4%) (MV ČR, 2016a). Іншими словами, майже половина усіх іноземців (42,1%) є громадянами трьох країн, що не входять до ЄС (Україна, В'єтнам і Росія), чверть (26,2%) є громадянами двох сусідніх країн-членів ЄС (Словаччина і Німеччина) і третина (31,7%) складається з громадян усіх інших країн світу.

¹³¹ Проект реалізовувався з 2003 по 2010 рік і привів 3500 осіб у Чехію.

3.3. Українці у Чехії

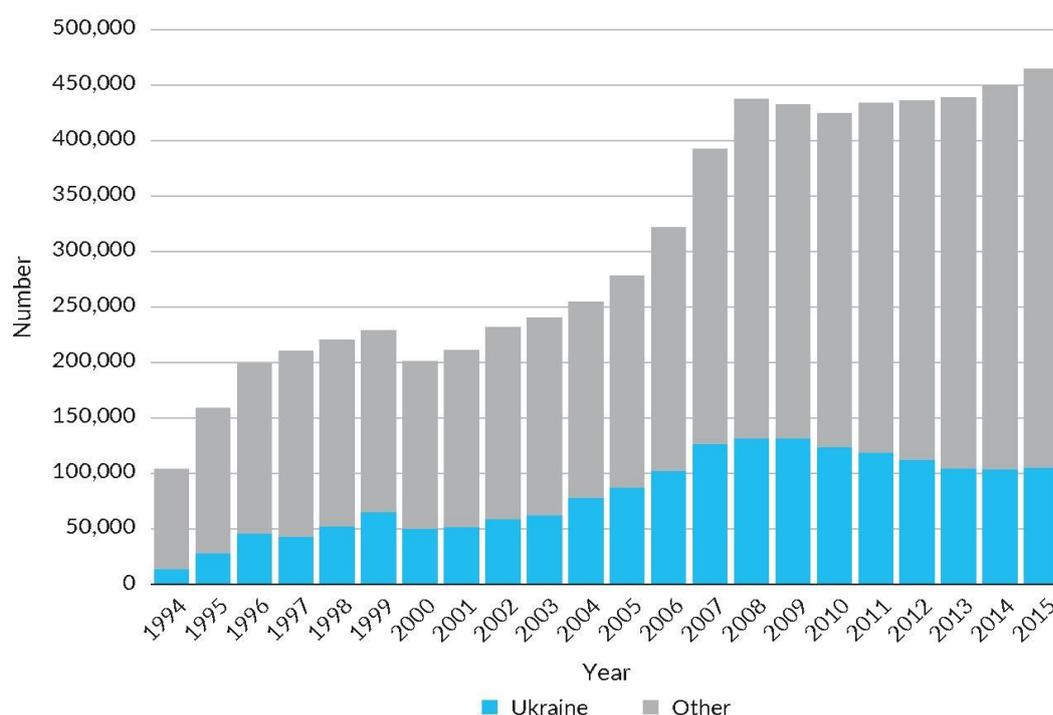
3.3.1. Історія

У 19-му столітті західна частина України і нинішня Чехія належали Австро-Угорській монархії. Очевидно, що відносини між цими двома країнами залишаються дуже близькими протягом тривалого часу і фактично Закарпатська область України входила до складу незалежної Чехословаччини між Першою світовою і Другою світовою війною. В основі української еміграції в першій половині 20-го століття лежать політичні, але в деякій мірі економічні причини. Чехословаччина незабаром стала важливим місцем для українців. Близько 6000 українських емігрантів жили в довоєнній Чехословаччині, багато з яких отримали притулок. Це була дуже різноманітна група з точки зору сфери діяльності: армія і політики, представники інтелігенції, працівники, студенти та бідні люди, в основному селяни. Українці у Чехословаччині створили багато українських установ і об'єднань в політичній, культурній, освітній та науковій сферах. Їхня інтеграція отримала підтримку чехословацького уряду. Оскільки багато українців у Чехословаччині були проти продовження радянського режиму в Україні після закінчення Другої світової війни, вони емігрували з Чехословаччини в основному до Німеччини. Після війни, багато з тих, хто залишився, були затримані і відправлені до в'язниці у Радянському Союзі. Крім того, до 1948 року всі українські установи та асоціації у Чехословаччині були закриті (Drbohlav, Džúrová, 2007). Насправді, як уже було сказано вище, у зв'язку з закриттям в цілому країни для іммігрантів під час соціалістичної/комуністичної епохи, у Чехословаччині майже не було ніякої імміграції з України (а також з інших країн).

3.3.2. Після 1993 року

Зміна кількості іноземців у Чехії в період з 1994 по 2015 рік представлена на Мал. 7. Кількість українців досягла свого піку 30 червня 2009 року, коли у Чехії проживало 134 456 громадян України. З того моменту, в основному через економічну кризу, яка вдарила по Європі - в тому числі й по чеській економіці - кількість українських іммігрантів в Чехії повільно, але безперервно знижується. Протягом останніх двох років вона коливалася навколо 105 000 осіб.

Мал. 7 Іноземці, які проживають у Чехії, українці у порівнянні з іншими (1994 – 2015)

<i>Number</i>	<i>Чисельність</i>
<i>Year</i>	<i>Рік</i>
<i>Year</i>	<i>Україна</i>
<i>Other</i>	<i>Інші країни</i>

Джерело: ČSÚ, 2016a

Більшість українських мігрантів приїждять в основному з економічних причин, пов'язаних з роботою. Вони в основному зайняті у будівництві, деяких промислових галузях, сфері послуг або сільського господарства, з переважно некваліфікованими, ручними, низькооплачуваними, так званими "3D" (вимогливими, брудними і небезпечними) робочими місцями (Drbohlav, Džúrová, 2015).

3.3.3. Після 2014

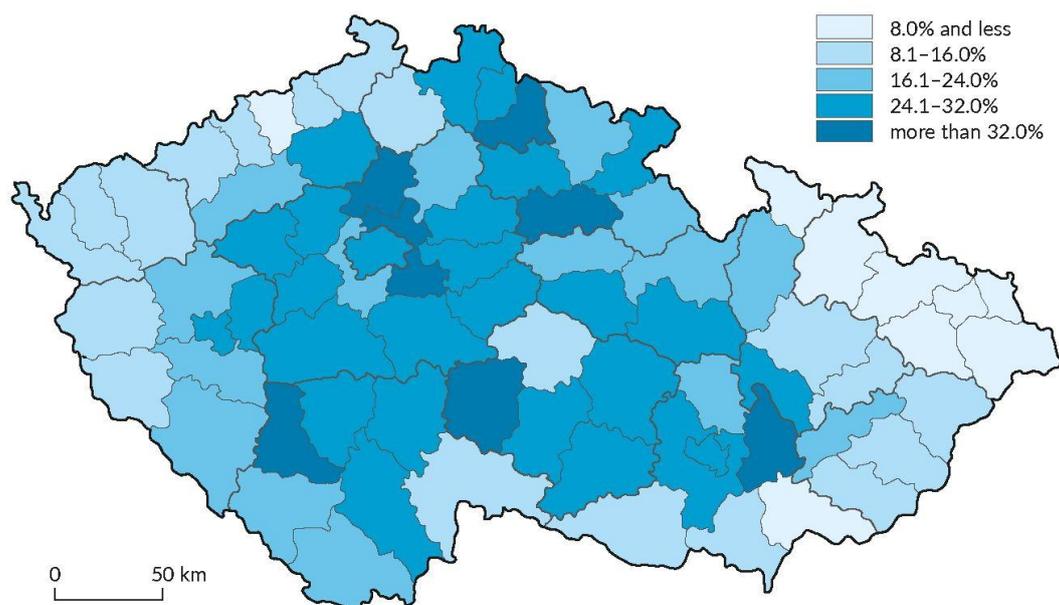
Серед українців, частка осіб з тривалими дозволами на проживання поступово скорочується на користь осіб, які мають постійне місце проживання¹³². У січні 2014 року, 33.8% мали довгострокові дозволи на проживання (тобто 66,2% мали постійне місце проживання) із загальної кількості 105 104 осіб. В даний час, в кінці березня

¹³² Дозвіл на довгострокове перебування є дозволом, що видається після довгострокової візи, або іноземець може подати заяву на дозвіл в посольстві Чеської Республіки за кордоном, не перебуваючи у країні раніше на основі довгострокової візи на перебування понад 90 днів; Цей дозвіл також може бути надано на термін більше 1 року і може бути продовжено. Дозвіл на постійне проживання має набагато "більш безпечний статус", який, як правило, надається після 5 років безперервного перебування в країні (Див. ČSÚ (2016b)).

2016 року¹³³, 106 788 українців поділилися на тих, хто має довгострокові посвідки на проживання (26.3%) і тих, хто має постійне місце проживання (73.7%). Серед усіх українців, 47,2% складають жінки (48,9% серед осіб з постійним місцем проживання, 42,3% серед осіб з тривалим місцем проживання).

Що стосується просторового розподілу українців (див. Мал. 8), вони розподілені більш-менш рівномірно по всій Чехії, так як їхній розподіл визначається головним чином концентрацією економічних можливостей/робочих місць (які, очевидно, більш доступні в густонаселених міських районах). Більше половини усіх українців у Чехії живуть у ширшому Празькому столичному районі - у Празі (43,2%) і в її передмістях, в районі Центральної Чехії (15,3%). Інші важливі міські концентрації наступні: у Південноморавському краї (включаючи Брно) - 9,1% українців і Пльзеньському краї - 5,6% українців. В інших регіонах, українці найчастіше працюють у сфері послуг (і рідше в сільському господарстві).

Мал. 8 Частка українських мігрантів у загальній чисельності іноземців, які проживають в районах Чехії (станом на 31 березня 2016 року)

8.0% and less	8.0% та менше
more than 32.0%	більше ніж 32.0%;

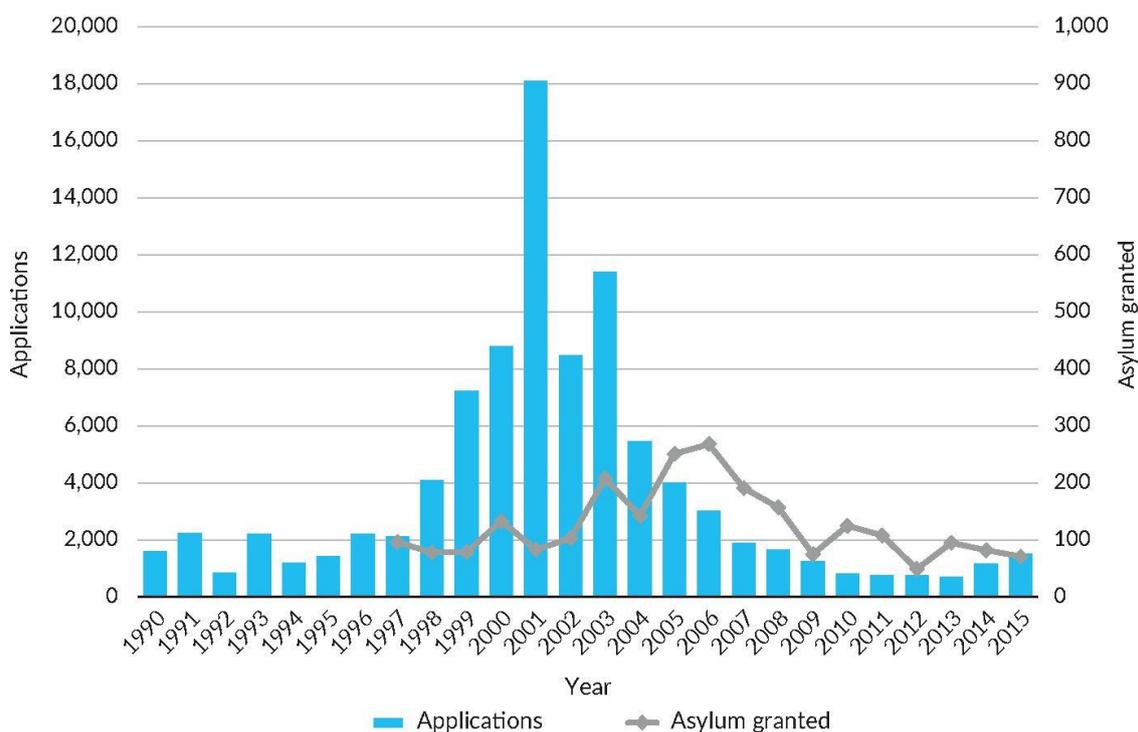
Джерело: ČSÚ, 2016a; MV CR, 2016a

¹³³ Останні доступні дані.

На додаток до групи економічних іммігрантів, з постійним або тривалим проживанням, є ті, хто потребує міжнародного захисту (притулку або додаткового захисту)¹³⁴.

Чехія традиційно використовує дуже обмежувальну політику щодо надання притулку або міжнародного захисту. З 83 203 осіб, які звернулися за наданням такого статусу в період з 1997 по 2015 рік, тільки 2 394 (тобто 2,9%) отримали його (див. 9). Як було сказано вище, Закон, який був прийнятий у 1999 році і вступив в дію 1 січня 2000 року змінив правила для іноземців, що проживають в країні, і, в той же час, приніс їм значні труднощі. В результаті цього ускладнення, стратегія людей, які претендують на притулок стала дуже популярною, оскільки це дозволило їм залишатися на території Чехії до прийняття рішення про надання притулку (і протягом деякого короткого проміжку часу, а також можливість вийти на чеський ринок праці відразу ж після того, як було подано заяву про надання притулку). І саме ця зміна у законодавстві також ґрунтувалася на відновленні заворушень у Чечні, що пояснює значне збільшення вимог про надання притулку у 2001 році.

Мал. 9. Особи, які шукають притулку в Чехії (1990-2015)

Applications	Заявники
Asylum granted	Надано притулок

Джерело: ČSÚ, 2016b; MV CR, 2016b

¹³⁴Особи, які шукають міжнародного захисту, притулку або додаткового захисту - скорочено, “особи, які шукають притулку”.

Що стосується осіб з України, які просять притулку (за останні 10 років), найбільша кількість звернулася за наданням притулку у 2005 році (987 осіб), а потім у 2015 році (693 особи). Очевидно, що показники заявників у 2014 і 2015 роках зросли (але насправді не значно) за кілька попередніх років (див. докладніше нижче). Рівень "успішних заяв" трохи вищий у порівнянні із загальним успіхом усіх осіб, які шукають притулку, але як і раніше дуже низький і не перевищує 10% для клопотань про надання притулку та 26% для допоміжного захисту. Чехія була найбільш сприятливою для осіб, з України, які шукають притулку в 2010 році (9,6% отримали притулок), у той час як протягом останніх двох років додатковий захист став кращим позитивним рішенням (2015 рік - 25,1%, 2014 рік - 23,1%) (див. нижче таб. 7.).

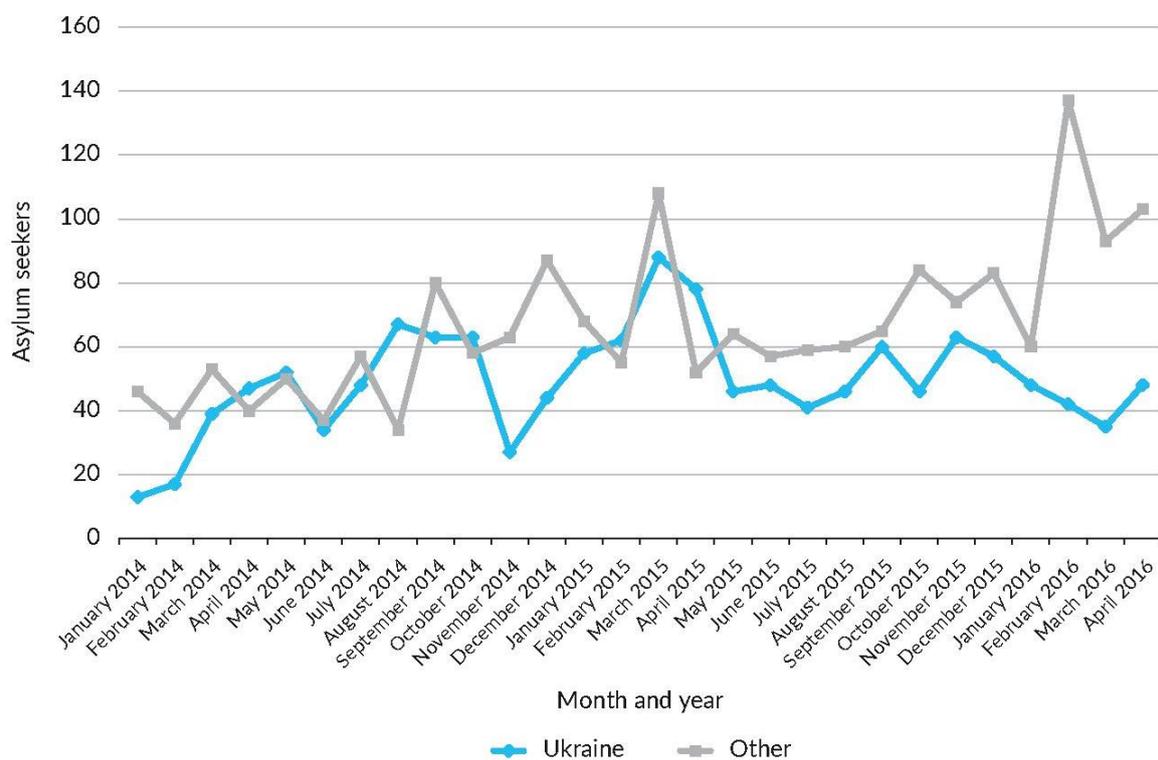
Таб. 7. Притулок і додатковий захист, який надається українцям у Чехії (2005 – 2015)

Громадянство:		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Україна												
Заяви про міжнародний захист		987	571	293	321	203	115	152	174	146	515	693
Надано притулок	кількість	9	31	19	17	9	11	9	7	9	25	7
	%	0.9	5.4	6.5	5.3	4.4	9.6	5.9	4.0	6.2	4.9	1.0
Надано додатковий захист	кількість	Н.Д.	0	2	3	0	4	4	3	0	119	174
	%	Н.Д.	0.0	0.7	0.9	0.0	3.5	2.6	1.7	0.0	23.1	25.1

Джерело: MV CR, 2016b

Відповідно до нашої основної дослідницької мети, тобто для того, щоб побачити зміни в міграційній поведінці українців після початку конфлікту навесні 2014 роки, ми особливо зацікавлені в тому, щоб побачити зміни у кількості осіб, які шукають притулку протягом останніх двох років (тобто в період з січня 2014 по квітень 2016 р.). Загалом, кількість була дуже низькою, близько 100-200 осіб, які шукають притулку щомісяця у Чехії в цей період (див більше на Мал. 10). Особи, які шукають притулку з України є найбільш численною групою осіб, так як вони складають в середньому 40% усіх осіб, які шукають притулку щомісяця. Розвиток з плином часу (по місяцях) в загальній кількості осіб, які шукають притулку, а також частка українських громадян серед таких осіб показана на Мал. 10.

Мал. 10. Особи, які шукають притулку (подані клопотання про надання притулку) у Чехії, українці в порівнянні з іншими (січень 2014 - квітень 2016 року)

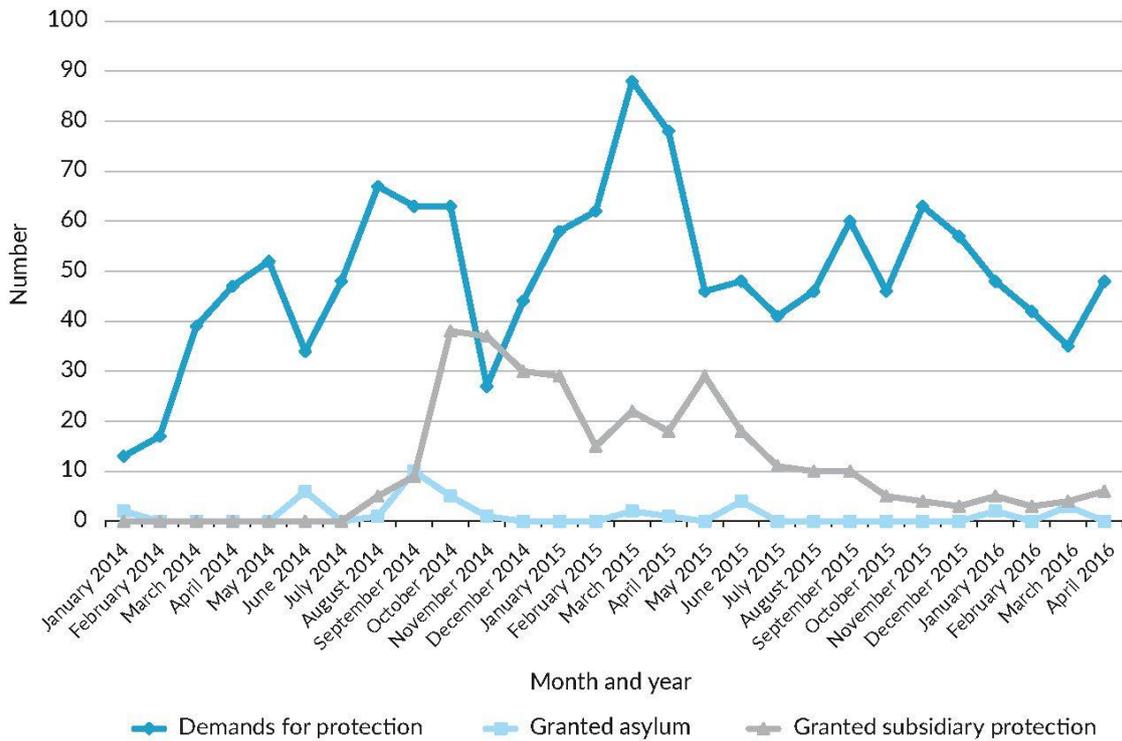
Asylum seekers	Шукачі притулку
Month and year	місяць та рік
Ukraine	Україна
Other	Інші країни

January	Січень	July	Липень
February	Лютий	August	Серпень
March	Березень	September	Вересень
April	Квітень	October	Жовтень
May	Травень	November	Листопад
June	Червень	December	Грудень

Джерело: MV CR, 2016b

Що стосується поданих клопотань, тобто якщо заявники успішно отримали будь-який захист, дуже важко визначити, в якому місяці вони були найбільш успішними, оскільки розгляд клопотання зазвичай займає принаймні кілька місяців. Найбільша кількість дозволів, видана особам, які шукають притулку і додаткового захисту була видана українцям у вересні 2014 року (10 особам надано статус біженця), і в жовтні 2014 (38 особам надано додатковий захист). Оскільки конфлікт почався навесні 2014 року, ми можемо припустити, що ті особи, які отримали статус біженців, втекли з України через цей конфлікт. Загальна тенденція протягом останніх двох років показана на Мал. 11. Знову ж, ніяких драматичних змін не відбулося.

Мал. 11 Притулок і додатковий захист, що надається українцям у Чехії (по місяцям; 2014 – 2016 рр.)

Asylum seekers	Шукачі притулку
Month and year	місяць та рік
Ukraine	Україна
Other	Інші країни

January	Січень	July	Липень
February	Лютий	August	Серпень
March	Березень	September	Вересень
April	Квітень	October	Жовтень
May	Травень	November	Листопад
June	Червень	December	Грудень

Джерело: MV CR, 2016b

Громадяни третіх країн, у тому числі українці, які хотіли б залишитися на території Чехії більше 90 днів повинні подати заяву на отримання довгострокової візи або дозволу на довгострокове перебування (дозвіл базується на європейських директивах і включає в себе навчання, дослідження, возз'єднання сім'ї та два дозволи на проживання – Карта працівника або Blue Card). Це клопотання має бути подане за межами країни, тобто в посольства Чехії (MV CR, 2016с). З 2009 року цей процес подання клопотання включав у себе візит до посольства, який можна зарезервувати тільки в онлайнному режимі через систему під назвою "Visapoint 135" – що викликає значні труднощі для мігрантів: як тільки призначення візиту в

¹³⁵ Visapoint - онлайн система бронювання для всіх типів короткотермінових та довготермінових віз та дозволів на перебування.

посольстві стають доступними, вони бронюються посередниками, які продають їх (Trlifajová, 2012) – дивіться далі. У 2007 і 2008 роках, тобто до початку економічної кризи, кількість заяв на візу, поданих українцями коливалася на рівні 20 000 щороку. Потім, у 2009 році ця цифра знизилася до приблизно 10000, і в наступному 2011 році, тільки до 3000, тобто на одну шосту частину кількості віз до економічної кризи (див. таб. 8). Таке зниження кількості заявок можна пояснити як економічною кризою, так і реалізацією системи Visapoint, що змушує українців, бажаючих приїхати до Чехії, використовувати більш доступні маршрути, в основному польські візи. Ця стратегія діє і сьогодні, як і раніше, навіть якщо кількість заяв на чеські довгострокові візи або довгострокові дозволи на проживання злегка зростає і має тенденцію рівня 3500 щороку. Рівень успіху при подачі заяви на довгострокову візу або довгостроковий дозвіл на проживання зріс за останні два роки: з 64.6% у 2014 до 78.2% у 2015. Тим не менш, до цих пір не досягнуто рівня 2007 року, коли довгострокові візи або довгострокові дозволи на проживання видавалися майже кожному, хто звертався по них (89.9%) (MV ČR, 2016с). Грунтуючись на попередньому дослідженні Trlifajová (2012), можна припустити, що найбільш поширені причини для відмови при поданні заяв на довгострокові візи або довгострокові види на проживання, як і раніше, є міркуваннями безпеки.

Таб. 8 Заяви на довгострокові візи або довгострокові дозволи на проживання в посольстві Чехії в Україні (2007-2015)

Довгострокові візи або довгострокові дозволи на проживання в посольстві Чехії в Україні							
Рік	2007	2008	2009	2010	2011	2014	2015
Заяви							
Кількість	26,511	19,986	11,783	3,837	3,172	3,229	3,862
Видано							
Кількість	23,839	12,157	4,851	2,174	1,157	2,087	3,019
Частка (%)	89.9	60.8	41.2	56.7	36.5	64.6	78.2

Джерело: Trlifajová, 2012; MV ČR, 2016с

Привабливість Чехії для громадян інших країн можна розглядати також через заяви на короткострокові візи, тобто ті візи, які дозволяють їм відвідати країну на термін до 90 днів. До 2011 року близько 100 000 українців подавали заяви на отримання таких віз щороку, у той час як зараз їх кількість знизилася до 60 000-70 000. рік Рівень позитивної відповіді при подачі заяви на короткострокові туристичні візи, значно вище у порівнянні з заявами на довгострокові візи: більше 90% претендентів отримали позитивну відповідь, що на 20% більше, ніж ті, які подають заяви на довгострокові візи або дозволи на проживання. Підводячи підсумок, у

випадку короткострокових візових заяв українцями в результаті конфлікту між Україною і Росією, ніякого збільшення не спостерігалось. З іншого боку, було виявлено різке зниження візових заяв серед росіян останнім часом, ймовірно, як реакція на санкції ЄС і менш гостинне середовище по відношенню до Росії і росіян в цілому (див. таб. 9).

Таб. 9. Заяви на короткострокові візи до Чехії

		Короткострокові візи							
Рік / Громадянство		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
		Україна							
	Кількість заяв	103,542	91,175	113,830	104,708	74,742	79,426	59,886	67,000
Видано	Кількість	98,233	87,331	110,019	102,280	73,903	78,302	58,040	61,000
	частка (%)	94.9	95.8	96.7	97.7	98.9	98.6	96.9	91.0
		Росія							
	Кількість заяв	297,779	217,288	271,353	340,989	383,483	423,466	326,011	207,000
Видано	Кількість	294,171	214,469	267,344	338,120	380,903	422,415	325,805	205,000
	частка (%)	98.8	98.7	98.5	99.2	99.3	99.8	99.9	99.0
		Усього (усі країни світу)							
	Кількість заяв	568,111	457,261	533,687	570,449	592,202	639,579	519,825	423,000
Видано	Кількість	543,803	440,102	514,730	553,465	581,137	629,432	509,110	410,000
	частка (%)	95.7	96.2	96.4	97.0	98.1	98.4	97.9	96.9

NB: Короткострокові візи дозволяють максимальне перебування 90 днів на території. Дані за 2015 рік - на даний момент – доступні дуже приблизно)

Джерело: MV CR, 2016a

3.4. Власне емпіричне інтерв'ю

3.4.1. Дослідницькі питання і методологія

В цьому підрозділі, представлені результати нашого емпіричного дослідження у Чехії, в якому ми зосередилися на кількох ключових питаннях, пов'язаних з основними цілями проекту. Вони включали можливі зміни у структурі мобільності українців після того, як навесні 2014 розпочався конфлікт між Україною і Росією (з особливою увагою до схем, пов'язаних з міжнародною міграцією з України в Чехію)¹³⁶.

Наше власне дослідження було засноване на якісних методах - напівструктурованих інтерв'ю і особистих контактах з двома групами респондентів.

По-перше, ми провели напівструктуровані інтерв'ю усього з 15 чеськими експертами, що представляють урядові організації (УО) (3), неурядові організації (НУО) (5), академічну сферу (4), міжурядові/міжнародні організації (1), профспілки (1) і підприємців (1) (див. додаток до цього Розділу). В інтерв'ю, які тривали від 30 хвилин до двох годин, ми запитували про їхню думку щодо таких підтем: поточна українська міграція в Чехію і її можливі зміни (нові міграційні схеми) у зв'язку зі збройним конфліктом у Східній Україні і російською анексією Криму - можливі зміни на ринку праці, осіб, питання шукачів притулку/біженців, зміни в тенденціях (структура припливу - чоловіки і жінки, тимчасові і постійні, регулярні і нерегулярні переміщення; мотивація, стратегії мігрантів і т.д.), режими інтеграції, все у всіх нових факторах, пов'язаних з українською міграцією в Чехію, а також можливі рекомендації для більш ефективного управління міграцією (окремо для Чехії та України, для країн Вишеградської четвірки, а також для всього ЄС). І останнє, але не в останню чергу, основними джерелами інформації експертів були досліджений і можливий вплив нинішньої європейської міграційної кризи біженців на сприйняття українських мігрантів та шукачів притулку.

По-друге, ми проводили таким самим чином напівструктуровані інтерв'ю з 20 українськими мігрантами. Задля визначення цільового предмета - мігранти розподілилися наступним чином: дорослі мігранти (тільки один з членів однієї сім'ї) з легальним або нерегульованим статусом, які мігрували за кордоном після початку конфлікту в березні/квітні 2014 року з усієї України (а не тільки зі Східної частини або Криму). Деталі про респондентів наведені у додатку в кінці цього розділу. Вибір респондентів був зроблений за допомогою методу снігової кулі;

¹³⁶Більш конкретно, якщо виявляються зміни, то на що вони схожі? Які основні мотиви, маршрути, міграційні стратегії і механізми, за допомогою яких мігранти переміщуються? І, отже, як виглядає їхнє перебування і робота в Чехії. Як українці інтегровані в чеський ринок праці і чеське суспільство? Як ці "нові реалії" відрізняються від того, що раніше було у цій галузі? І останнє, але не в останню чергу, практичні питання, що стосуються рекомендацій щодо того, що можна було б зробити, щоб краще задовольняти потреби українських вимушених переселенців і які конкретні заходи або політика рекомендується для більш ефективного управління українською міграцією також були розглянуті.

первинні контакти з мігрантами були встановлені через особисті зв'язки декількох українців у Празі і обрані неурядові організації.

В інтерв'ю, в яких брали участь члени команди Geomigrace і які були проведені в період з січня по лютий 2016 року, ми запитали у респондентів масив різних запитань щодо досвіду і думок за темами наших науково-дослідних цілей¹³⁷.

Середній вік нашої групи респондентів-мігрантів був 29,7 років (наймолодший чоловік був у віці 19, а найстаріший – 50 років). Чоловіки переважали: 13 у порівнянні з 7 жінками. Половина респондентів були неодруженими (9), а половина - перебувала в шлюбі (9) (розлучені - тільки дві людини). Середня тривалість перебування у Чехії складала 12 місяців, у той час як найдовший період становив 19 місяців, а найкоротший - менше ніж за один місяць. Більше половини наших респондентів мали закінчену вищу освіту (12 осіб), а чверть (6 осіб) закінчила свою освіту з дипломом середньої школи (троє осіб у даний час навчається в університеті). Більше половини респондентів приїхали з Донецька або Донецької області (12 осіб), друга за величиною група - з Луганська (3 людини), і зі Львова (2 людини).

Нижче ми представляємо, що ми бачимо в якості найбільш важливих фактів, що виникають з відповідей обох груп інформантів - мігрантів і експертів. У той час як фахівці зазвичай пропонують більш систематизовані реакції і широкі бачення, самі мігранти, як правило, пропонують "більш суб'єктивний характер", емоційні, особисті розповіді.

¹³⁷ Коли і чому вони приїхали в Чехію? Чи вплинула анексія Криму Росією або розгортання збройного конфлікту у Східній Україні їхнє рішення мігрувати? Як довго вони залишаються у Чехії і чи це був їх перший візд сюди? Чи хто-небудь з їхніх близьких родичів уже залишився у Чехії? Можливо, вони тут самі або разом із членами їхніх сімей, друзями, співвітчизниками? Чи чекали на них родичі/друзі/співвітчизники у Чехії, щоб допомогти їм? Чи вони задоволені їхнім правовим/робочим положенням у Чехії. Де і яким чином вони отримують свою роботу? Чи вони використовують свій людський капітал під час роботи? Де вони живуть і як вони проводять свій вільний час? Яке їхнє ставлення до своїх співвітчизників? Яке їхнє ставлення до більшості населення? Чи є їх перебування тут "транснаціональним"? (Чи відвідують вони свою сім'ю в Україні, чи підтримують деякі інші контакти з друзями по електронній пошті, по телефону, Skype і т.д., чи вони відправляють грошові перекази додому? Чи вони інвестували в землю або бізнес вдома, або тут в країні призначення, чи беруть вони участь в українських виборах, чи є вони членами політичної партії в Україні?, і т.д. ...). Яка їхня оцінка політичної та економічної ситуації в Україні? Невже вони думають, що конфлікт може спалахнути знову? Яка їхня стратегія міграції - вони хотіли б залишитися в Чехії тільки тимчасово, протягом тривалого часу, або назавжди? Якщо конфлікт в Україні заспокоїться, чи вони повернуться або їхня стратегія полягає у тому, щоб знайти кінцевий пункт призначення в іншій державі-члені або на іншому континенті? Яке ставлення чеського суспільства до них і до українських мігрантів в цілому? Чи є воно взагалі позитивним або негативним? Чи воно змінилося з плином часу? Чи ставляться люди краще, коли дізнаються, що вони виїхали через війну? Чи вони думають, що нинішня криза біженців у Європі якимось чином впливає на сприйняття чехів? І, нарешті, які політичні зміни можуть бути здійснені українським урядом, урядами Вишеградської четвірки і ЄС в галузі управління міграцією в межах України і, можливо, за кордоном?

3.4.2. Основні результати

Як анексія Криму Росією і конфлікт у Східній Україні вплинули на схеми мобільності населення України, зокрема до Чехії? Якщо так, то в якому відношенні?

Маршрути та стратегії міграції

Офіційні наявні дані поряд з коментарями багатьох респондентів свідчать про те, що міграція з України до Чехії – чи то рух шукачів притулку/біженців, чи то класичні трудові або сімейні міграційні рухи – істотно не змінилася. Після початку конфлікту між Україною і Росією у березні 2014 року, кількість зросла, але сильно, і не стрімко. Незважаючи на те, що ми не можемо точно виміряти нерегулярну/нелегальну міграцію (і пов'язану з нею нерегулярну економічну активність) і її розвиток протягом тривалого часу, деякі з наших респондентів вважають, що даному типу міграції може бути притаманна така ж тенденція до певного збільшення¹³⁸.

Проте респонденти часто згадували про важливі зміни в міграційних стратегіях і структурах потоків. Хоча загальне зростання не було значним, один з респондентів¹³⁹ додав: *“напевно, ми отримали більше мігрантів, що прибувають з регіонів, постраждалих від військового конфлікту. Крім того, у тому ж ключі, ще один¹⁴⁰ стверджував, що “...раніше до Чехії приїздили в основному українці із західних районів країни, сьогодні люди зі східних частин також мігрують.*

Через дуже складний процес (якщо це взагалі можливо) отримання підтвердження реєстрації на співбесіду у Чеському посольстві/консульстві через Visapoint в Україні, який був ускладнений протягом тривалого часу через високі платежі та корупцію (можна увійти в систему, однак, за дуже високу плату, яка може бути від 800 до 1000 євро)¹⁴¹, багато українців йдуть до польського посольства/консульства. Це набагато простіше і дешевше, і заяви отримують позитивну відповідь. Після виїзду до Польщі, вони подорожують без будь-яких проблем в Чехію, щоб залишитися і працювати там (іноді регулярно), або, просять тут притулку. *“... Вони прибувають з польською візою - таким чином вони проходять через чеську статистику, а потім працюють тут регулярно чи нерегулярно, не на законних підставах¹⁴² Ця нова "польська схема" також дуже часто згадується багатьма респондентами-фахівцями¹⁴³. Це дійсно нове явище, яке тільки підтверджує*

¹³⁸ Дані офіційної поліції показують, що кількість нерегулярних резидентів українців (затриманих на території Чехії при порушенні відповідних правил/законодавства - часто після того, як закінчується дія їхнього дозволу) збільшилася у 2015 у порівнянні з 2014 роком на 15% до 1 224 осіб (MV CR (2016c)). Звичайно, це не має нічого спільного з невідомим числом тих, хто проживає в країні нерегулярно, але не був затриманий.

¹³⁹ A15.

¹⁴⁰ A5.

¹⁴¹ e. g. A5 and B14.

¹⁴² A2.

¹⁴³ A7, A3, A2, A1, A5, A4, A12, A10, A9, A8.

високу гнучкість поведінки мігрантів. Здається майже наймовірним те, що Чехія не в змозі вирішити проблему, як змусити Visapoint працювати в звичайному режимі. Всім відомо про проблему - її розглядали на багатьох рівнях, у тому числі чеська поліція, Уповноважений з прав людини, або, навіть в ЄС з 2009 року, але результат завжди один і той самий – дуже дорога, нефункціональна і "корупційна" система.

"Вам потрібно зв'язатися з посередниками, які можуть використовувати комп'ютерні програми для реєстрації у Visapoint! Це було дійсно дивно для мене (5). Я знаю, що набагато простіше використовувати польське консульство"¹⁴⁴ ...

"Я приїхав з польською візою, після 3 місяців очікування - я заплатив близько 3 500 крон у той час, як чеська віза коштує 25 000 крон"¹⁴⁵.

Актуальність питання Visapoint додатково виділена інформаторами-експертами¹⁴⁶ при цьому багато хто з них вказали на існування мафіозних структур, які стоять за проблемою.

Склад потоків, статуси міграції

Що стосується змін у складі міграційних потоків, спрямованих у Чехію, респонденти-мігранти часто згадують, що з України почали приїжджати більше молодих людей, студентів та членів сімей тих, хто вже жив у Чехії. Крім того, ці нові моделі були згадані і обговорені також респондентами-експертами. Все більше молодих людей і студентів, які приїжджають до Чехії були названі сімома з них¹⁴⁷ тоді, як четверо¹⁴⁸ говорили про тенденцію возз'єднання сімей. Інші чинники, можливо, також відіграють певну роль теж, або, точніше, зміцнили вже згадані вище:

"Навчання у Чехії безкоштовне для нас, і це значний фактор"¹⁴⁹.

З точки зору міграційних каналів і статусів, на додаток до пов'язаних із роботою довгострокових віз і "карт співробітника", також використовуються короткострокові туристичні візи і заяви про надання притулку, а точніше, міжнародні канали захисту, останні, можливо, трохи частіше, ніж у минулому. (За словами одного з респондентів-експертів – "зміна в тому, що до конфлікту, особи, які шукали притулку, прибували як окремі особи, а в даний час – зареєстровані невеликі групи"¹⁵⁰. На основі відповідей респондентів -мігрантів, можна побачити, як уважно мігранти враховують умови, пов'язані з різними статусами, або, іншими словами - як і чому вони обирають між тим, "що пропонується":

"Я маю посвідку на проживання. Я абсолютно задоволений своїм правовим і робочим положенням у Чехії. Мені немає про що скаржитися"¹⁵¹.

¹⁴⁴ B5.

¹⁴⁵ B4.

¹⁴⁶ A3, A5, A15, A13, A10, A8.

¹⁴⁷ A7, A3, A2, A1, A14, A12, A10.

¹⁴⁸ A2, A4, A12, A8.

¹⁴⁹ B10.

¹⁵⁰ A14.

¹⁵¹ B12.

"Ми отримали гуманітарну "посвідку на проживання" - це єдина можливість для нашої дитини бути у Чехії (я знаю, що з 2016 року "посвідка на проживання" скасована - вона більше не надається)... З цією візою я можу працювати і навчатися. Я не знаю, що може статися через рік. Моя мати болгарка за походженням, так що є ймовірність того, що я буду просити про болгарське громадянство через посольство Болгарії тут, у Празі. Звичайно, я не хочу жити у Болгарії, але це громадянство дозволяє наше перебування тут"¹⁵²

Ми попросили про додатковий захист і отримали його. Він діє протягом двох років. Нам заборонено їздити в Україну¹⁵³.

Я отримав дозвіл на довгострокове перебування - у мене дружина у Чехії (вона живе тут близько 20 років) - таким чином, причиною є возз'єднання сім'ї¹⁵⁴.

На додаток до респондентів -мігрантів, респонденти-експерти також детально зупинилися на цій темі: один з експертів¹⁵⁵ додав – *"більшість мігрантів вважають за краще отримати "посвідку на проживання", оскільки з нею будь-яких обмежень з точки зору виходу на чеський ринок праці не існує". Коли просять про надання притулку, особи, які просять про притулок, мають чекати 6 місяців до виходу на ринок праці (нова постанова набирає чинності з грудня 2015 року¹⁵⁶) і вони також повинні йти в приймальний центр для прохачів притулку¹⁵⁷. Особи, які шукають притулку, не можуть виїхати за кордон. Водночас, виїзд за кордон можливий для тих, хто має посвідку на проживання, тому цей статус вважається кращим, оскільки вони часто мають батьків в Україні і хочуть відвідувати їх час від часу¹⁵⁸. Крім того, "посвідка на проживання" надається на 6 місяців і може бути продовжена ще на 6 місяців, а потім змінена на довгострокове перебування¹⁵⁹...*

Двоє з респондентів-експертів підсумували проблему наступним чином:

"Великих змін завдяки розробці чеської міграційної політики не сталося... нові візи не видаються ... навіть до кризи з'явилася нова обмежувальна політика для всіх громадян третіх країн... те, що ми маємо – це нові українські мігранти, які прибувають через Польщу, вони можуть залишатися протягом обмеженого часу близько трьох місяців, і хоча вони не мають права працювати, але вони працюють тут¹⁶⁰. Або, дехто з них просить про надання "посвідки на проживання" – і ті, хто прибуває з регіонів, постраждалих від конфлікту, успішно отримують цей статус"¹⁶¹.

¹⁵² В10.

¹⁵³ В3.

¹⁵⁴ В14.

¹⁵⁵ А3.

¹⁵⁶ А12.

¹⁵⁷ А3.

¹⁵⁸ А5.

¹⁵⁹ А3.

¹⁶⁰ А7.

¹⁶¹ А3.

Які основні мотиви міграції?

Країни призначення і мотивація міграції

Протягом останніх 25 років, з моменту створення незалежної держави, багато українців покинули країну через економічні, соціально-психологічні, адміністративні, а останнім часом і політичні причини (див. Drbohlav, 2008, Malinovska, 2008, Mezentsev, Pidgrushnyi, 2014 ...). Хоча Чехія не є основною країною призначення для українців (нею була Росія, принаймні, кілька років тому), у відносному вираженні вона була п'ятою найпривабливішою після Росії, Італії, Німеччини та Іспанії (див. Malynovska, 2011 у Mezentsev, Pidgrushnyi, 2014, схожі коментарі надані і деякими з респондентів¹⁶²). Що стосується конкретних міграційних каналів біженців - *"...Українські біженці їдуть у Польщу й Угорщину теж - в Угорщину через можливість подати заяву на угорське громадянство..."*¹⁶³. Проте, імміграція українців до Чехії має свою традицію і вже сформовану діаспору.

На підставі інформації, отриманої від наших інформаторів, здається, що існує кілька основних причин, чому українці в даний час залишають свою країну – як то серйозність і небезпека самої війни (яка дійсно загрожує життю) або (в силу конфлікту) погіршення соціально-економічної ситуації, що веде до дуже низького рівня життя в Україні. *"Середня зарплата в Україні становить від 130 до 160 євро, в деяких західних регіонах вона становить близько 50 євро"*¹⁶⁴. Здається, що дуже часто ці дві обставини працюють разом як сильний виштовхуючий фактор.

*"Я навчалася за програмою обміну у Чехії в 2011-2012 рр. Проте, головною причиною був конфлікт. Ми жили поруч із Мар'їнкою, де відбувалися важкі бої. Контрольно-пропускні пункти існували по обидва боки. Ми не знаємо, хто контролював їх. Одного разу, нас зупинили на одному з цих контрольно-пропускних пунктів. Ми чули, що сепаратисти конфісковують автомобілі, в основному джипи і у нас була машина цього типу. Нас зупинили, вони були в масках. Мій чоловік дуже спокійна людина, але він грубо відповів, що ми не збираємося виходити з машини і що автомобіль є нашою приватною власністю, і вони не повинні чіпати нас. Якимсь дивом ми виїхали з цього контрольно-пропускного пункту, але я була навчена цим досвідом. Коли ми приїхали додому, я сказала моєму чоловікові, - давайте пакувати речі і тікати"*¹⁶⁵.

*"Я розлучений і моя дівчина загинула під час обстрілів у Луганській області. Я також втратив свій бізнес там, авторемонтна майстерня, де я працював, була зруйнована і конфіскована сепаратистами. Я втратив все за кілька місяців - автомобіль, будинок, землю, бізнес і дівчину"*¹⁶⁶.

*"Моя безпека і безпека моєї дитини - мій чоловік працює в Уряді Донецької Народної Республіки (ДНР) - він послав нас до Європи... це було рішення мого чоловіка"*¹⁶⁷.

¹⁶² A12, A9.

¹⁶³ A9.

¹⁶⁴ A9.

¹⁶⁵ B10.

¹⁶⁶ B17.

¹⁶⁷ B15.

“Я брав участь в акціях протесту на Майдані, воював під час звільнення міст Попасна, Артемівськ, Лисичанськ... Я отримав поранення. Я повинен був перевезти сім'ю до Києва, оскільки отримав інформацію, що росіяни знали про мене, і мої батьки були дійсно під загрозою. У мене були певні проблеми зі здоров'ям (так званий В'єтнамський синдром). Я знайшов роботу за допомогою чеської компанії з підбору персоналу у німецькій стартап-фірмі у Чехії”¹⁶⁸.

“Не вистачає робочих місць, в основному на Заході, тому люди залишають країну. Найгірше, що корупція - вона всюди. Я також знаю багато корумпованих людей. Потрібно багато часу, щоб змінити все. Відтоді, як ми отримали проросійський уряд (в ДНР), справи не кращі. Я був у Росії і життя там бідне, те ж саме буде і з нами”¹⁶⁹.

“Я приїхала до Чехії, тому що отримувала дуже низьку заробітну плату; як медсестра я отримувала 1000 гривень на місяць. Більш того, мій чоловік був у Чехії протягом 5 років, я хотіла б приєднатися до нього”¹⁷⁰.

Деякі з респондентів-експертів зазначили у цьому контексті:

... “ніякої революції в Україні не відбулося, тільки одна номенклатура (олігархічна група) була замінена іншою”¹⁷¹. “Вони (українці), схоже, здалися, говорячи, що це “про них без них”, країну завжди було вкрадено у них і вони якось пасивно чекають, що зараз це станеться знову»¹⁷².

Новий мотив

Існує один новий конкретний мотив, який штовхає людей, в основному чоловіків, тікати з України, і це мобілізація на військову службу (часто батьки підтримують своїх синів у прагненні залишити країну). Мабуть, багато українців не хочуть втрачати своє життя у цьому конкретному конфлікті, тому, щоб уникнути цього, вони мігрують в інші країни, у тому числі до Чехії.

“Україні потрібно мобілізувати людей... Я не хочу воювати зі своїм народом. Якщо ви відмовитеся воювати, вони можуть закинути вас до в'язниці на 2 роки, тому я вважав за краще покинути країну”¹⁷³.

Мобілізація в якості важливого мотиву нинішньої української міграції до Чехії також точно визначена 9 респондентами-експертами ¹⁷⁴. Це свідчить про важливість цього мотиву. *“Немає ніякого ентузіазму боротися за націю або державу”¹⁷⁵.*

Оскільки багато респондентів-мігрантів підтвердили, що війна тільки прискорила їхнє рішення мігрувати - це відбулося з тими, хто хотів вчитися за кордоном.

“Коли почався конфлікт, я був упевнений, що маю поїхати, його початок мене переконав”¹⁷⁶ ... “Я все одно хотів навчатися, тому поїхав до Чехії”¹⁷⁷ ...

¹⁶⁸ B19.

¹⁶⁹ B8.

¹⁷⁰ B20.

¹⁷¹ A9.

¹⁷² A11.

¹⁷³ B4.

¹⁷⁴ A7, A3, A2, A5, A4, A12, A11, A10, A9.

¹⁷⁵ A11.

¹⁷⁶ B1.

¹⁷⁷ B2.

Дуже важливим здається також те, що, як свідчать багато респондентів, ситуація в Україні ще до конфлікту з Росією була поганою протягом тривалого часу, і люди втрачають будь-яку надію на кращі перспективи, краще майбутнє у своїй рідній країні.

“Я щасливий у Чехії. Тут краще, ніж у моїй Україні, там у даний час напружена ситуація - усі люди злі. Я був там у відпустці і я відчував там це зло. Тут (у Чехії) всі щасливі”¹⁷⁸.

Притяжіння на чеську сторону

З іншого боку, існує очевидний сильний фактор тяжіння, який приваблює людей до Чехії - соціальні зв'язки членів сім'ї або близьких друзів, або колишніх роботодавців, які живуть там, пропонують допомогу і роблять міграцію, принаймні, на самому початку, набагато простішою, дешевшою і не дуже напруженою. Члени сім'ї, які уже влаштувалися у Чехії, грають важливу роль у полегшенні міграції для багатьох мігрантів - шляхом надання корисної інформації, допомоги в отриманні документів тощо і/або забезпечення житлом і роботою... Проте, як зазначили респонденти, Чехія також приваблива для українців схожістю мови, спільною слов'янською культурою і особистим досвідом відвідування країни раніше... з цієї точки зору, українська міграція в Чехію аж ніяк не випадковою взагалі.

“Я вже був у Чехії (протягом майже 4 років) коли працював тут, і я знаю мову. Я не хочу переїжджати в іншу країну, я знаю мову”¹⁷⁹.

“Я вже працював у Чехії в 1999 і 2000 роках в сільському господарстві і в будівництві. Я приїхав через сімейні обставини - моя дружина працює у Чехії протягом 7 років, я приїхав до Чехії, щоб врятувати наш шлюб, бо ми почали віддалятися один від одного”¹⁸⁰ ...

Міграція крок за кроком

Також варто згадати інший аспект того, як виглядає процес міграції з України до Чехії. Дуже часто це своєрідна міграція “крок за кроком”. Першою зупинкою після виїзду з Донецької області (де спочатку жили багато респондентів) було інше місто або містечко в Україні - часто Київ чи Харків, або невеликі міста у Західній Україні. Мігранти переводили там подих, і починали організовувати свою зарубіжну поїздку, в цей час чоловік міг поїхати до Чехії, щоб організувати все для інших членів сім'ї. Все це зазвичай займало кілька місяців.

“Я переїхав з Донецька з дружиною і дитиною в Київ, де я продовжував працювати ... У мене була п'ятирічна шенгенська віза і я почав шукати роботу в Чехії або Німеччині. Моя англійська мова є досконалою, тому спілкування з моїм майбутнім роботодавцем було без будь-яких проблем”¹⁸¹.

Дуже часто, перебування людей зі Сходу сприймалося не занадто тепло на Заході України.

¹⁷⁸ В1.

¹⁷⁹ В4.

¹⁸⁰ В9.

¹⁸¹ В16.

«Дві України»

“До отримання чеської візи я перебував у Києві близько двох місяців. Проте, там немає ніяких можливостей знайти роботу для людей з Луганська і там, на додачу до цього, до нас ставляться погано”¹⁸².

Цей респондент стверджує, що існує велика різниця між Заходом і Сходом України ¹⁸³.

„Коли я говорив з людьми, в західній частині, вони говорили: “Ми тут у західній частині,... ми такі, ми поводимося так, і... вони (люди на сході) живуть там і їх спосіб мислення повністю відрізняється”¹⁸⁴.

“Україна – це досить штучне утворення ... вона така ж, як Югославія, і вона розпалася. В Україні посіяли насіння багатьох можливих конфліктів”¹⁸⁵.

Як українці живуть у Чехії?

Яка їхня позиція на чеському ринку праці, в чеському суспільстві?

Від циркуляції до поселення?

З початку 1990-х років, українці швидко знайшли своє місце на чеському ринку праці, в основному, як низько- або напівкваліфікована робоча сила у будівництві, сільському господарстві, а також у деяких інших сферах промисловості та послуг (Drbohlav, 2008, Drbohlav та ін., 2010). Цей бум трудової міграції був перерваний унаслідок глобальної економічної кризи в кінці 1990-х років і, потім знову у 2009 році, коли українці (як громадяни третіх країн), найняті часто через агентства, були одними з перших, хто втратив роботу через скорочення економічних можливостей і, отже, жорсткішу імміграційну політику (див. Drbohlav, Valenta, 2014). Відтоді ситуація стабілізувалася, і попит на робочу силу знову зростає.

... “Багато роботодавців шукають робочу силу, і вони не в змозі узгодити свої вимоги з місцевими/регіональними/національними надходженнями... Таким чином, існує відносно інтенсивний тиск, щоб створити коридор, по якому українці мали б легший доступ до чеського ринку праці”¹⁸⁶.

Відповідно, існують деякі спроби, які підтримуються в основному Конфедерацією промисловості Чеської Республіки у відкритті каналів для висококваліфікованих і навіть некваліфікованих українських робітників з метою їх прибуття до Чехії. З іншого

¹⁸² В14.

¹⁸³ “...нинішній розлад в Україні сягає своїм корінням політичних розбіжностей, які часто характеризували посткомуністичні країни. В Україні, яка має різну історію соціально-економічного розвитку у різних регіонах, цей поділ має регіональний характер. Дихотомічна соціально-економічна структура відображає не тільки етнічні та релігійні відмінності, але й такі чинники, як урбанізація, економічний розвиток, і навіть природні елементи. У підсумку чого політичні розбіжності в Україні можуть бути простежені до дихотомії своєї національної ідентичності. Розділова лінія пролягає між Сходом і Заходом, міськими і сільськими районами, а також російськомовною і українськомовною Україною “. ... (Kagácsonyi та ін. 2014, 99).

¹⁸⁴ А12.

¹⁸⁵ А9.

¹⁸⁶ А13, аналогічним чином А8.

боку, Чесько-Моравська конфедерація профспілок: *"рішуче виступає проти дозволу низькокваліфікованим робітникам... приїжджати до Чехії, ми не хочемо ніякого "соціального демпінгу"187.*

Кількість українців у Чехії останнім часом коливалася певний час на рівні 110 000, однак кількість власників посвідок на постійне проживання по відношенню до тих, хто має дозвіл на довгострокове перебування серед українців, значно збільшилася (див вище). Це може свідчити про перехід від початкової моделі майже виключно тимчасової, транснаціональної циркулярної міграції до моделі, в якій мігранти частіше осідають. Схоже, що нинішній конфлікт між Україною і Росією також сприяв зміцненню цієї тенденції. Через ескалацію конфлікту, але і в основному через довгострокову некомпетентність уряду у започаткуванні глибокої політичної та соціально-економічної трансформації і перетворень, які привели б до оздоровлення політичної та соціально-економічної ситуації ... ("скепсис, розчарування, люди не бачать і не вірять у можливі зміни, всюди хабарі"188), багато людей змирилися і вирішили цю проблему шляхом міграції або переїзду за кордон на тривалий час або назавжди. Один з респондентів-експертів189 вказує на те, що середній клас, зокрема, зараз виїжджає з України. Підводячи підсумок, з точки зору правової ситуації, крім своєрідної більшої фрагментації за рахунок ширшого використання різних міграційних каналів (див. вище), більше українців вирішили подати заяву на дозвіл на проживання 190; водночас, це не питання тільки останніх двох років. Це, ймовірно, має стосунок до вже згаданої тенденції возз'єднання сім'ї, яка є останнім часом також очевидною (див. також текст вище).

"Я залишаюсь тут з моїм чоловіком і невісткою - Я приєдналася до них тут"191.

"Я отримав дозвіл на довгострокове перебування - у мене дружина в Чехії (вона живе тут близько 20 років) - таким чином, причиною є возз'єднання сім'ї"192.

З іншого боку, багато хто з інформантів покинули своїх старих бабусь й дідусів або батьків, які відмовилися, або просто не в змозі виїхати з області, яка постраждала від конфлікту.

"У Донецьку у нас лишилась стара бабуся, яка не покидає місто"193.

"Я не можу повернутися, але мої батьки залишитися там, тому що у нас є старі бабусі й дідусі там, і вони не можуть подорожувати"194

"Мої батьки залишитися в Луганську"195.

"В Донецьку лишилась тільки мати моєї мачухи, вона старенька, всі інші члени сім'ї виїхали до Києва, де вони живуть в даний час"196.

"Моя мати, бабуся і дідусь, і один з двоюрідних братів залишилися вдома в Україні"197 ...

187 А6.

188 А7.

189 А5.

190 наприклад А3, А4.

191 В20.

192 В14.

193 В10.

194 В2.

195 В4.

196 В8.

Сила соціальних мереж

Мігранти зазвичай осідають на постійне проживання, якщо вони мають принаймні, кількох членів сім'ї, стабілізуючи своє положення на ринку праці приймаючої країни і, в той же час, втрачаючи надію на те, що вони можуть розраховувати на краще майбутнє на своїй батьківщині. Все це відбувається з українцями в Чехії.

Що стосується соціально-економічного становища мігрантів, соціальних відносин і стилю життя (див. дуже докладний опис і пояснення у Drbohlav та ін, 2015), схоже, що немає жодних істотних змін у порівнянні з попередніми українськими мігрантами- тими, хто вже був у Чехії протягом деякого часу. Ми ще раз повинні підкреслити підтримувальну роль тих членів сім'ї, які вже переїхали, і часто надають значну допомогу в інтеграції наших респондентів до чеського суспільства. Більшість наших респондентів отримали хороші робочі місця, тим самим успішно інтегрувалися у чеський ринок праці. З іншого боку, так як частина респондентів тільки недавно переїхала у Чехію, їхнє життя ще більше залежить від інших більш інтегрованих членів сім'ї або колег по роботі, або однокласників (щодо студентів). Соціалізація з більшістю населення все ще досить обмежена.

Роль Інтернету, клієнтських послуг і вміння спілкуватися чеською мовою

Можна виділити такі три схеми, які супроводжують приїзд і інтеграцію інформантів: по-перше, в більше ніж одному випадку мігранти користувалися Інтернетом, коли успішно шукали свою роботу в Чехії:

"...Я почав шукати роботу, і я зробив це через Інтернет - я знайшов п'ять або шість хороших веб-сайтів "prace.cz", "job.cz", ... і мені сказали про один хороший веб-сайт для тих, хто може говорити англійською "expat.cz", і я знайшов там роботу ... вони сказали ОК, приходьте ... Я прийшов на співбесіду, я сказав їм, так, я з України, я отримав таку візу, яка діє протягом двох років, вони сказали "Добре, це не є проблемою для нас, якщо у вас є легальні документи, і ви можете працювати, це нормально..."¹⁹⁸.

"Я знайшов роботу через Інтернет - я вчуся, також працював офіціантом і, крім того, у мене є квітковий магазин з моїм другом"¹⁹⁹.

По-друге, не всі респонденти були залучені у звичайну господарську діяльність, а деякі з них користувалися клієнтськими послугами²⁰⁰ також (докладніше про це явище у Čermáková, Nekorjak, 2009; Čermáková, 2008).

¹⁹⁷ В18.

¹⁹⁸ В3.

¹⁹⁹ В8.

²⁰⁰ Це система, де робота мігрантів організована через посередників ... "відносини між посередниками і робітниками-іммігрантами можуть бути визначені як обмін економічним, культурним та соціальним капіталом, а саме, як обмін грошей на надання послуг, для закупівель яких посередники мають відповідний соціальний капітал (контакти) і культурний капітал (знання)" (див. Čermáková, Nekorjak, 2009, 36).

"Я працюю тут нерегулярно, я заробляю достатньо грошей, і отримав свою роботу через посередника ("клієнта"), якого порекомендував мені один з моїх друзів"²⁰¹.

"Я працюю на клієнта (я знайшов його в Україні), він також організував мою візу і тепер я плачу йому щомісяця з моєї зарплати"²⁰².

По-третє, деякі респонденти нагадали нам про важливість доброго володіння мовою в країні призначення. Мовні здібності можуть відігравати важливу роль у формуванні уявлень, через які більшість підходить і розглядає окремих українських мігрантів:

"У 2000 році, коли я не розумів чеську, було важко... люди скаржилися... тепер зі мною все гаразд, я знаю мову набагато краще, я не маю ніяких проблем..."²⁰³.

"...але з часом, коли я повернувся (до центру зайнятості), вони побачили, що я намагаюся говорити по-чеськи, і що я намагаюся робити це краще, вони змінили своє ставлення і намагалися якось мені допомогти"²⁰⁴.

Які конкретні заходи або політика рекомендовані для ефективнішого управління українською міграцією?

Оскільки питання про політичні рекомендації в рамках інтерв'ю було сформульовано досить вільно, це не дивно, що відповіді обох груп - респондентів-експертів та респондентів -мігрантів були роздроблені на різні теми і підтеми. За логікою речей, реакція першої групи була дещо багатшою і когерентною (Див. Більше на цю тему в Drbohlav, Jaroszewicz, 2014).

Досвід і думки інформаторів-експертів

Респонденти-експерти висловили такі пропозиції щодо того, як поліпшити цей підхід і ситуацію з сучасним припливом українських мігрантів/осіб, які шукають притулку. Під час обговорення ефективності спроб регулювати міграцію, один з респондентів-експертів представив досить песимістичний погляд:

"Я боюся, що міжнародна міграція не може бути організована. Ми можемо тільки спостерігати її і встановити деякі заходи безпеки в разі, якщо щось піде не так, міграція має своє власне життя, вона не буде змінена"²⁰⁵ ...

Ми структурували відповіді на такі тематичні блоки:

- Відсутність бачення - деякі з респондентів-експертів зазначили, що чеська політика в області міграції "неясна" в перспективі на 5 років, немає ніяких

²⁰¹ B9.

²⁰² B17.

²⁰³ B4.

²⁰⁴ B3.

²⁰⁵ A4.

прозорих концептуальних стратегій²⁰⁶. Також немає бачення щодо того, скільки мігрантів з України нам потрібно і чому²⁰⁷. Чеська міграційна політика враховує тільки питання безпеки, інші важливі міграційні аспекти не виділені і не враховані достатньою мірою²⁰⁸.

- немає функціонального каналу для трудової та сімейної міграції - Visapoint є основним бар'єром²⁰⁹; так звана "модель прискореної процедури" для висококваліфікованих українців хороший проект, але, на мій погляд, "безсистемний"²¹⁰. "Я хотів би застосувати "дружній" режим в прикордонних зонах для стимулювання циркулярної міграції - не спонукати мігрантів до нерегулярної активності²¹¹. Необхідно працювати над простішою і швидшою моделлю залучення українців на чеський ринок праці - як проект, що був розроблений і запущений Міністерством праці та соціальних справ ЧР (з листопада 2015 року) - для висококваліфікованих працівників²¹²...
- Менше бюрократії – бюрократія стосовно мігрантів у Чехії дуже дорога для них²¹³. Крім того, повинен бути своєрідний інформаційний центр, де українці, які вже прибули, можуть отримати всю необхідну і корисну інформацію²¹⁴.
- Допомогти Україні підтримати її розвиток також, але не виключно за допомогою міграції - надати допомогу в модернізації її освіти й охорони здоров'я²¹⁵, допомогти в боротьбі з проблемами корупції і бідності і неможливості ведення бізнесу - немає базової інфраструктури і доступних фінансових джерел, у розвиток вкладається не так багато інвестицій²¹⁶ ..., Українці повинні більше працювати зі своєю діаспорою – повернути економічний і соціальний капітал в Україну²¹⁷. Країни V4 повинні виступати за безвізовий режим між Україною і ЄС²¹⁸. Чеська політика надання притулку повинна бути більш прихильною²¹⁹, більш відкритою для українців, але, з іншого боку, вона не повинна ініціювати "витік мізків" і тим паралізувати країну²²⁰.
- Інтенсивно працювати з актуальними проблемами міграції/інтеграції - як боротьба з дискримінацією щодо іноземців і часто проблематична діяльність установ, які опосередковують роботу для іноземців²²¹, спрощення легалізації, вирішення

²⁰⁶ A7.

²⁰⁷ A9.

²⁰⁸ A8.

²⁰⁹ A3, A5.

²¹⁰ A3.

²¹¹ A1.

²¹² A13.

²¹³ A3.

²¹⁴ A5, A8.

²¹⁵ A1.

²¹⁶ A8.

²¹⁷ A1, A8.

²¹⁸ A1, A8.

²¹⁹ A15.

²²⁰ A15.

²²¹ A9.

питань медичного страхування для іммігрантів²²², організація мовних курсів, спрощення визнання дипломів для громадян третіх країн, пропонування більшої кількості стипендій для іноземних студентів, надання асистентів у школах²²³, припинення пропонування біженцям квартир і робочих місць в периферійних районах Чехії²²⁴.

- Поліпшити зв'язок між розвідувальними службами європейських країн²²⁵.
- Міграційна та інтеграційна статистика має бути набагато кращою. Наприклад, не існує ніяких докладних статистичних даних про те, на скільки успішні потенційні мігранти при поданні заяв на отримання віз²²⁶. Статистична система Міністерства праці та соціальних справ іммігрантів-працівників не працює і не надає відповідних даних²²⁷.
- Не вистачає фінансових ресурсів для науково-дослідницької праці в сфері міграції та інтеграції науково-дослідної діяльності. Дослідження, які проводяться НУО мають низьку якість. Крім того, багато активних у галузі міграції НУО страждають від фінансових проблем, покладаючись тільки на короткострокові гранти/проекти, в той час як вони потребують більш стабільної, довгострокової фінансової підтримки²²⁸.

Досвід і думки респондентів-мігрантів

Респонденти-мігранти давали різні пропозиції щодо того, як покращити загальну ситуацію в галузі управління питаннями міграції/інтеграції на різних рівнях управління як у країні походження, так і в країнах призначення. Деякі рекомендації мають загальний характер, деякі з них більш конкретні, деякі з них були сформульовані відповідно до того, що було сказано вище:

Було підкреслено необхідність більшого повороту всієї України до ЄС²²⁹. Інші говорили про безвізовий режим, який готується в даний час у співробітництві між Україною та ЄС²³⁰. Важливість боротьби з корупцією²³¹ та створення нової системи освіти, оскільки українська система є застарілою, також були вказані²³². Одні респонденти критикували питання адміністративного тягара, яке притаманне

²²² A8, A10.

²²³ A8.

²²⁴ A8.

²²⁵ A4.

²²⁶ A7.

²²⁷ A8, A13.

²²⁸ A8.

²²⁹ B8.

²³⁰ B8, B9, B16.

²³¹ B18.

²³² B2.

деяким чеським установам, які керують питанням мігрантів²³³. Інший респондент рекомендує чеській адміністрації прийняти висококваліфікованих іммігрантів²³⁴.

Більш конкретно, дехто говорив про скрутне становище внутрішньо переміщених осіб і терміновість їхньої інтеграції в конкретному місті в межах України²³⁵, в той час як інший респондент вимагає "завершення нашої роботи і звільнення Донбасу від окупантів"²³⁶. Інші знову і знову згадували проблеми, пов'язані з Visapoint як єдиний шлях, через який можна попросити про стандартний дозвіл дістатися до Чехії. Вони стверджують, що система повинна бути повністю змінена²³⁷. Вони також закликають до ліквідації ролі українських посередників у пошуку роботи в Чехії²³⁸.

²³³ B5, B12.

²³⁴ B10.

²³⁵ B3, B15.

²³⁶ B18.

²³⁷ B5, B13, B14.

²³⁸ B14.

3.5 Висновки і обговорення

Підводячи підсумки, на основі всіх наявних джерел даних та інформації респондентів очевидно те, що після спалаху та розвитку конфлікту між Україною і Росією (в Криму і Донбасі) навесні 2014 року ніякого істотного збільшення імміграції українців до Чехії не було - як вимушеної міграції як прямого наслідку війни, так і економічної міграції, як непрямого наслідку подій, які погіршили соціально-економічну ситуацію в країні. Було зафіксоване деяке збільшення, радше стабілізація тенденції. На додаток до легальної міграції, можливо, було виявлене невелике збільшення незаконного проживання і нелегальної форми господарської діяльності українських мігрантів у Чехії, хоча ми не можемо довести цей висновок.

Український народ належить до найчисельнішої групи іммігрантів у Чехії за останні 20 років. Вони в даний час (станом на 31 березня 2016 року) представляють собою одну чверть іммігрантів (106 788 осіб; 22.6% від усіх мігрантів) і вони також представляють найбільшу частку серед осіб, які шукають притулку. Протягом останніх двох років, у 2014 та 2015 рр., 1 208 українців шукали притулку в Чехії. Притулок тим не менш, надається тільки 32 з них (2,6%), але в той же час, ще одна чверть шукачів притулку (293 осіб, тобто 24,2%) отримали статус додаткового захисту. Проте, ця сприятлива тенденція, коли українці отримали принаймні додатковий захист, як видається, більше не буде діяти: з січня 2016 року по травень 2016 роки тільки 23 особи (тобто 11,2%) з 206 претендентів з України отримали цей статус. "Рівень успіху" в отриманні самого притулку залишається тим самим і на дуже низькому рівні - тільки 2,4% шукачів (тобто 5 чоловік) з України отримали притулок в період з січня по травень 2016 року.

На підставі наших емпіричних якісних інтерв'ю, були відзначені деякі нові міграційні моделі. Оскільки, для українців, як правило, неможливо отримати підтверджену реєстрацію на співбесіду в чеському посольстві/консульстві через систему Visapoint в Україні (як перший крок для отримання візи), оскільки система не діє (успішний підхід можливий тільки через мафіозні структури і хабарі), багато українців використовують "польський шлях", отримуючи польську візу (подаючи заяву у польське посольство/консульство), після чого приїждять до Чехії, де вони працюють нелегально або просять статус міжнародного захисту (прагматично, вони шукають той статус, який враховував би їхні "потреби" найкраще). Що стосується структури припливу - це в основному молоді люди, студенти та члени сім'ї тих, хто вже перебуває в Чехії, більша кількість яких почала переїжджати з України.

Що стосується мотивів для міграції, небезпека військового конфлікту і пов'язана з цим драматична атмосфера у відповідних регіонах, а також погіршення соціально-економічної ситуації, ймовірно, є двома найбільш важливими причинами еміграції. Уникнення мобілізації є ще одним сильним стимулюючим фактором серед українських чоловіків. Розповіді респондентів свідчать, що дехто з тих, хто переїхав зі Східної України (її кризових регіонів) і тимчасово оселився на Заході України, не були прийняті добре (або навіть з певною неприязню). Це підтверджує існування певного поділу в межах України (див. більше у Karácsonyi та ін. 2014). З іншого боку, існують фактори тяжіння, які приваблюють українців до Чехії - в основному члени сім'ї, які часто вже успішно інтегровані в чеське суспільство і простягають мігрантам руку допомоги. Крім того, мовна

схожість, спільна слов'янська культура і попередній особистий досвід відвідування країни також сприяють рішенню потенційних мігрантів переїхати до Чехії.

Українська діаспора вже побудувала традиції у Чехії, а також в основному займає певне місце на чеському ринку праці - в різних галузях економіки, в основному у менш кваліфікованих професіях і посадах. Однією з важливих тенденцій є збільшення кількості посвідок на постійне проживання за рахунок тих, хто має довгострокові посвідки. Таким чином, останнім часом відбувається свого роду зрушення від майже виключно тимчасового, транснаціонального режиму циркулярної міграції на початку в режим, у якому мігранти частіше оселяються у Чехії. Це відповідає згаданій вище тенденції до зростання ролі процесу возз'єднання сім'ї.

Що стосується пропозицій (рекомендацій) респондентів-експертів, як поліпшити загальну ситуацію і можливе управління нинішнім українським припливом мігрантів/осіб, які шукають притулку в Чехії, насамперед було виділено такі аспекти - ми поділили їх на кілька груп:

- щодо відсутності бачення того, що міграційна політика Чехії переоцінює безпекові аспекти міграції за рахунок інших важливих характеристик, які притаманні міграції; відсутності інтенсивної роботи у напрямку деяких актуальних проблем міграції/інтеграції (наприклад, боротьба з дискримінацією щодо іноземців і часто проблематична діяльність установ, які опосередковують роботу для іноземців ... більше дивіться у тексті вище),
- щодо відсутності функціонального каналу для трудової та сімейної міграції - респонденти-експерти закликають до простіших і швидших моделей залучення українців на чеський ринок праці;
- щодо зменшення бюрократії, яка гальмує різні процедури, до яких залучені мігранти, і збільшення обсягу доступної інформації для українців про можливості роботи і життя у чеському суспільстві; а також надання допомоги Україні в комплексному розвитку її економіки і суспільства (не тільки за допомогою міграції).

Повинні бути поліпшені міграційна й інтеграційна статистика. Варто підкреслити, зокрема, два аспекти - 1) не існує ніяких докладних статистичних даних про те, наскільки успішні потенційні мігранти при поданні заяв на отримання віз і 2) статистична система Міністерства праці та соціальних справ іммігрантів-працівників зруйнувалася припинила роботу, і до того ж, не надає даних за останні кілька років.

І останнє, але не менш важливе те, що респонденти-експерти говорили про те, що не вистачає фінансових ресурсів для науково-дослідної діяльності у сфері міграції та інтеграції. Крім того, багато активних у галузі міграції НУО зазнають фінансових проблем, так як покладаються тільки на короткострокові гранти/проекти.

Очевидно, що існують дві дуже важливі стратегічні цілі, які слід реалізувати, щоб стабілізувати майбутній відтік міграції з України, які витікають з результатів інтерв'ю - закінчення військового конфлікту з Росією і початок глибокої соціально-економічної трансформації усього суспільства, що дозволило б вірити і розумно сподіватися на кращу якість життя в демократичній, заможній і "справедливій" новій Україні.

Список використаної літератури

- BARŠA, P., BARŠOVÁ, A. 2006. *Česká republika jako přistěhovalecká země*. Policy paper. Ústav mezinárodních vztahů, Praha. In Czech.
- ČERMÁKOVÁ, D. 2008. "Klientský systém a jeho specifika". In: Drbohlav, D. et al. (2008): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Karolinum, Praha, 167–175.
- ČERMÁKOVÁ, D., NEKORJAK, M. 2009. "Ukrainian Middleman System of Labour Organization in the Czech Republic". *Tijdschrift voor economische en sociale geografie Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 100, 1, 33–43.
- ČSÚ (Český statistický úřad). 2011. Zaměstnanost a nezaměstnanost od roku 1993. In: http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=PRA1010CU&&kapitola_id=3 (10. 6. 2016)
- ČSÚ (Český statistický úřad). 2016a. Cizinci: Počet cizinců – datové údaje. In: https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr (10. 6. 2016)
- ČSÚ (Český statistický úřad). 2016b. Cizinci v ČR – 2015. In: <https://www.czso.cz/csu/czso/cizinci-v-cr-2015> (10. 6. 2016)
- DRBOHLAV, D. et al. 2008. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Karolinum, Praha.
- DRBOHLAV, D. et al. 2015. *Ukrajinská pracovní migrace v Česku. Migrace – remittance – rozvoj*. Karolinum, Praha.
- DRBOHLAV, D., DZÚROVÁ, D. 2007. "Where Are They Going?": Immigrant Inclusion in Czechia (A Case Study on Ukrainians, Vietnamese, and Armenians in Prague). *International Migration*, 45, 69–95. DOI: 10.1111/j.1468-2435.2007.00404.x
- DRBOHLAV, D., DZÚROVÁ, D. 2015. "Co ovlivňuje velikost remitencí ukrajinských migrantů v Česku?" In: Drbohlav, D. (eds.): *Ukrajinská pracovní migrace v Česku. Migrace – remittance – (rozvoj)*. Karolinum, Praha, 139–160.
- DRBOHLAV, D., JAROSZEWICZ, M. 2014: "The probable future development of international migration from Ukraine, Moldova and Belarus to Visegrad countries and the European Union– The Delphi method (the search for "subjective objectivity")". In: Jaroszewicz, M., Lesinska, M.: *Forecasting migration between the EU, V4 and Eastern Europe. Impact of visa abolition*. OSW Report. Warsaw.
- DRBOHLAV D., LACHMANOVÁ-MEDOVÁ L., ČERMÁK Z., ČERMÁKOVÁ D., JANSKÁ E. 2010. *Tschechien – ein neues Einwanderungsland? Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 151. Jg. (Jahresband), Wien.
- DRBOHLAV, D., VALENTA, O. 2014. "Czechia: the main immigration country in the V4". In: Eröss, A., Karácsonyi, D. (eds.): *Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners*. HAC RCAES Geographical Institute, Budapest, 41–71.
- KARÁCSONYI, D., KOCSIS, K., KOVÁLY, K., MOLNÁR, J., PÓTI, L. 2014. "East–West dichotomy and political conflict in Ukraine – Was Huntington right?" *Hungarian Geographical Bulletin*, 63, (2), 99–134. DOI: 10.15201/hungeobull.63.2.1
- KUŠNIRÁKOVÁ, T., ČIŽINSKÝ, P. 2011. *Dvacet let české migrační politiky: Liberální, restriktivní, anebo ještě jiná?* Geografie – sborník ČGS, 116, 4, 497–517.
- MALYNOVSKA, O. 2008. "Migrace z Ukrajiny (s důrazem na Česko jako cílovou zemi)". In: Drbohlav, D. et al. (2008): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Karolinum, Praha, 211–224.
- MEZENTSEV, K., PIDGRUSHNYI, G. 2014. "Ukraine: stable outflow and changing nature". In: Eröss, Á., Karácsonyi, D. (eds.): *Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners*. HAS RCAES, Geographical Institute Budapest, 191–211.
- MV ČR (Ministerstvo vnitra České republiky). 2016a. Cizinci s povoleným pobytem. In: <http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx> (10. 6. 2016)

MV ČR (Ministerstvo vnitra České republiky). 2016b. Statistiky – mezinárodní ochrana. In: <http://www.mvcr.cz/clanek/mezinarodni-ochrana-253352.aspx> (10. 6. 2016)

MV ČR (Ministerstvo vnitra České republiky). 2016c. Informace o situaci v oblasti migrace v roce 2015 (první informační zpráva).

SEIDLOVÁ, M. 2012. *Imigrační a integrační politika Francie – v nadnárodní, národní a lokální rovině. Disertační práce. [Immigration and Integration Policy of France – at the Supranational, National and Local Level. Ph.D. thesis.]* Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha.

SEIDLOVÁ, M. 2015. "International Migration in Czechia: State of art with the emphasis on Ukrainian migration". In: Benč, V. (ed.): *Current migration trends in V4 countries: Focus on migration from Ukraine*. Prešov: Research Centre of the Slovak Foreign Policy Association, 33–44.

TRLIFAJOVÁ, L. 2012. Přehled dat o vydávání dlouhodobých víz a pobytů v letech 2007-2011. In: <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/prehled-dat-o-vydavani-dlouhodobych-viz-a-pobytu-v-letech-2007-2011> (10. 6. 2016)

Додаток:

1) Основні характеристики наших респондентів-експертів

Група А - експерти (N = 15):

респондент №	Тип установи
A 1	Уряд
A 2	НУО
A 3	НУО
A 4	Уряд
A 5	Малий підприємець
A 6	Профспілки
A 7	Академічна
A 8	НУО
A 9	Академічна
A 10	НУО
A 11	Академічна
A 12	Міжнародна/Міжурядова
A 13	Уряд
A 14	НУО
A 15	Академічна

Джерело: Власні дослідження, 2016

2) Основні характеристики наших респондентів-мігрантів

Група В - мігранти (N = 20):

Джерело №	Вік (років)	Стать	Освіта
B 1	19	Жіноча	Повна середня (і зараз навчається в університеті)
B 2	22	Жіноча	Повна середня (і зараз навчається в університеті)
B 3	31	Чол.	Учень електрика
B 4	37	Чол.	Учень електрика
B 5	23	Чол.	Університет
B 6	25	Чол.	Університет
B 7	23	Чол.	Університет
B 8	24	Чол.	Повна середня (і зараз навчається в університеті)
B 9	50	Чол.	Повна середня
B 10	34	Жіноча	Університет
B 11	33	Жіноча	Університет
B 12	22	Жіноча	Університет
B 13	30	Чол.	Університет
B 14	36	Чол.	Університет
B 15	39	Жіноча	Повна середня
B 16	29	Чол.	Університет
B 17	35	Чол.	Університет
B 18	25	Чол.	Університет
B 19	30	Чол.	Університет
B 20	27	Жіноча	Повна середня

Сімейний стан	Місце походження в Україні	Період перебування у Чехії (у місяцях на 1 березня 2016)
Неодружений (на)	Суми	18
Неодружений (на)	Донецьк	18
Одружений (на)	Луганськ	7
Розлучений (на)	Луганськ	6
Неодружений (на)	Донецьк, Харків	12
Неодружений (на)	Кіровоград	12
Неодружений (на)	(Університет у Львові)	19
Неодружений (на)	Донецьк	18
Одружений (на)	Калуш (Івано-Франківська обл.)	8
Одружений (на)	Донецьк	10
Одружений (на)	Ясинувата (Донецька обл.)	0,75
Неодружений (на)	Донецьк	18
Одружений (на)	Донецьк	10
Одружений (на)	Луганськ	14
Одружений (на)	Донецьк	10
Одружений (на)	З Краматорська (Донецька обл.), жила у Донецьку	13
Розлучений (на)	Дебальцеве (Донецька обл.)	16
Неодружений (на)	Мар'їнка (передмістя Донецька)	14
Неодружений (на)	Народився в м. Ставрополь (Росія), з 1992 року жив у Донецьку	6
Одружений	Село у Львівській обл.	4

Джерело: Власні дослідження, 2016

Розділ 4

**Зростання міграції українців
до Словаччини: нові моделі
міграції внаслідок нестабільної
ситуації в Україні**

Vladimír Benč

(Дослідницький центр Словацької
асоціації зовнішньої політики)

4.1 Вступ

Словаччина поки що не є однією з традиційних країн призначення для мігрантів - вона має один з найнижчих показників мігрантів по відношенню до кількості населення серед країн-членів ЄС. Проте, з моменту її вступу до ЄС у травні 2004 року, Словаччина пережила друге за величиною зростання кількості мігрантів серед європейських країн, особливо в Братиславській області (в тому числі до столиці). Основними причинами є стійке економічне зростання в останні два десятиліття, швидкий приплив прямих іноземних інвестицій і безпосередня близькість від Братислави до Відня. Серед національностей мігрантів з третіх країн, які проживають у Словаччині, українці домінують відповідно до статистичних даних.

Криза в Україні, викликана анексією Криму Росією і захопленням частини Східної України проросійськими сепаратистами, вплинула на моделі мобільності українців, збільшивши кількість тих, хто шукає притулку в Словаччині. Хоча абсолютна кількість українців, які проживають у Словаччині, не дуже висока, ми бачимо швидке зростання їхньої еміграції до Словаччини в відсотковому вираженні.

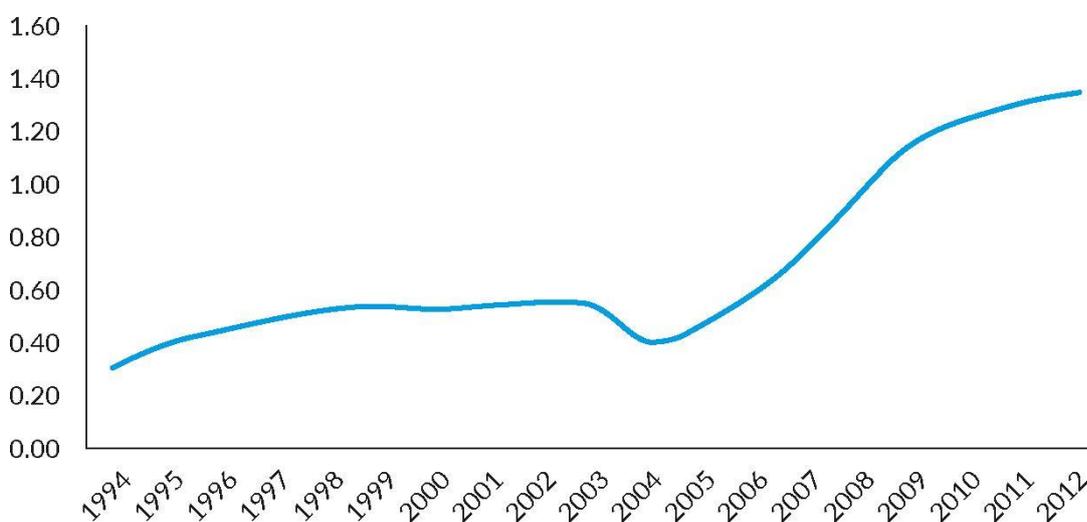
У цьому розділі ми проаналізуємо, як анексія Криму Росією і конфлікт на сході України вплинули на моделі мобільності українців, які переїжджають і проживають у Словаччині за останні роки. Ми проаналізуємо їхні стратегії міграції, їхню роботу, правове і соціальне становище, і що можна зробити, щоб краще задовольняти їхні потреби. Також ми надамо висновки і деякі пропозиції щодо зміни політики, які могли б бути реалізовані українськими, словацькими та іншими урядами Вишеградської групи, а також ЄС, щоб ефективно управляти українською міграцією в ЄС і країни Вишеградської групи.

4.2 Міграція у Словацьку Республіку

4.2.1 Регулярна міграція у Словаччину

Міграція до Словаччини поступово зростає після вступу Словаччини до ЄС у 2004 році, хоча зростання сповільнилося через економічну кризу в останні роки. Загальний відсоток іноземців серед населення загалом сягає 1,35% на кінець 2012 року. Кількість зареєстрованих іммігрантів досягла 84 787 в кінці 2015 року, у порівнянні з 76 715 осіб у 2014 році і 22 251 особа у 2004 році.

Мал. 12 Відсоток іноземців у загальній кількості населення Словаччини (у %)

Share of foreigners on total population	Частка іноземців у загальній кількості населення
---	--

Джерело: власні розрахунки на основі даних статистичного управління СР (2015).

Традиційно, найбільша кількість іноземців, які переміщуються до Словаччини, прибуває з сусідніх країн (ЄС), а саме Чехії (9 927 осіб у грудні 2015 р.), Угорщини (7 593), Польщі (5 333), Німеччини (4 255), Італії (2 458) і Австрії (2257). З моменту вступу Румунії до Європейського Союзу у 2007 році, кількість румунських громадян, які проживають в Словаччині, збільшилася до 6 573 осіб в кінці 2015 року (в той час як у 2007 році їх було усього 3005 осіб).

В останні роки частка мігрантів, що прибувають з країн, які не є членами ЄС, у загальній кількості населення збільшилася несуттєво. Громадяни третіх країн становили 35 261 осіб наприкінці 2015 року, найбільша кількість громадян третіх країн прибула з України (10 706 чоловік), Сербії (5 528), Російської Федерації (3 532), В'єтнаму (2 307), Китаю (2 134), Республіки Кореї (1 590), Сполучених Штатів Америки (925). У 2015 році відбулося різке зростання кількості сирійців, і до кінця 2015 року в Словаччині були зареєстровані 942 сирійських мігранти.

Кількість дозволів на проживання, виданих українцям, зросла за останні 2 роки, і це може бути наслідком кризи в Україні. Проте найвищий відсоток зростання кількості дозволів на проживання пов'язаний з мігрантами з Сирії й Ірану.

Таб. 10. Топ національностей, які користуються дійсними посвідками на проживання - громадяни третіх країн, у порівнянні 2015 і 2013 років

Національність	2015				2013			
	Усього дозволів	З яких:			Усього дозволів	З яких:		
		Тимчасові	Постійні	Допустимі		Тимчасові	Постійні	Допустимі
Україна	10,706	7,297	3,365	44	6,898	4,021	2,838	39
Сербія	5,528	4,988	522	18	4,021	3,543	464	14
Російська Федерація	3,532	1,814	1,711	7	2,633	1,201	1,426	6
В'єтнам	2,307	626	1,641	40	2,089	539	1,504	46
Китай	2,134	798	1,334	2	1,926	775	1,149	2
Корея	1,590	1,140	450	0	1,528	1,128	400	-
Сирія	942	184	98	660	189	107	80	2
Сполучені Штати Америки	925	440	477	8	882	442	436	4
Македонія (КЮРМ)	801	352	447	2	656	274	372	10
Іран	565	481	83	1	172	114	58	0
Туреччина	508	282	220	6	418	233	179	6
Ізраїль	347	281	65	1	272	217	55	-
РАЗОМ (всі країни)	35,261	21,089	13,270	902	26,157	14,561	11,342	254

Джерело: Автор, на основі даних, наданих Бюро прикордонного контролю та поліції у справах іноземців Словацької Республіки (2016).

4.2.2 Трудова міграція

Найвища концентрація мігрантів - у західній частині Словаччини, в основному через ширші можливості для працевлаштування в цьому регіоні. Приблизно дві третини іммігрантів становлять чоловіки (59,8% іноземців) і чоловіки домінують навіть більше на ринку праці, так як майже 75% зареєстрованих легально працевлаштованих мігрантів складають чоловіки. В середньому, мігранти з третіх країн належать до молодших вікових груп (20-34 років), ніж ті, хто прибуває з країн ЄС (середній вік: 35-64

років). "Типовий" мігрант, який живе у Словаччині – це молодий неодружений чоловік з вищою освітою, який приїхав з ЄС239.

Політика в галузі трудової міграції у Словаччині в даний час не регулюється квотами або аналогічними обмежувальними заходами. Кількість зайнятих мігрантів динамічно зростає після вступу Словаччини до ЄС і продовжує зростати (з 2,761 в 2004 році до 18,247 у 2010 році, 21,265 в 2012 році, в той час як у 2015 році кількість робочих дозволів мігрантів досягла 25 537). Найбільша група зайнятих зареєстрованих мігрантів - це румуни, за якими йдуть громадяни сусідніх країн. Кількість працевлаштованих мігрантів з Франції та Південної Кореї також висока через значні ПІІ (прямі іноземні інвестиції – ред..) в автомобільну промисловість з обох країн.

Загалом, можна зробити висновок про те, що до цього моменту мігранти не мали великого впливу на постачання робочої сили в Словаччину. Більшість мігрантів з країн Західної Європи працюють у Словаччині, як висококваліфіковані працівники за такими професіями, як керівники компаній, фахівці в галузях третинного сектору, викладачі в школах і університетах, консультанти, торгові представники та інші аналогічні позиції. Їхня робота вимагає кваліфікованих і досвідчених фахівців, в основному на тимчасовий характер (наприклад, протягом одного року) і концентрується в найбільших містах Словаччини (Братислава, Кошице) і місцях, таких як промислові парки, де розташовані заводи зі значними ПІІ (Divinský, 2004).

Мігранти, які приїжджають з країн Балкан, Східної Європи та Азії часто працевлаштовані як малі підприємці, роздрібні торговці, виробники, будівельні або промислові робітники (в низькооплачуваних галузях – текстильній та швейній промисловості, взуттєвій промисловості, харчовій промисловості), працівники сільського господарства або підсобні робітники. Існують відмінності в межах цієї групи: українці і поляки воліють працювати в промисловості і будівництві, азіати воліють до сектора роздрібної торгівлі та їжі, у той час, як балканські народи, як правило, обирають підприємництво. Проте, багато українців (понад 38% офіційно працевлаштованих українських мігрантів у Словаччині²⁴⁰) є фахівцями, інженерами, а також особами, які працюють в ІТ-секторі і/або в лікарнях (лікарі, медичні сестри).

Також вважається, що обсяг роботи нерегулярних мігрантів невеликий. Їхній внесок у національну економіку важко оцінити через відсутність будь-яких обґрунтованих досліджень, опитувань або оцінок і має, таким чином, залишатися на розповідному рівні (Divinský, 2004).

²³⁹ Висновок автора на основі аналізу статистики з Центрального бюро праці, соціальних справ та сім'ї (2016 р), доступний за адресою http://www.upsvar.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky.html?page_id=10803

²⁴⁰ Розрахунок автора на основі статистики з Центрального бюро праці, соціальних справ та сім'ї (2016 р), доступний за адресою http://www.upsvar.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky.html?page_id=10803

Таб. 11. Працевлаштування для іноземців в Словаччині (на кінець року)

	2008	2010	2012	2015
Усього	10,536	15,324	21,265	25,537
- З яких з:				
Румунія	2,279	2,387	4,134	6,261
Чехія	1,589	2,246	2,884	3,195
Польща	1,011	1,394	2,125	3,048
Франція	802	691	798	275
Угорщина	737	1,422	2,078	2,773
Німеччина	556	750	803	474
Україна	501	929	971	1,462
Республіка Південна Корея	403	579	946	663
Болгарія	328	465	743	837
Велика Британія	314	376	427	278
Австрія	314	497	569	241
Італія	238	392	578	519
В'єтнам	115	375	310	103
- З яких чоловіки (осіб)	8,420	12,303	16,853	19,019
- З яких чоловіки (у %)	79.9	80.3	79.3	74.4

Джерело: Автор, на основі даних з Центрального бюро праці, соціальних справ та сім'ї (2016).

Згідно зі статистичними даними Центрального бюро праці, соціальних справ та сім'ї, кількість українців, які працюють у Словаччині, досягла 1 462 осіб у кінці 2015 року, що в три рази перевищує рівень 2008 року. Частка чоловіків серед українських емігрантів була 65,5% (958 осіб). Проте серби домінували згідно зі статистикою праці мігрантів минулого року – наприкінці 2015 року було зареєстровано 1 709 сербів, які працюють в Словаччині на законних підставах.

Більшість українців, які легально працюють у Словаччині, працюють тут протягом 2-3 років. Наприкінці 2015 року 565 українців працювали у Словаччині протягом 12-24 місяців (38,6% від загальної кількості українців, які працювали в СР), 439 осіб протягом 25-36 місяців (30,0%). 214 українців працювали в Словаччині 7-12 місяців (14,6%) на 31.12.2015. Є тільки декілька українців, які працюють більше 4-х років (59 осіб на 31.12.2015, 4% працюючих українців в СР), що сильно відрізняється від, наприклад, іммігрантів з країн ЄС, які зазвичай працюють у Словаччині протягом більш тривалого періоду (2 267 осіб, які працюють протягом більше 4 років в СР, 17% іммігрантів з країн ЄС, які працюють в СР). 241 Дуже високий відсоток працевлаштованих українців – це фахівці. Багато українців (334 особи, 22,8%) працюють у Словаччині в якості операторів і монтажників машин і обладнання на заводах. 93 українці працювали на 31.12.2015 в якості працівників в сфері послуг і торгівлі (6,4%), 79 в якості техніків та асоційованих фахівців (5,4%). 70 українців працювали в якості законодавців і

²⁴¹ Ibid.

керівників (7,8%) і тільки 57 (3,9%) в якості кваліфікованих працівників сільського, лісового і рибного господарства. Кількість українців у елементарних професіях є дуже низькою (129 осіб, 8,8%), що помітно нижче від громадян третіх країн (ГТК, 9,3%) і загальної середньої мігрантів (10,6%)²⁴².

Майже 45% українських мігрантів, що працюють в Словаччині, мають ступінь магістра (656 осіб на 31.12.2015), тому вони дуже добре освічені. Ще 17 українців мають закінчену вищу освіту. 288 працюючих українців у СР мають середню освіту (19,7%), 159 середню професійну освіту (10,9%) і 125 загальну середню освіту (8,5%). Є тільки кілька українців, які живуть і працюють в Словаччині з початковим або низьким рівнем середньої освіти (58 осіб, 4,0% від загальної кількості українців, які працюють в СР), що помітно нижче ніж середній показник ГТК (6,7%), а також іммігрантів з країн ЄС (6,6%)).

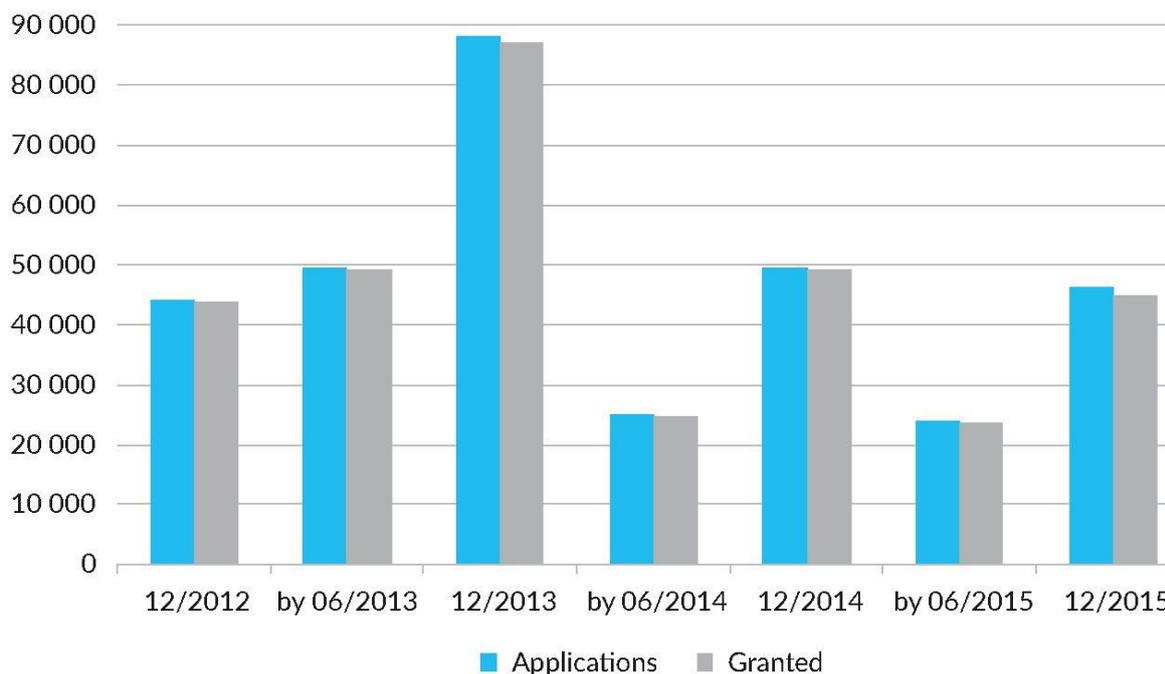
4.2.3 Візова політика щодо громадян України

Громадяни України становлять значний відсоток осіб, які претендують на отримання шенгенської чи національної візи в посольствах і консульствах Словацької Республіки. Більшість заяв і виданих віз належать до типу С - короткострокові візи, які дозволяють власнику проживати в країні шенгенської угоди протягом певного періоду часу в залежності від терміну дії візи. Національна віза категорії "D" надається певним особам, які повинні вчитися, працювати або постійно проживають у Словаччині, також є певне зростання кількості таких віз, виданих громадянам України (див. 13).

Кількість заяв і виданих віз в останні роки коливалася. Це пов'язане в процесом лібералізації візового режиму між Україною та ЄС на основі дорожньої карти щодо лібералізації візового режиму та підписання угоди про асоціацію між ЄС і Україною. Словаччина почала реалізовувати заходи щодо лібералізації у 2013 році, що спричинило швидке зростання кількості отриманих заяв і виданих віз. Словацькі консульства також почали видавати довгострокову багаторазову візу у 2013 році, тому в наступні роки (2014-2015), кількість заявок знову впала.

²⁴² Ibid.

Мал. 13. Заяви на отримання віз і візи, що надаються громадянам України у консульствах СР

Applications	Заяви
Granted	Надані

Джерело: Автор, на основі даних, наданих Бюро прикордонного контролю та поліції у справах іноземців Словачької Республіки (2016).

Загальний коефіцієнт відмови Словаччини (усіх консульств) в 2015 році склав 2,67%, у 2014 році - 1,55%, у 2013 році - 1,67%, а в 2012 році - 1,53%, що нижче середнього по Шенгену. Рівень візових відмов від словацьких консульств для громадян України був 2,72% у 2015 році, 1,23% у 2014 році, 1,01% у 2013 році і 0,80% у 2012 році.

Таб. 12. Кількість відмов у візах консульством СР за національністю заявників – TOP 4 національностей

Рік	2015			2014		
	Заяв	Отримано віз	Відмов	Заяв	Отримано віз	Відмов
Україна	46,148	44 894	2.72	49,657	49,045	1.23
Росія	11,715	11,629	0.73	18,889	18,814	0.40
Білорусь	8,760	8,722	0.43	27,257	27,170	0.32
Китай	2,074	2,040	1.64	1,437	1,396	2.85
УСЬОГО	78,060	75,977	2.67	106,404	104,751	1.55

Рік	2013			2012		
	Національність	Заяв	Отримано віз	Відмов	Заяв	Отримано віз
Україна	88,095	87,206	1.01	44,093	43,742	0.80
Росія	28,196	27,965	0.82	18,003	17,936	0.37
Білорусь	6,259	6,198	0.97	4,277	4,277	0.00
Китай	1,461	1,437	1.64	1,359	1,357	0.15
УСЬОГО	132,466	130,255	1.67	76,937	75,757	1.53

Джерело: Автор, на основі даних, наданих Бюро прикордонного контролю та поліції у справах іноземців Словачької Республіки (2016).

4.2.4 Нерегулярна міграція та шукачі притулку

Словацька Республіка не має даних або оглядів щодо загальної кількості нелегальних мігрантів, які проживають у країні. Єдиним аналізом, зробленим у зв'язку з цим, є доповідь, складена Борисом Дівінським (Divinský, 2009) на основі результатів дослідження опитувальників і оцінок з боку представників органів державної влади та НУО. За оцінками Дівінського, станом на кінець 2007 року кількість нелегальних мігрантів, які проживають в СР, досягла прибіл. 15 000 - 20 000 осіб. За оцінками Дівінського, принаймні половина з нелегальних мігрантів є українцями, але він не може перевірити це.

Передбачається, що через значне зниження кількості затриманих мігрантів і зменшення кількості осіб, які шукають притулку, явище нелегальної міграції у Словаччині в останні роки знизилася (особливо після того, як Словаччина приєдналася до Шенгенської зони). Кількість затриманих мігрантів (за незаконний перетин кордону або незаконне перебування у СР) досягло свого піку в 2001 році (15 548 чоловік), у той час як у 2013 році цей показник досяг історичного мінімуму (1091 осіб). З 2007 року відсоток нерегулярних перебувань переважає над незаконним перетином кордону і в даний час затримано близько 60% мігрантів, обвинувачених в нерегулярному перебуванні (нерегулярна робота, перебування більше дозволеного періоду і т.д.).

На додаток, після вступу Словаччини до ЄС, кількість осіб, які шукають притулку, поступово знижується, від 3 549 у 2005 році до 441 у 2013 році і 330 у 2015 році. Кількість осіб, які отримали притулок, залишається стабільно низькою. З 1993 до кінця 2015 року притулок було надано тільки 653 заявникам, з яких 20 були українцями. Шанси шукачів притулку отримати громадянство в Словаччині близькі до нуля, так як за останні 20 років тільки 238 осіб, які шукають притулку, отримали словацьке громадянство. Це відображає загальний консенсус, що підтримує дуже сувору політику в сфері міграції як серед політичних партій, так і громадськості.

Що стосується розгляду етнічної структури, нелегальні мігранти прибувають в СР з трьох основних регіонів - країн колишнього Радянського Союзу (в основному з України, а потім з Молдови, Росії та Грузії), деяких азійських країн (в основному з В'єтнаму і Китаю, потім з Індії, Пакистану і Бангладешу) і західних балканських країн (Сербія, включаючи провінцію Косово, Албанію та Македонію).

Таб. 13. Особи, які шукають притулок у Словаччині

Рік	Шукачі притулку	З яких українці	Отримало притулок	З яких українці
1993 - 2003	33,289	н.д.	459	н.д.
2004	11,395	н.д.	15	н.д.
2005	3,549	н.д.	25	н.д.
2006	2,849	32	8	0
2007	2,642	36	14	1
2008	909	32	22	0
2009	822	13	14	0
2010	541	20	15	1
2011	491	8	12	0
2012	732	7	32	0
2013	441	14	15	0
2014	331	24	14	0
2015	330	25	8	1
Усього 1993-2015	58,321	-	653	20

Рік	Не отримали притулок *	Отримали ДЗ **		З яких українці	Зупинено розгляд	Надано громадянство
		Не отримали ДЗ **	З яких українці			
1993 - 2003	1,560	н.д.	н.д.	28,499	154	
2004	1,592	п.а.	н.д.	11,782	20	
2005	827	п.а.	н.д.	2,930	2	
2006	861	п.а.	н.д.	1,940	5	
2007	1,177	82 / 646	0 / 9	1,693	18	
2008	416	66 / 273	0 / 11	457	4	
2009	330	98 / 165	0 / 2	460	1	
2010	180	57 / 101	0 / 0	361	3	
2011	186	91 / 47	0 / 0	270	7	
2012	334	104 / 153	0 / 3	383	0	
2013	124	34 / 49	0 / 1	352	7	
2014	197	99 / 41	0 / 5	163	12	
2015	124	41 / 24	12 / 5	148	5	
Усього 1993-2015	7,908	672 / 1,499	12 / 36	49,438	238	

Примітки: * Неотримання притулку також включає в себе рішення відхилити клопотання про надання притулку, як явно необгрунтоване і відхилити клопотання про надання притулку, як неприпустиме

** ДЗ – додатковий захист як інша форма міжнародного захисту для осіб, які отримали притулок

Джерело: Міграційне Управління СР і Бюро прикордонного контролю та поліція у справах іноземців - УНСР (2016).

Аналіз даних показує швидке зростання нелегальної міграції у порівнянні 2014 і 2015 років (особливо в категорії незаконного перебування), навіть якщо загальна кількість нелегальних мігрантів на території Словацької Республіки є дуже низькою у порівнянні з сусідніми країнами.

Таб. 14 Огляд незаконної міграції на території СР за роками: 2014 і 2015

	2014			2015			
	Усього	З яких:		Усього	З яких:		
		До СР	З СР		До СР	З СР	
НПК	Зовнішня наземна межа між ППК	189	189	0	134	134	0
	Зовнішня межа землі на ППК	42	40	2	74	71	3
	Повітряна зовнішня межа (в аеропортах)	9	7	2	14	12	2
	УСЬОГО	240	236	4	222	217	5
НП	В середині країни	634			1,237		
	На ПП - виїзд з СР	351			637		
	Повернувся з іншої держави-члена	79	---	---	439	---	---
	УСЬОГО	1,064			2,313		
Усього	1,304			2,535			

Примітка: НП – нелегальне перебування; НПК – нелегальний перетин кордону; ППК – пункт перетину кордону.
Джерело: Бюро прикордонного контролю та поліції у справах іноземців Словацької Республіки (2016).

Збільшення кількості "простроченого перебування" було очевидним з жовтня 2014 року, і продовжує зростати. Це означає, що багато українців (і інших громадян 3-х країн), які прибули в ЄС на законних підставах, будуть залишатися там протягом більш тривалого періоду, ніж їм було дозволено (терміну дії візи).

У той же час, з червня по вересень 2015 року сирійські мігранти захопили "статистичне лідерство" у нелегальному перебуванні, обігнавши українців у ці місяці. Більшість з них перетинали кордон між Угорщиною і Словаччиною (затримання на території РС), намагаючись поїхати до Чехії, а потім у Німеччину. З урахуванням сирійців, а також афганців (декого з яких повернули з інших країн ЄС в рамках Дублінської конвенції), кількість нелегальних перебувань почала швидко зростати.

Проте, українці досі переважають у статистиці нелегальної міграції до 2015 року. Кількість українців, затриманих через незаконне перебування протягом року зросла на 54%. Більшість з них були визначені як стаєри порушники режиму перебування в пунктах перетину кордону (ППК), коли виїжджали зі Словаччини до України.

Кількість незаконних перетинів державного кордону Словацької Республіки з Україною (спільний Шенгенський кордон) зменшилася з 240 до 222 випадків у 2014-2015 роках, що є показником того, що Словацько-Український кордон добре захищений.

Українці (і афганці) домінують у статистичних даних про незаконні пункти перетину кордону. 92 українці і 42 афганці були затримані у 2015 році, хоча цей показник знизився у порівнянні з 2014 роком, коли 114 афганців і 47 українців були звинувачені у незаконному перетині кордону. У більшості випадків, нелегальні перетини кордону українцями пов'язані з підrobкою або виготовленням фальшивих проїзних документів, які були виявлені ході під час перевірки документів на ПП. Випадки виявлення підrobлених/фальшивих віз або посвідок на проживання дуже

рідкісні (усього 5 випадків у 2015 році і 9 випадків у 2014 році). Кількість осіб, яким було видано попередження у національному реєстрі з метою введення відмов також рідкісні: 3 випадки у 2015 році, 2 випадки у 2014 р. Більшість мігрантів, затриманих на "зеленому кордоні" (між ПП) йшли пішки, без будь-яких проїзних документів (108 випадків у 2015 році, 185 випадків у 2014 році) (Бюро прикордонного контролю і поліції у справах іноземців Словацької Республіки, 2016 р.).

4.3 Власні дослідження

4.3.1 Методологія

Звіт про країну був підготовлений на основі досліджень і опитувань (польові дослідження - інтерв'ю зі словацькими експертами з питань міграції та українськими мігрантами, які проживають у Словаччині - мігрантами, які прибули до Словаччини після березня 2014 року). У звіті представлені статистичні дані в основному з 3-х установ: Міністерства внутрішніх справ Словацької Республіки, зокрема - Бюро прикордонного контролю та поліції у справах іноземців Президії поліцейських сил і Управління міграції Міністерства внутрішніх справ, Статистичного бюро Словацької Республіки та Центрального бюро праці, соціальних справ та сім'ї.

З листопада 2015 року по березень 2016 були проведені польові дослідження, у тому числі інтерв'ю з 16 обраними експертами з питань міграції Словаччини, включно з 3-ма експертами з академічних кіл, 2-ма зі Словацької академії наук, 4-ма з сектора НУО, 4-ма з урядових установ, 1-м з міжнародної організації та 2-ма незалежними експертами (див. додаток до цього розділу). В інтерв'ю, ми запитали про їхні думки за такими підтемами: нинішня українська міграція у Словаччину, наявність даних, особистих оцінок ситуації, зміни в тенденції (структура припливу, мотивації, стратегії мігрантів тощо), види міграції, ситуації з біженцями, будь-які нові явища, пов'язані з українською міграцією та можливі рекомендації для більш ефективного управління міграцією. Крім того, було проведено низку консультацій з Бюро прикордонного контролю та поліції у справах іноземців Президії поліцейських сил і Управлінням з міграції Міністерства внутрішніх справ.

Одночасно, було проведено 15 напівструктурованих інтерв'ю з мігрантами української національності. Визначення цільової групи було таким: дорослі мігранти (тільки один з членів однієї сім'ї) з легальним або нерегульованим статусом, які мігрували за кордон з усієї території України (а не тільки східна частина або Крим) після того, як у березні/квітні 2014 року почався конфлікт (. Подобиці про респондентів підсумовані в кінці цього розділу. Вибір респондентів був зроблений методом снігової кулі; первинні контакти з мігрантами були встановлені через особисті зв'язки, кількох українців, які уже живуть у Словаччині (в основному, у Братиславі, Кошице і Пряшеві) і окремі неурядові організації.

4.3.2 Словацькі експерти з міграції

Зміни в структурі міграції українців до Словаччини

Словацькі експерти з міграції бачать тільки "невеликі зміни" у структурі міграції українців в останні роки. Кількість українських мігрантів у Словаччині, незважаючи на те, що вони домінують у статистиці мігрантів з третіх країн, дуже мала. В цілому, всі експерти бачать збільшення кількості українських мігрантів, що прибувають до Словаччини, у 3 групах: 1) молоді люди, в основному чоловіки, що приїждять для навчання в університетах; 2) кваліфіковані робітники, яким пропонується заповнити нестачу робочої сили, особливо лікарів, медсестер, IT-фахівців; і 3) менш кваліфіковані робітники, наприклад, для будівельних майданчиків, що також пов'язано з економічним зростанням у Словаччині і падінням рівня безробіття в останні роки. Деякі експерти²⁴³ також виділяють групу багатих українців, які почали вкладати гроші (або захищати свої гроші в нестабільному середовищі України) в Словаччині в індивідуальному порядку, за допомогою спільних підприємств із словаками, або інвестицій у нерухомість в Словаччині.

Експерт, який представляє урядову установу²⁴⁴: «З точки зору міграції українців існує тенденція до зростання, як легальної так і навіть незаконної міграції. До кінця 2014 року, у Словаччині було зафіксовано 8 033 дійсних подорожей громадян України, наприкінці 2015 року цей показник склав 10 706 (у порівнянні з 31.12.2011: 6 091). Лібералізація візового режиму з метою полегшення законного в'їзду призвела до того, що у 2013 році відбулося збільшення кількості поданих заявок на отримання Шенгенської візи в посольствах Словацької Республіки (88 095 заяв) у порівнянні з 2011 роком (40882), 2012 (40 093), 2013 (44 093), 2014 (49 657) і 2015 (46 148). Ситуація стабілізувалася і кількість віз скоротилася». "Незалежний експерт"²⁴⁵ заявив: "Це різке збільшення в історичній перспективі за такий короткий проміжок часу."

Експерт, який представляє урядову установу²⁴⁶ додав, що "Незаконна міграція громадян України спостерігалася у 2015 році з подальшим збільшенням у порівнянні до 2014 року в обсязі 32,8%." Як зазначено вище, з точки зору відсоткової зміни, це збільшення є дуже великим, але з точки зору кількості людей, ситуація не настільки драматична. У 2015 році було зареєстровано 867 нелегальних мігрантів-громадян України, у той час, як у 2014 році загальна кількість становила 550 осіб (для порівняння, у 2011 році - 353 людини).

²⁴³ A15, A16.

²⁴⁴ A11.

²⁴⁵ A7.

²⁴⁶ A11.

Низка експертів²⁴⁷, однак, зауважили, що Словаччина не є основним пунктом призначення або транзитною країною для українських мігрантів, а один експерт²⁴⁸ додав: *"мільйони людей покинули Донецьку і Луганську область, але, з огляду на значний розмір України це національна міграція, в Росію і, можливо, в деякі країни ЄС, такі як Польща і Чехія."* Інші словацькі експерти з міграції²⁴⁹ виявили новий тип міграції: група мігрантів з України - молодих людей, які поїхали через війну, щоб уникнути призову на військову службу.

З огляду на тип міграції, всі експерти сходяться на думці, що зростання пов'язане головним чином з тимчасовою міграцією, міграцією, де переважають чоловіки та трудовою міграцією. Один експерт²⁵⁰ зазначив, що жінки переважають тільки в одному сегменті - *"формою постійної міграції є шлюб з громадянином Словаччини. Це стосується жінок, які переїжджають у Словаччину, головним чином, щоб уникнути бідності. Цей метод міграції, однак, має традицію понад 20 років, і це не новий принцип роботи."*

Майже всі експерти виявили сегмент української імміграції до Словаччини, де спостерігається істотне зростання - збільшення кількості українських студентів в словацьких навчальних закладах. Деякі пов'язують це явище зі створенням нового стипендіального фонду в IVF і Міністерства освіти Словацької Республіки, який був розроблений для студентів з України. Однак експерти СК вважають, що переважно це спосіб уникнення служби в армії (для чоловіків).

Тільки один експерт²⁵¹ також виявив збільшення міграції з метою возз'єднання сім'ї, тобто *"Ті, хто працюють і живуть тут, перетягують членів сім'ї до Словаччини, коли вони можуть утвердитися тут у кращій соціальній і життєвій ситуації."*

З точки зору локалізації українських мігрантів у Словаччині, переважають Братислава та її околиці, де є багато можливостей для працевлаштування. Більшу кількість українських мігрантів можна знайти також у східній частині Словаччини, що пов'язано з більшою русинською та українською меншинами, які живуть у Словаччині (спорідненість і сімейні зв'язки), і близькістю території (для українців із Західної України, особливо Закарпатської області). Також зростання кількості українських студентів було зареєстроване в університетах в Прешові і Кошице.

Три експерти²⁵² також звернули увагу на нову тенденцію: українці легально подорожують до Словаччини з дійсним паспортом і шенгенською візою або дозволом на проживання (в основному туристичною Шенгенською візою), але згодом незаконно продовжують своє перебування у Словаччині і ЄС: *"Ця група українців часто перебуває у Шенгенській зоні з порушенням умов і не дотримується термінів, встановлених візою або дозволом на проживання, у багатьох випадках, і буде проживати набагато*

²⁴⁷ A4, A9, A16.

²⁴⁸ A4.

²⁴⁹ A1, A2, A3, A8, A14, A16.

²⁵⁰ A3.

²⁵¹ A15.

²⁵² A8, A11, A16.

довше, ніж термін дії візи, з виконанням діяльності, що має характеристики неоголошеної роботи”²⁵³. Експерт НУО ²⁵⁴ вважає, що в рівній мірі “велика частина мігрантів з України в межах “туристичних віз” має за мету нелегальну роботу. Тим не менше, ніяких досліджень або статистичних даних немає.” Експерт, який представляє урядову установу²⁵⁵ також зазначив, що “спрощення візового режиму відкриває ширші можливості для дій з боку окремих осіб або організованих груп, зі спекулятивної організації поїздок українців в ЄС/СР, часто з фіктивною метою. Дії цих осіб орієнтовані в основному на українців із соціально неблагополучних сімей та з регіонів з більш високим рівнем безробіття. Під приводом заробітку українців заманюють до ЄС/Словаччини, допомагаючи їм отримати шенгенську візу для цілей, таких як туризм, відвідування друзів, культурних заходів і так далі. Крім ризику зловживання шенгенською візою, існує ризик збільшення злочинності (наприклад, контрабанда товарів, торгівля людьми).”

Вплив збройного конфлікту на сході України і анексії Криму Росією в українській міграції у Словаччину

З точки зору впливу збройного конфлікту у Східній Україні і анексії Криму Росією на українську міграцію до Словаччини, необхідно відокремити прямий і непрямий вплив конфлікту на міграцію. Більшість словацьких експертів прийшли до висновку, що ці події не мали практично ніякого прямого впливу на трудову міграцію в Словаччину або на ринок праці Словаччини. Ніхто у Словаччині ні офіційно, ні неофіційно не розглядає, з якої частини України приїжджають мігранти²⁵⁶, однак з емпіричних спостережень експертів, кількість українських мігрантів, постраждалих від конфлікту, які приїхали в результаті конфлікту, дуже низька. Це зумовлено непривабливістю Словаччини у цьому аспекті, суворою імміграційною політикою (наприклад, фахівець з Університету²⁵⁷ : “це пов’язане з високим рівнем безробіття у Словаччині - відсутністю робочих місць, труднощами в отриманні посвідки на проживання тощо”), але і відсутністю прямого контакту з спільнотою українців, які зараз проживають у Словаччині. Інший експерт²⁵⁸ зазначив, що “Українці з Криму і району АТО переїжджають у західні області України, купують там нерухомість. Тільки ті, хто багатший, може прагнути емігрувати в ЄС. А Словаччина, як правило, не є країною призначення ... (вони в основному мігрують в Чехію, Польщу, Іспанію...)” Ті ж настрої були підтримані експертом НУО ²⁵⁹: “Багаті українці емігрують в основному до США, Ізраїлю та Канади. Ті, хто шукає роботу, їдуть в основному до Польщі, Чехії, Португалії та Італії. Словаччина залишається привабливою для лікарів і

²⁵³ А11.

²⁵⁴ А16.

²⁵⁵ А11.

²⁵⁶ А10, А11, А14.

²⁵⁷ А3.

²⁵⁸ А10, А11, А14.

²⁵⁹ А15.

студентів, а також в основному для мігрантів, які прибувають із Західної України - Закарпатської, Івано-Франківської та Львівської областей. Трудова міграція у Словаччині ніколи не була масовою через обмежені можливості (слабкий ринок праці та низька заробітна плата), а також через зверхнє ставлення словаків до мігрантів, в тому числі українців."

Вторинний вплив конфлікту і анексії Криму помітний, і це пов'язано із соціально-економічною ситуацією в Україні, яка мотивує більшу кількість українців шукати більш високооплачувану роботу в інших країнах, у тому числі у Словаччині.

Збільшення кількості мігрантів з України, проте, на думку словацьких експертів не мало по суті ніякого значного впливу на трудову міграцію у Словаччину або на ринок праці Словаччини. Експерт з Науково-дослідного інституту ²⁶⁰ сказав, що *"Інтерес компаній Словаччини до робочої сили (в основному кваліфікованих фахівців) з України перебуває на висхідному тренді. Роботодавці можуть отримати кваліфіковану робочу силу, з мінімальними мовними бар'єрами, яка прагне інтегруватися в життя суспільства. З точки зору українських мігрантів, спостерігається значне поліпшення соціально-економічної ситуації у Словаччині. Вони не "займають роботу" словаків, а просто замінюють відсутню домашню робочу силу. Проте, це в основному українці із західної України, а не з постраждалих від війни районів."* Другий експерт²⁶¹ додав, що *"Українські мігранти, як правило, заповнюють прогалини на ринку праці, наприклад, нестачу лікарів або працівників у будівництві тощо".* Зі зниженням рівня безробіття у Словаччині у останні роки, зростання кількості працевлаштованих українців у Словаччині не призвела до будь-якої напруженості на ринку праці.

З точки зору аналізу, звідки прибувають українські мігранти, всі експерти збігаються в думці, що відповідна інформація повністю відсутня і поки не було проведено жодного дослідження на цю тему... Немає такої статистики на рівні державних установ і відповідальних установ, чи то для видачі віз, посвідки на проживання чи притулку, подібний аналіз не проводився. Більшість експертів, однак, вважають, що громадян зі Східної України і районів, які постраждали від збройного конфлікту або з Криму, дуже мало. Експерт з урядової установи²⁶² заявив: *"З огляду на загальне зростання кількості українців, яким було надано міжнародний захист у Словацькій Республіці в період з 2013 по 2015 рік, можна зробити висновок, що існує загальне зростання у наданні міжнародного захисту, але це не велика кількість (з 31.12.2015 тільки 25 українців отримали міжнародний захист у Словаччині)."* Майже всі експерти зафіксували і зустріли більше мігрантів, що прибувають із західних регіонів України, ніж раніше, але не набагато. Інший експерт²⁶³ додав, що *"східні українці обирають Росію, Білорусь, Чехію, Польщу та Румунію, де вони мають якісь зв'язки (українська громада), а також важлива близькості і схожість мови, як і*

²⁶⁰ А5.

²⁶¹ А8.

²⁶² А11.

²⁶³ А4.

більш ліберальний ринок праці, ніж у Словаччині." У тому ж дусі, експерт НУО²⁶⁴ додав: " з її імміграцією та політикою надання притулку, а також її слабо розвиненим ринком праці, в залежності від відстані, яку західноукраїнський мігрант повинен подолати, Словаччина не становить ніякого інтересу для них."

Експерт НУО²⁶⁵ відзначив: *"Проте, ризик кардинальних змін з точки зору збільшення кількості мігрантів зі Східної України у зв'язку із загостренням ситуації/розширенням конфлікту може бути причиною збільшення міграції з цих регіонів України найближчим часом."* У той же час він додав, що *"українська громада у Словаччині стає більш функціональною, наприклад, з 2014 року, нова недержавна словацько-українська ініціатива, заснована вихідцями з України, які жили у Словаччині протягом тривалого часу, намагалася організувати збір допомоги Україні, та допомагає українцям, які приїхали до Словаччини, в останні роки."*

Експерти розділилися через їхню думку щодо питання про "інтеграцію" східних українців в українських громадах, які уже існують у Словаччині. Експерт, який представляє міжнародну організацію, яка здійснює навчання мігрантів мові заявив, що *"Українці, які приїхали за останні 2 роки зі східної України помітно відрізняються більшою пропорцією студентів, а не мігрантів з метою возз'єднання сімей або зайнятості та підприємництва. Серед цих груп існують нормальні соціальні контакти."* Експерт²⁶⁶, що працює з мігрантами у вищих навчальних закладах, говорить, що *"майже кожен хоче закінчити навчання, а багато хто навіть хоче знайти роботу у Словацькій Республіці або інших країнах ЄС після закінчення навчання, якщо вони можуть отримати посвідку на проживання. Багато з них не вірять у швидке припинення конфлікту і намагаються інтегруватися з місцевою українською громадою."*

З іншого боку, кілька експертів²⁶⁷ думають, що українці зі Східної України не будуть інтегруватися в існуючі спільноти українців у Словаччині. Один з експертів НУО²⁶⁸ говорить навіть про ізоляцію: *"Мігранти, які приїжджають зі східних регіонів України досить ізольовані від суспільного життя місцевої української громади."* Інший експерт НУО²⁶⁹ також думає, що *"нові" іммігранти, які тут тимчасово, не беруть участі в діяльності вже функціональної української спільноти, а скоріше можуть використовувати свої соціальні мережі, особливо за порадою про те, де, що і як може бути корисним, наприклад, як отримати роботу тощо.* Було висловлено аналогічну думку третього експерта НУО²⁷⁰ (A16), який заявив, що *"нові мігранти використовують тільки послуги юристів і посередників з числа старших іммігрантів, які допомагають їм підготувати документи (наприклад запрошення для віз), знайти житло, роботу або бізнес-пропозиції... але часто вони стягують за*

²⁶⁴ A15.

²⁶⁵ A6.

²⁶⁶ A3.

²⁶⁷ A2, A14, A15, A16.

²⁶⁸ A14.

²⁶⁹ A15.

²⁷⁰ A16.

це плату, яка є дуже високою і недоступною для багатьох мігрантів. Як і інші словацькі експерти, він вважає, що стратегія міграції українців зі східної України в цілому аналогічна: "багато хто вважає, що вони повернуться додому, тому їхня міграція має тимчасовий характер. Хоча це може змінитися, якщо ситуація в Україні погіршується, і якщо конфлікт триватиме, їхня стратегія перетвориться на постійну. Вони будуть шукати можливості легалізувати своє перебування - більш постійну роботу, розпочнуть бізнес і т.д.."

Незалежний експерт²⁷¹, коментуючи це питання, сказав: "їхня основна стратегія міграції полягає в отриманні задовільних умов для тимчасового перебування. Тим не менш, багато хто з них готовий повернутися додому після остаточного врегулювання військового конфлікту. Звичайно, вони відрізняються від своїх співвітчизників, які прибули у Словаччину раніше, особливо від тих, хто прибув до них виключно з економічних причин, а не тому, що хтось повністю знищив їхній будинок і регулярно стріляє над головою. Контакт між цими групами досить символічний."

Правове і соціальне становище українських мігрантів, які проживають у Словаччині

З точки зору видів юридичних статусів, які українці просять у Словаччині, то вони, як правило, намагаються отримати постійне або тимчасове перебування в країні для цілей бізнесу, роботи, навчання або возз'єднання сім'ї. Деякі українці вважають за краще отримати статус словака, який проживає за кордоном, користуючись своїм корінням (за словами експерта з державної установи,²⁷² "більша кількість українців серед зареєстрованих заявок ві на тимчасове перебування в якості "словака, який проживає за кордоном"). Інші групи намагаються легально влаштуватися на роботу, що є складним у багатьох відношеннях, а також через складні адміністративні процедури. Часто українські мігранти у Словаччині створюють свою власну компанію або бізнес, хоча сумнівно, чи є це реальний бізнес. Інші навчаються. Часткова лібералізація віз у 2013 році також збільшила кількість українців, які мають довгострокові візи, тобто протягом 2-5 років, оскільки все більше з них мають можливість розглянути "довгострокове тимчасове перебування."

Кількість осіб, які шукають притулку у Словаччині, не велика і вимірюється тільки десятками людей, числі серед них дуже мало українців. Кількість українців, які шукають притулку, в останні роки збільшилася в цифрах, але тільки на кілька людей у 2013-2015 роках з 14 до 24 осіб. Проте, збільшення частки осіб, які шукають притулку з України в загальній кількості осіб є суттєвішою, з 3% у 2013 році до 7% у 2014 році і 14% у 2015 році, що можна оцінити як "дуже сильне зростання". Загалом, частка осіб, які шукають притулку в Словаччині, різко зменшилася, тому міграція з України не представляє ніякої небезпеки. Притулок за багато років був наданий тільки одному

²⁷¹ A2.

²⁷² A11.

заявнику з України у 2015 році, тому говорити про міграційну хвилю, яка шукає притулку у Словаччині, не можна.

Деякі експерти також дійшли висновку про те, що Словацька Республіка має вельми обмежувальний характер у цьому відношенні (наприклад, експерт з дослідницького інституту²⁷³ зазначив: "про словацьку обмежувальну практику надання притулку прислів'я складають"). Незалежний експерт²⁷⁴ додав: "Відповідальні установи Словацької Республіки досить егоїстично ставляться до проблеми міграції українців. Вони практично не піклуються... і існує тільки один або два випадки, коли мова йде про сім'ї з маленькими дітьми, які приїхали до Словаччини внаслідок бойових дій на Донбасі і втратили свої домівки. У цих випадках, була помітна публічність і намагання показати себе у кращому світлі перед партнерами з ЄС. Держава не має жодного наміру приймати українські заяви про надання статусу біженця, у той час як дехто побоюється, що будь-який позитивний крок у цьому напрямку може призвести до значного збільшення числа претендентів на отримання статусу біженця."

У подібному контексті, два експерти НУО²⁷⁵ стверджують, що "статус біженця для українських мігрантів в ЄС та особливо у Словацькій Республіці не працює, тому що до сих пір події в Східній Україні офіційно називаються "антитерористичною операцією", а не "війною". Один з експертів НУО²⁷⁶ також відзначив, що "це також пов'язано з русофільською орієнтацією словацького суспільства, яка явно відчувається в засобах масової інформації. Тому більше українців мігрували до Польщі чи Чехії." Один академічний експерт²⁷⁷ заявив, що "статус біженця в Словацькій Республіці у випадку українців є нереальним, з політичних причин наявного владного істеблішменту. Навіть у засобах масової інформації з'явилися повідомлення про те, що представники МВС намагалися переконати українських мігрантів не просити про надання притулку."

Усі словацькі експерти погодилися, що "правове і соціальне становище осіб, які шукають притулку з України, є стандартним, Словаччина забезпечує адекватний захист." Один незалежний експерт²⁷⁸ заявив, що "це менш проблематично у порівнянні з деякими афро-азіатськими мігрантами" і експерт, який представляє урядову установу²⁷⁹ додав, що "з точки зору інтеграції, мігранти з України, що шукають притулку в суспільстві, очевидно, знаходяться у більш вигідному становищі, тому що їхня культура, релігія і мова тісно пов'язані з словацькими."

²⁷³ А4.

²⁷⁴ А2.

²⁷⁵ А15, 16.

²⁷⁶ А15.

²⁷⁷ А3.

²⁷⁸ А7.

²⁷⁹ А10.

Зміни у структурі міграції етнічних словаків, які проживають в Україні

Словацькі експерти з міграції визначили дві зміни у цьому сегменті "міграції" в результаті подій за останні 3 роки в Україні:

- Значне збільшення кількості звернень громадян України словацької національності за сертифікатом експатріантів, що дає їм право на тимчасове проживання у Словаччині протягом 5 років, і дає їм право вчитися і займатися бізнесом у Словаччині. Експерт НУО²⁸⁰ надав інформацію про подвоєння кількості таких запитів протягом останніх двох років після ескалації конфлікту в Донбасі, у той час як про збільшення тимчасового перебування іноземців у Словаччині було повідомлено незалежним експертом²⁸¹, який зареєстрував 20% збільшення у 2014 і 2015 протягом 2013 р. Деякі експерти вважають, що це збільшення також пов'язане з міграцією чоловіків, щоб уникнути військової служби.

- Один експерт НУО²⁸² виправдовує це: *"Словацький паспорт для етнічних словаків, які проживають в Україні в цей період є більш бажаним, так як це полегшує поїздки або навчання в Словаччині і розглядається як захисний засіб в разі погіршення безпеки/економічної ситуації в Україні."* Аналогічні міркування застосовуються до одного фахівця, який представляє урядову установу²⁸³: *"Багато українців розчаровані політиками. Вони відчують себе обдуреними і ошуканими. Все стає гірше, ситуація в області безпеки і зростання корупції. З цього випливає підвищений інтерес зарубіжних словаків до можливості поїздки або перебування / у Словаччині - для погіршення ситуації в подальшому."* Було також висловлено аналогічну думку іншими експертами²⁸⁴.

Експерти, які представляють державні інститути, показали, що вони не зачіпають тему. У зв'язку з цим питанням, два експерти²⁸⁵ також звернули увагу на істотні відмінності у підході до співвітчизників з точки зору країн Вишеградської групи. Один з експертів НУО²⁸⁶ сказав, що *"тисячі корінних жителів Закарпаття, чиї бабусі і дідусі народилися в першій Чехословацькій республіці, жили і працювали там, намагаються претендувати на права етнічних словаків, але процедура дуже складна, і багато хто з них не має права на отримання статусу словака, що проживає за кордоном. Словацьке бюро встановлює дуже складні умови, наприклад, абсолютно непорівнянні з Угорщиною. Часто елемент отримання статусу словака, який проживає за кордоном пов'язаний з корупцією. З цієї причини більшість українських словаків вивчає угорську мову та намагається отримати статус угорців, які проживають за кордоном, і тим самим вирішити свої життєві проблеми."* У той час як один експерт, що представляє урядову організацію²⁸⁷ навіть рекомендує *"Словаччина повинна прийняти подібну схему для етнічних словаків до тієї, яку ввела Угорщина для*

²⁸⁰ А6.

²⁸¹ А7.

²⁸² А8.

²⁸³ А13.

²⁸⁴ А14, А15, А16.

²⁸⁵ А13, А16.

²⁸⁶ А16.

²⁸⁷ А13.

угорців, які проживають за кордоном. Це також дозволило б кращу і ефективнішу інтеграцію цих людей в рідній країні."

В цілому, однак, частка зовнішньої міграції етнічних словаків у загальній міграції українців до Словаччини є мінімальною. Експерт НУО²⁸⁸ стосовно цього зазначив, що *"етнічні словаки, які хотіли залишити Україну (переважна більшість з них живуть у Закарпатській області), зробили це давно. Інші намагаються отримати "певну гарантію", якщо ситуація в Україні стане ще складнішою - вони більше стурбовані тим, як і куди "втекли". Але більшість з них вважають, що вони хочуть залишитися в Україні."*

Що можна зробити, щоб краще задовольняти потреби українських мігрантів?

Усі експерти розглядають необхідність надання гуманітарної допомоги мігрантам у цьому питанні. Проте, відповіді експертів з урядових установ, з одного боку, і експертів з НУО, наукових кіл та міжнародних організацій, та інших були дуже різні. Чотири представники державних установ заявили, що *"Словаччина надає українським мігрантам, а також іншим мігрантам стандартний захист і застосовує один і той самий підхід до всіх мігрантів."* У той же час вони підкреслили, що Україна і Словаччина забезпечують значну гуманітарну допомогу мігрантам. Експерт, що представляє урядову установу²⁸⁹ додає: *"Чинні процедури, застосовувані до всіх національностей, які звертаються до міжнародного захисту є достатніми і їх не потрібно розширювати. Також для застосування загальних норм права не підходить поділ за національностями, етнічними групами і т.д., який може бути ознакою дискримінації. В цілому, необхідно відзначити, що в разі значного збільшення нелегальної міграції (не тільки з України), це може призвести до виникнення ризиків (соціального, кримінального, релігійного тощо), що призводить до можливості зниження якості життя не тільки для традиційних громадян, а й для іноземців. Основною проблемою для людей, які шукають притулку, та основного населення окремих країн, є пошук збалансованого підходу, який не буде дискримінувати корінних жителів, в той час як ті, хто перебуває в тяжкому становищі, забезпечуються необхідної допомогою і захистом."*

Він також запропонував в якості відправної точки *"прийняття єдиних стандартів (житлових, соціальних, кримінальних та інших.), які були б обов'язковими без винятку у всіх країнах ЄС і які забезпечували б внутрішню безпеку держав-членів."*

Два експерти, що представляють урядові установи²⁹⁰ додали, що необхідно забезпечити різноманітність мігрантів за допомогою, пов'язаною з їх інтеграцією як

²⁸⁸ A15.

²⁸⁹ A11.

²⁹⁰ A9, A11.

такою, полегшити що до ринків праці, надати більше стипендій для українських студентів і, наприклад, організувати курси словацької мови.

З іншого боку, думки експертів, що представляють НУО і наукові кола, можуть бути узагальнені наступним чином:

- Зрозуміло спростити весь процес імміграційної політики, а також процедури надання притулку: *"Через демографічні тенденції у Словаччині, українські мігранти не повинні впадати у відчай, а мають хотіти іммігрувати у Словаччину. Словаччина може став кінцевим пунктом призначення для цих мігрантів."*²⁹¹;
- Сприяти отриманню дозволів на роботу і довгострокових посвідок на проживання для мігрантів з України, які можуть знайти роботу ²⁹²;
- Психологічна та посттравматична підтримка, лікування та консультування, юридична допомога, допомога в надзвичайних ситуаціях розміщення для тих іммігрантів, які втратили все, що мали в наслідок конфлікту;
- *"Лікувати поранених, прийняти жертв війни, але відправити їх назад на Україну - у свої регіони, щоб говорити про європейський рівень життя. Як правило, це люди, які ніколи не були за кордоном і не могли або не хотіли. Таке життя у Центральній і Східній Україні ..."*²⁹³;
- Розрізати червону стрічку при супроводі їх довгострокового перебування у Словацькій Республіці та розробити інструменти для їхньої кращої підтримки: підвищення інформованості мігрантів, сприяння в забезпеченні житлом, дати їм можливість отримати роботу, відповідні заходи для їхньої освіти і кваліфікації, включаючи дітей українських іммігрантів в початкових і середніх школах і прискорити їхню інтеграцію в суспільство;
- Допомогти їм з інтеграцією в суспільство: правова допомога, мовні курси, соціальні консультації... *"Ця інтеграція досі програє, вона часто забезпечується НУО, які не мають достатнього досвіду, або фінансів"*²⁹⁴;
- Створити більш ефективні фінансові інструменти для підтримки НУО і установ, що надають допомогу мігрантам: *"Державні установи не приділяють належної уваги таким питанням, НУО мають дуже обмежені ресурси і міжнародні організації також не в змозі комплексно вирішувати всі питання, пов'язані з міграцією і потребами мігрантів. Таким чином, Словаччина зафіксувала спад або припинення діяльності деяких установ, які допомагають мігрантам за останній рік."*²⁹⁵;

²⁹¹ А2.

²⁹² А4, А5.

²⁹³ А16.

²⁹⁴ А13.

²⁹⁵ А12.

- Усунути упередження, шукати більш об'єктивний підхід до з'ясування причин конфліктів і європейських цілей України та міграції²⁹⁶;
- Створення умов для багатших мігрантів: *"Якщо громадянин України має кошти, вони можуть знайти "свою стратегію міграції", будь то в ЄС, США та інших країнах. Для Словаччини і Вишеградської групи, однак, такі мігранти можуть виявитися корисними, наприклад, у тому, що вони будуть допомагати і сприяти створенню умов для інвестування своїх грошей у Словаччині і Вишеградської групи"*²⁹⁷.

Джерела інформації про українську міграцію до Словаччини

З точки зору професійної та загальної інформованості про міграцію українців, всі експерти сходяться на думці, що існує брак достовірної та своєчасної інформації про українську імміграцію. Звіти у засобах масової інформації, інтернет, веб-сайти урядових установ і організацій громадянського суспільства мають занадто загальний характер, або навпаки, занадто специфічний характер. Існує брак докладної інформації про спільноту українських мігрантів у Словаччині і лише обмежене число досліджень було зроблено на цю тему.

З точки зору статистичних джерел, найбільш повні статистичні дані є в Управління прикордонного контролю та поліції у справах іноземців Р-РЗ СР, міграційної служби, якщо це необхідно, Міністерства закордонних і європейських справ, Міністерства праці, соціальних справ та сім'ї. Експерти також отримують дані від Евростату та міжнародних організацій, таких як МОМ та УВКБ ООН, але "дані недостатні". Один експерт з університету²⁹⁸ зазначив, що *"в останній період, державні органи більш обережні при публікації статистики по міграції, оскільки докладні статистичні дані і статистичні дані, доступні для громадськості, приходять з тривалою затримкою."*

Словацькі експерти з міграції збирають інформацію для використання в основному з особистих контактів з мігрантами в нашій країні, або їх родичами в Україні, а також шляхом контролю українських, словацьких, чеських та польських ЗМІ.

Усі експерти зійшлися на думці, що інформаційна кампанія та підготовка необхідна, але широкому загалу також необхідно значно збільшити, розширити і поглибити дослідження і збір даних у цій області, поліпшити надання даних про більш конкретні дані (наприклад, правову освіту і регіони походження нелегальних мігрантів, а також релігійну структуру), у тому числі зміцнення потенціалу міністерств, які здатні збирати й аналізувати дані про міграцію.

²⁹⁶ A14.

²⁹⁷ A16.

²⁹⁸ A1.

Зміни в політиці, які повинні бути реалізовані щодо міграції з України

Консультації експертів можна розділити на дві області:

1. Вирішення проблем в Україні: конфлікт, соціально-економічна ситуація, внутрішньо переміщені особи, і;
2. Діяльність України і ЄС – Вишеградської групи і Словаччини в управлінні міграцією.

У першій області, експерти сходяться на думці, що дуже важливо покласти край війні, забезпечити мир на сході України (деякі експерти явно вказують "забезпечити виведення російських військ з території України") і почати реформи, щоб допомогти зближенню України з ЄС та соціально-економічній стабілізації в Україні. Один експерт, який представляє урядову установу²⁹⁹ сказав: "У будь-якому випадку, важливо, що ЄС повністю підтримує Вишеградську групу і зацікавлені сторони в суворій відповідності з Мінською угодою, і примиренням між двома сторонами у конфлікті."

Критичною областю для словацьких експертів є здатність України вирішити ситуацію переміщених осіб, де вони бачать потенційні ризики міграційних потоків в ЄС, якщо Україна не зможе впоратися зі своєю складною ситуацією. Деякі експерти критикують низький рівень активності гуманітарної допомоги Вишеградської групи цим людям: "критично важливим вважається фінансова, матеріальна та технічна допомога з боку ЄС і Вишеградської групи Уряду України з метою поліпшення умов життя внутрішньо переміщених осіб в межах України для запобігання їх подальшої міграції в ЄС."³⁰⁰

У другій області - управління міграцією - експерти сходяться на думці на таких пріоритетах:

- Подальша лібералізація візового режиму щодо України та, можливо, швидше скасування віз.
- "Замість націоналістичних і ізоляціоністських лозунгів країни Вишеградської групи повинні перейти до раціонального використання українських іммігрантів на ринку праці і поліпшення демографічних тенденцій у їх відповідних країнах."³⁰¹
- "Українці можуть бути корисні (в економічному, культурному та соціальному плані) для ЄС і Вишеградської групи. Країни Вишеградської групи не повинні створювати бар'єри для імміграції та їх подальшого повернення. Іммігранти з України повинні побачити демографічний і, отже, економічний потенціал. Вони повинні використовувати той факт, що населення в країнах Вишеградської групи готове прийняти українців більше, ніж арабських і африканських мігрантів, з якими вони ще не мають досвіду."³⁰²

²⁹⁹ A10.

³⁰⁰ A6.

³⁰¹ A4.

³⁰² A5.

- Розробка системи управління міграцією в країнах ЄС, у тому числі об'єднання притулку. В рамках цієї системи, прямий потік мігрантів не є однорідним, а має специфічні регіональні особливості.
- *"Ухвалення спільної міграційної політики ЄС, яка буде визначати умови прийому іммігрантів, їхньої інтеграції в суспільство, допуску на ринок праці і не в останню чергу набуття громадянства. Важливим фактором є те, що країни, які беруть участь в міграційній політиці ЄС. мають чіткий консенсус з питань, пов'язаних з підтримкою необхідної міграції і зі створення умов для розвитку єдиної позиції у вживанні заходів з ліквідації незаконної міграції."*³⁰³
- Більш тісне співробітництво з Україною, в тому числі і "тиск" на її Уряд для вирішення проблем міграції своїх громадян.
- *"Необхідні кроки офіційно визначеного Україною Плану дій щодо лібералізації візового режиму. Вишеградська група і ЄС можуть продовжувати надавати підтримку у цій області, проте здійснення необхідних реформ, як і раніше, лягає на плечі українського уряду."*³⁰⁴
- *"Український Уряд має навести порядок у видачі паспортів громадян і ліквідувати корупцію у цьому."*³⁰⁵

Один з експертів скептично ставиться до можливих процедур лібералізації притулку українців з боку ЄС: "Тема надання притулку є лише «теорією» українського мігранта. Якщо буде змінено політичний і правовий статус конфлікту (АТО) на війну, то вони будуть змушені дати українцям законне право на отримання підтримки з боку урядів країн Вишеградської групи і ЄС в області притулку. "Якби це сталося," припускає він, "протягом декількох місяців в ЄС було б на кілька мільйонів осіб більше - українців. Ми знаємо це і Брюссель знає теж, і, отже, не будемо намагатися змінити цю правову ситуацію... буде чинитися тиск на Україну, щоб уникнути цього ..."

4.3.3 Українські мігранти у Словаччині

Причини еміграції

Хоча кожен з опитаних українських мігрантів, що прибули до Словаччини за останні 2-3 роки, були змушені емігрувати з України за своїми власними причинами, ми можемо розділити опитану групу на 1) економічних мігрантів і 2) студентів, або осіб, що підсилюють/розширюють свою кваліфікацію. Майже всі згадали складну соціально-економічну та політичну ситуацію в Україні як головну причину їх виїзду з України. Лише деякі мігранти згадують конфлікт на сході України.

Студенти вказують, що їхня головна причина - отримання освіти, яка буде прийнятою в ЄС. Багато з них також отримав стипендію і вартість навчання дуже

³⁰³ A11.

³⁰⁴ A10.

³⁰⁵ A15.

висока. Студенти чоловічої статі також визнали страх військової служби³⁰⁶. Один з опитаних мігрантів був викладачем коледжу, який отримав посвідку на проживання у Словаччині для підтримки мобільності викладачів і дослідників.

Друга група складається з мігрантів, які прибули до Словаччини в першу чергу з економічних причин - працювати. Одна з мігрантів³⁰⁷ приїхала відвідати подругу з України, яка вийшла заміж у Словаччині. Потім вона допомогла їй влаштуватися на роботу у Словаччині, де вона познайомилася зі своїм чоловіком, за якого вона вийшла заміж, і тепер у них є дочка.

Мігранти з вищою освітою і фахівці (лікарі, ІТ) заявили, що їхньою головною метою прибуття до Словаччини була *"спроба розробити професійну спрямованість і можливість працювати в умовах більшої технічної та фінансової безпеки (стабільний дохід і вища зарплата, ніж в Україні)."*³⁰⁸ Один з мігрантів³⁰⁹ також зазначив дуже погані умови праці в Україні (корупція, кумівство і проблеми, пов'язані з розвитком кар'єри). Дружина ІТ-фахівця³¹⁰ каже, що головним мотивом була нестабільна ситуація в Україні і військовий конфлікт, але конкретне рішення щодо Словаччини було пов'язано з роботою її чоловіка: *"З точки зору професії чоловіка і через недостатньо розвинений ІТ-сектор там, який, однак, швидко розвивається, її чоловік має прекрасну можливість бути тут, щоб розвивати."*

Усі мігранти, які працюють у низькокваліфікованих професіях (послуги, будівництво) повідомили дуже просту причину їх перебування у Словаччині: краще ставлення, ніж в Україні, а також фінансова підтримка для своєї сім'ї в Україні³¹¹. У той же час, через погіршення економічної і соціальної ситуації в Україні, зросли безробіття і проблеми в будівельному секторі, тобто низька кількість замовлень і зниження заробітної плати в секторі.

Майже всі вибрали Словаччину через близькість до дому, рідних і родичів в Україні, схожість між мовами і терпимість словаків до українців. Дехто з них також повідомили про скорочення витрат на прибуття і "акліматизацію" у порівнянні з іншими країнами ЄС (наприклад, оренда квартири і т.д.).

Вплив анексії Криму або розгортання збройного конфлікту у Східній Україні на рішення покинути Україну

Тільки двоє опитаних мігрантів³¹² прибули з постраждалих від конфлікту районів. Тим не менш, деякі з них відзначили, що однією з причин їхнього виїзду з України був озброєний конфлікт на сході країни і страх, пов'язаний з ним. Один з таких випадків

³⁰⁶ В4, В6.

³⁰⁷ В5.

³⁰⁸ В8.

³⁰⁹ В11.

³¹⁰ В15.

³¹¹ В12, В13, В14.

³¹² В4, В6.

відбувся з мігрантом з Черкаської області³¹³: " Існує дуже погана ситуація, і вона переходить у інші регіони країни. Я боюся свого майбутнього і майбутнього для моєї сім'ї", з Вінниці³¹⁴ "Я раніше хотів поїхати вчитися за кордон, і ситуація на сході України сприяла цьому рішення. Мої батьки були проти цього спочатку, але через погіршення ситуації, вони почали підтримувати мене у цьому рішенні.", і Києва³¹⁵: " Ми не повинні були тікати з зони бойових дій, але в складному характері нашого рішення свою роль зіграли політичний клімат, економічна і особливо військова ситуація в країні, у тому числі постійні мобілізації. Велика частина нашої родини живе в районі, що розташований у зоні військових навчань і маневрів. Ці загрози і їхній конфлікт підтвердили б правильність рішення емігрувати."

Повсякденне життя українських мігрантів в Словаччині

Більшість опитаних мігрантів прибули до Словаччини тільки минулого 2015 року. Тільки троє з них проживали у Словаччині протягом більш тривалого періоду³¹⁶. За деякими винятками³¹⁷, більшість опитаних мігрантів перебувають у Словаччині вперше. Ті, хто був тут раніше, проїжджав або транзитом через Словаччину в іншу країну ЄС або раніше відвідав Словаччину в якості туристів.

Аналогічним чином, більшість мігрантів живуть тут поодиночі, без будь-якого члена сім'ї. Інші живуть тут з близькими членами сім'ї, найчастіше з чоловіком/дружиною і дітьми, сестрою і/або сином³¹⁸.

Студенти мігрували до Словаччини зі студентською візою, працівники мають посвідку на проживання і дозвіл на роботу. Усі опитані мігранти отримали допомогу в отриманні дозволів від школи/університету або роботодавця. Одна мігрантка³¹⁹ додала, що: "система отримання дозволу на роботу дуже складна, без допомоги роботодавця це практично неможливо. Багато роботодавців не хочуть починати складні адміністративні процедури. Ось чому я сиджу вдома, і тільки мій чоловік працює (ІТ-фахівець). З моєю кваліфікацією (бухгалтер) важко знайти роботу в тій же галузі, тому що правила бухгалтерського обліку в країнах ЄС відрізняються від України." Лікарям допомагають з обробкою дозволів на проживання та на роботу в лікарнях. Будівельники допомагають співробітникам в обслуговуванні своїх компаній і словацькі компанії вже шукають співробітників в Україні, пропонуючи допомогу з адміністративними процедурами.

Студенти шукають можливості вчитися у Словаччині в основному поодиночі, о через Інтернет, у деяких випадках також з рекомендацією від кого-небудь. Усі респонденти навчаються у напрямку, в якому вони вчилися в Україні. Усі економічні

³¹³ B1.

³¹⁴ B3.

³¹⁵ B15.

³¹⁶ B8 and B10 2 years, and B11 1.5 years.

³¹⁷ B5, B7, B8, B9, B11, B13.

³¹⁸ B3, B5, B8, B10, B12, B15.

³¹⁹ B15.

мігранти також сказали, що вони працюють у тій галузі, для якої вони мають підготовку та досвід роботи в Україні. Опитані економічні мігранти використовували три способи пошуку роботи у Словаччині:

1) поради від друга або брокера, який живе у Словаччині³²⁰;

2) самостійний пошук, як правило, за допомогою Інтернету і соціальних мереж, а потім зв'язок з працедавцем;

- *"Робота, яку я знайшов через Інтернет - в ЄС / СР - це не проблема ... існує багато хороших сайтів, наприклад, www.profesia.sk. Потім я надав необхідні документи в лікарню і спілкувався з ними по електронній пошті і по телефону. Потім вони запросили мене на співбесіду, і після того, за взаємною згодою, вони допомогли мені отримати необхідні дозволи."*³²¹

3) Словацька компанія звернулася до них в Україні³²²;

- *"Словацька будівельна компанія виконувала будівництво в Україні, де я працював на них. Вони були задоволені мною і запропонували мені роботу у Словаччині. У той же час вони допомогли мені організувати всі дозволи, пов'язані з перебуванням у Словаччині, а також з основними речами, як транспорт до Словаччини, житло і т.д."*³²³

З точки зору умов життя, українські мігранти відрізняються, і це частково залежить від типу проживання у Словацькій Республіці. Усі студенти живуть в гуртожитках. Економічні мігранти, які перебувають у Словаччині, і члени їхніх сімей, а також висококваліфікований персонал (лікарі) зазвичай можуть орендувати квартири, якщо це необхідно. Деякі з них купили квартири і будинки в приватному порядку (вважаючи, що їх роботодавець буде допомагати їм, щоб продовжити термін їх перебування і їхня стратегія міграції орієнтована на довгострокове перебування в країні). Робітники у сфері послуг, будівництві, в основному, забезпечуються житлом у різних типах гуртожитків їхнім роботодавцем.

Усі опитані мігранти високо оцінили навчання або умови праці. Деякі заявили, що у них були якісь проблеми при поселенні – з мовою, бюрократією у документах і поїздках до Словаччини. Усі відзначили гладкі і дружні відносини з колегами (студентами), і жоден з опитаних мігрантів не мав негативний досвід, коли хтось ставився до них неналежним чином: *" Словаки дуже хороші люди, відносини з усіма нормальні, хоча і виникають конфлікти."*³²⁴ Деякі, однак, заявили, що вони відчували більше мовних бар'єрів і, звичайно ж, за короткий час їм не вдалося навіть отримати "друзів родини" в основній частині суспільства. Жінка-мігрант³²⁵: *" до сих пір у нас немає друзів родини у Словаччині. Але мій чоловік має хороші відносини з колегами, хоча вони досі не відвідують нас."*

³²⁰ В5, В10, В13.

³²¹ В11.

³²² В12, В14.

³²³ В12.

³²⁴ В3.

³²⁵ В15.

З точки зору української спільноти, студенти зустрічаються регулярно, як і будівельники. Вони не перебувають у тісному контакті з місцевими меншинами, які проживають у Словаччині. З іншого боку, лікарі та фахівці ІТ будують коло українських друзів: *"Українці перебувають у постійному контакті і зустрічаються у різних випадках. У нас є коло друзів - близько 20 людей з України - які живуть в Кошице та околицях."*³²⁶

Більшість українських мігрантів проводять свій вільний час, досліджуючи Словаччину, ходять у гори, відвідують культурні заходи або заняття спортом. Мігранти спеціалізованих професій заявили, що вони не мають багато вільного часу, тому що їм необхідно вивчати матеріали для роботи. Деякі з них також вчать мову. І якщо залишається вільний час, вони намагаються відвідати сім'ю в Україні.

Усі опитані мігранти регулярно спілкуватися з сім'єю і друзями в Україні. Вони, як правило, використовують соціальні мережі, через Інтернет або різні додатки для телефонів, які заощаджують гроші. Багато хто регулярно їздить в Україну, але деякі студенти менше подорожують з економічних причин - *"До сих пір я був тільки один раз у себе вдома (на Різдво). У мене немає багато грошей, тому я не можу їздити частіше."*³²⁷ або інший мігрант³²⁸: *"Поїздки займають багато часу і дорого коштують."*

З точки зору відправки грошових переказів, це залежить від типу мігранта. Студенти можуть допомогти дуже мало - *"Стипендії вистачає тільки для основних речей, наприклад, для поїздки додому. Але не більше..."*³²⁹ Ті, хто живе тут зі своїми сім'ями, інвестували в квартиру або будинок, де вони живуть, і не відправляють грошові перекази, або один мігрант³³⁰ інвестує у бізнес у Словаччині. Інші мігранти³³¹ привозять зароблені гроші додому готівкою.

Ставлення словаків до українських мігрантів

Ставлення словаків до українських мігрантів сприймається як дуже хороше і позитивне за результатами опитування мігрантів, хоча деякі бачать певні зміни протягом поточної міграційної кризи. Деякі словаки, на думку мігрантів³³² глибоко співчують українцям через те, що сталося: *"Деякі люди вважають, що зрозуміти іноземний менталітет важко через наявний стереотип про шкоду біженців та їх негативний вплив на цивільне населення в Європі. Існують засоби масової інформації і політики, які часто заявляють про загрозу тероризму, або що мігранти забирають робочі місця."* Жінка-мігрантка³³³ додає: *"Багато словаків також не розуміють причини і наслідки війни в*

³²⁶ В8.

³²⁷ В3.

³²⁸ В1.

³²⁹ В4.

³³⁰ В10.

³³¹ В11, В12, В13, В14.

³³² В3.

³³³ В15.

Україні, як і багато українців. Словаки відчувають симпатію до українців. Українці, однак, відрізняються від багатьох інших мігрантів, тому що вони не прибувають до Словаччини, щоб жити за рахунок держави. Українці приходять сюди працювати, платити податки і забезпечити свій внесок в розвиток країни."

На думку більшості опитаних українських мігрантів³³⁴, міграційна криза в Європі досі не змінила думки словаків про українських мігрантів, які сприймаються позитивно: "Сприйняття мігрантів в Словаччині не дуже добре, і поточна ситуація погіршує настрої в Словацькій Республіці, але до мене люди ставляться дуже добре."³³⁵

Проте, дехто мають змішані почуття: "Ставлення місцевого населення нормальне, хоча я відчуваю себе чужим. Зокрема, в разі розмов зі словаками щодо соціальних, політичних і соціальних проблем в Україні - багато словаків є "про-російськи" налаштованими."³³⁶

Інший мігрант³³⁷: "Словаки ставляться до мене добре, але з плином часу для мене стає ясно, що це не залежить від країни, і того, хто тут народився, але мова йде про конкретних людей - якщо ви нормальна людина, і як ви ставитеся до інших, так само як вони поведуться по відношенню до вас. Колеги знають мене як нормальну людину і розуміють причини, чому я приїхав з України - з метою знайти нове і краще життя. Проте, ми розуміємо, що багато європейців, у тому числі і словаки, мають негативне ставлення до мігрантів і не в змозі прийняти їх і інтегрувати, тому, що в даний час вони приходять мільйонами, а також тому, що існує багато соціальних і економічних проблем в ЄС. Так само, багато мігрантів формують негативну думку, так як вони очікують, що там не треба буде робити, і вони тільки отримуватимуть соціальну допомогу від благодійної організації."

Подібні настрої повторив переселенець з Полтавської області³³⁸: "Все залежить від людини, тому що у кожного є своя думка і своя голова на плечах. Деякі з них можуть ставитися добре до нас іммігрантів, інші погано. Наше завдання полягає у тому, щоб зробити все можливе, щоб всі місцеві ставилися добре по відношенню до нас."

Стратегія міграції українських мігрантів

Майбутні стратегії міграції окремих інформаторів розрізняються. На закінчення ми можемо поділити їх на чотири типи.

А) Усі студенти хочуть залишитися тут до кінця навчання і отримати ступінь. Крім того, деякі планують поїхати у будь-яке місце проживання в рамках програм підтримки в інших країнах ЄС. Після закінчення інституту вони мають різні плани, один

³³⁴ В1, В4, В5, В6, В7, В9, В10, В12, В13, В14.

³³⁵ В5.

³³⁶ В8.

³³⁷ В11.

³³⁸ В2.

хоче залишитися жити і працювати у Словаччині чи в іншій країні ЄС, інші планували повернутися в Україну, але це також буде залежати від поточної ситуації в країні.

- *"Я хочу залишитися тимчасово у Словаччині – на період, поки я навчаюся. В майбутньому я планую працювати в іншій країні ЄС, існують проблеми з безробіттям у Словаччині і заробітна плата нижча, ніж в інших країнах ЄС."*³³⁹
- *"Я хочу залишитися тут протягом більш тривалого періоду часу і не хочу призначати дату повернення в Україну. Все залежить від того, чи вдасться мені отримати вищу освіту і знайти інші способи залишитися тут після закінчення навчання. Але це далеке майбутнє... Слід подивитись на інші країни."*³⁴⁰
- *"Я приїхав сюди, щоб отримати освіту, і я планую повернутися в Україну і активно використовувати навички і знання, отримані в ході навчання, проведеного в СР/ЄС на практиці у цій країні. Це допомогло б вирішити складну ситуацію в Україні."*³⁴¹

В) Вони планують залишитися тільки протягом обмеженого часу в Словаччині, а потім або повернутися в Україну або виїхати в іншу країну ЄС.

- *"Усе залежить від економічної та політичної ситуації в Україні і можливості отримати хорошу роботу у моїй професії. Якщо ситуація в Україні не поліпшиться, то я б обрав європейські країни. Я припускаю, що я залишу Словаччину, але це також залежить від ситуації з моєю дружиною і дітьми – можливості для роботи, школи і т.д. Якщо вони щасливі тут, в Словаччині, ми будемо шукати шляхи, щоб оселитися тут на довше."*³⁴²
- *"Я планую залишитися в Словаччині тільки 5-6 років, а потім переїхати в іншу країну ЄС – це залежить від робочих місць. Багато словацьких лікарів їдуть, наприклад, для Чехії, Австрії або Німеччини, де умови праці краще. Але спочатку я хочу вдосконалити свою мову й отримати кращі рекомендації для роботи. Я дійсно не хочу повертатися в Україну, тому що я не вірю, що Україна стане кращою у найближчі 5-6 років... Основною проблемою України є не війна на сході України, проблема полягає у самих українцях, особливо тих, хто в уряді. Якщо вони не почнуть думати по-іншому, не має ніякого сенсу повертатися в Україну, тому що завжди буде кумівство, знайомства, корупція, "Урядові гроші"..."*³⁴³
- *"Я не хочу залишатися тут надовго. Я вважаю, що ситуація в Україні покращиться, і я хочу знайти роботу вдома, так щоб я міг бути з моєю родиною. В даний час я не планую поїхати в інші країни ЄС або на інший*

³³⁹ В3.

³⁴⁰ В4.

³⁴¹ В6.

³⁴² В8.

³⁴³ В11.

континент ... але я не можу оцінити, скільки залишатимусь в СР, але це тільки моє тимчасове проживання."³⁴⁴

C) Вони хочуть залишитися жити і працювати у Словаччині все своє життя.

- "Усе своє життя я хочу продовжувати жити у Словаччині, так як тут набагато краща ситуація, ніж в Україні. І мені потрібно перевезти з собою найближчих родичів."³⁴⁵
- "Ми хочемо залишитися у Словаччині назавжди, незалежно від ситуації в Україні. Ми вже зарекомендували себе тут, і ми задоволені. Ми ходимо на словацькі мовні курси і намагаємося інтегруватися у місцеве співтовариство. Ми успішні в бізнесі і не розглядаємо інші країни ЄС."³⁴⁶

D) Вони не можуть сказати, так як ситуація в Україні, а також міграційна криза в Європі змінює ситуацію кожний день:

"Це залежить від подій в Україні. Моя мета полягає у тому, щоб набутися досвіду й додаткової кваліфікації до європейського стандарту. Чи моя сім'я приїде до мене пізніше, чи я повернуся в Україну, буде залежати від багатьох зовнішніх факторів, на які я не можу вплинути.

- "Я хочу залишитися тут якомога довше, тому що я працюю і заробляю достатньо, я хотів би повернутися в Україну, але коли конфлікт припиниться, економічна ситуація в Україні буде кращою з кожним днем..³⁴⁷
- "У нашій родині все буде залежати від роботи і заробітку мого чоловіка. Ми будемо їхати у країну з кращими умовами для його кар'єри. В Кошице ІТ-сектор в даний час дуже розвинений, але умови не найкращі. Багато з наших відомих українських ІТ-фахівців вже повернулися в Україну, тому що ця область починає інтенсивно розвиватися там. Проте, ми відкриті для інших європейських країн."³⁴⁸

Оцінка політичної та економічної ситуації в Україні українськими мігрантами

Як уже було згадано, стратегії міграції опитаних українських мігрантів в Словаччині багато в чому залежать від розвитку ситуації в Україні. Українські мігранти самі сприймають ситуацію в Україні як дуже погану і безперспективну, але з часом подивляються на можливі події. Багато хто не вірить, що війна закінчиться найближчим часом, а швидше побоюються, що ситуація буде ще гірша, і, можливо, пошириться на інші регіони України: "Ситуація дуже негативна і погана. Війна не закінчена, вона просто у пасивній стадії. Великі площі України перебувають під контролем

³⁴⁴ В13.

³⁴⁵ В5.

³⁴⁶ В10.

³⁴⁷ В12.

³⁴⁸ В15.

незаконних збройних формувань.³⁴⁹ Інший мігрант³⁵⁰ додав: *"Найгірше те, що немає ніяких видимих дій і ніякої стратегії для поліпшення ситуації в Україні. За відсутності узгоджених спільних дій у глобальній кризі з боку основних учасників (ЄС, США, України та Росії), військовий конфлікт буде тільки зростати і далі розширюватися на інші регіони України."* Крім того, один мігрант³⁵¹ вважає, що збройний конфлікт на сході України закінчився, але *"заморожений, як моделі Абхазії, Осетії і Придністров'я."*

Інший мігрант³⁵² відмітив, що *"чинний український Уряд має справу з поточною ситуацією, як він може, у той час, як колишній Уряд викрав державні кошти і займався вимаганням та виправданням війною і будь-яким ворогом". Вони звинувачують своїх політичних опонентів у тому, що вони "Агенти Кремля" і грають у такі ігри, про які український народ навіть і не думає".*

Подібні настрої повторює інший мігрант³⁵³: *"Війна - це бізнес олігархів. Ситуація погана, і війна буде довгою."*

Зміни в політиці, які будуть реалізовані в галузі регулювання міграції з України

З точки зору можливих рішень ситуації, що склалася, міграція українців в ЄС і Словаччину, думки респондентів можна розділити на кілька областей. Для даного зразка першої групи респондентів найкраще говорить заява одного мігранта³⁵⁴: *"Найкраще було б, якби ситуація в Україні регулювалася законом - громадяни України були змушені емігрувати."* Другий мігрант³⁵⁵ додає, що ключовою повинна бути *"ефективна і активна позиція держави з питань, пов'язаних з війною, унікальна позиція, щоб урегулювати конфлікт і принести мир."*

Друга група вітатиме активнішу участь ЄС в Україні, у вирішенні конфліктів, а також в здійсненні необхідних реформ. У той же час, на думку деяких мігрантів³⁵⁶, ЄС повинен активізуватися та покращити матеріальну допомогу біженцям і внутрішньо переміщеним особам в Україні: *"не кожен хоче залишити Україну!"³⁵⁷*

Третя, найбільша група³⁵⁸ опитаних мігрантів вітатиме лібералізацію європейських законів про міграцію для українців, про спрощення візового режиму або повне скасування, або процедуру спрощення для отримання дозволів на роботу. Деякі мігранти відзначили складність процедур видачі віз і дозволів на проживання: *"Процедури складні і дуже важкі. Яку у людини з дипломом університету, у мене були проблеми з розумінням різних вимог і уявленням про кількість документів, необхідних*

³⁴⁹ B6.

³⁵⁰ B8.

³⁵¹ B9.

³⁵² B11.

³⁵³ B14.

³⁵⁴ B4.

³⁵⁵ B6.

³⁵⁶ B1, B5, B6.

³⁵⁷ B5.

³⁵⁸ B2, B5, B7, B8, B9, B10, B11, B12, B13, B14, B15.

для отримання візи і тимчасового проживання - це стосу паперу ... не кажучи вже про складність, показуючи, що у мене є гарантоване робоче місце . Мені пощастило, що мій роботодавець допоміг в цьому."³⁵⁹ Другий мігрант³⁶⁰ вважає, що "для звичайних українців поїздки до ЄС недосяжні з кількох причин: наприклад, фінансово, а також – через складність процесу".

У той же час мігранти будуть вітати, якщо ЄС або країни Вишеградської групи створили кращі умови для полегшення роботи. По-перше, повинна бути точніша інформація в Україні, де і як знайти роботу і чи дійсно ви можете отримати деяку допомогу з поселенням або якщо ви студент, де ви можете отримати стипендію для навчання. Один мігрант³⁶¹ також додав, що є ще не дуже добре налагоджена система "блакитної карти" в Словаччині і необхідно суттєво спростити систему її видачі.

Щодо України і її ролі у сприянні вирішенню міграції своїх громадян, опитані мігранти досить скептичні: *"Це складне питання... і ніхто ще не знає, ... як знайти рішення".³⁶²* Кілька інформаторів побачили поворотну точку у швидкій інтеграції України в ЄС, навіть якщо ніхто з них не вірив у швидке членство в ЄС для України. В якості основної мети, однак, Україна повинна якомога швидше виконати умови ЄС для скасування віз в ЄС, кажуть українські мігранти, котрі живуть у Словаччині.

³⁵⁹ В11.

³⁶⁰ В9.

³⁶¹ В15.

³⁶² В7.

4.4 Висновки

Основними рушійними факторами недавньої міграції з України в основному були важкі економічні та соціальні умови, відсутність робочих місць, бідність і нестабільна фінансова ситуація, і тільки по-друге, небезпека для життя з переслідуванням за расовою, релігійною, етнічною чи політичною причиною, також порушення права і свободи людини. Нинішня ситуація в Україні може бути сильним стимулюючим фактором для міграції, і не тільки у короткостроковій перспективі. Тут слід нагадати приклад Балканських війн і величезну кількість біженців, причому великі хвилі імміграції з Балкан помічені фіксувалися аж до 2005 року.

Економічні чинники є, як правило, найбільш важливим стимулом для людей, які вирішують мігрувати. Говорячи про міграційні фактори, економічний стан починає грати важливішу роль в річному обрахунку. Усі словацькі регіони наближаються до середнього показника по ЄС і наздоганяють більш розвинені країни і регіони (Словаччина має до 75% ВВП на душу населення у порівнянні із середнім показником ЄС27 у 2015 році, і у порівнянні з 47% в 1995 році, а Братиславський край став 6-й найбагатшим регіоном в ЄС) (Євростат, 2016 р.). Словаччина поступово стає місцем для економічних мігрантів. Словацькі експерти з міграції також у якості найбільш важливих факторів для українських мігрантів, що прибувають до Словаччини, визначають географічну близькість і низькі витрати на поїздки, культурну і мовну близькість, а також бідність і соціальну напруженість у країні походження. Експерти збіглися в думці, що основні чинники тяжіння для мігрантів, що в'їжджають на територію Словацької Республіки, включають: прагнення до кращого життя, кращої роботи і можливості для отримання освіти, а також можливості створити бізнес. Іншими чинниками також можуть бути культурна, релігійна та ментальна спорідненість певного відсотка мігрантів у словацькому середовищі, поряд з простішим мовним спілкуванням. Це випадок українців. Не можна забувати і про історичні взаємини зі словацькими меншинами у сусідніх країнах, хоча кількість мігрантів, що прибувають до Словаччини з певним наміром повернутися/осісти в країні, не дуже висока у порівнянні з загальною кількістю мігрантів.

Проте більшість експертів з питань міграції Словаччини переконані, що тільки низький відсоток мігрантів, які перетинають кордони Словацької Республіки, хотіли б залишитися там протягом тривалішого періоду, або осісти. Істотним фактором тяжіння для них радше є той факт, що Словаччина є транзитною країною в ЄС. Тому українські мігранти можуть побачити хорошу можливість продовжити зі Словаччини у напрямку країн Західної і Північної Європи з кращою економічною ситуацією і рівнем життя, часто з кращою підтримкою для мігрантів.

Словацькі експерти з міграції бачать тільки "невеликі зміни" у структурі міграції українців в останні роки. Кількість українських мігрантів у Словаччині, незважаючи на те, що вони домінують у статистиці мігрантів з третіх країн, дуже мала. В цілому, всі експерти бачать збільшення кількості українських мігрантів, що прибувають до

Словаччини, у 3 групах: 1) молоді люди, в основному чоловіки, що приїждять для навчання в університетах; 2) кваліфіковані робітники, яким пропонується заповнити нестачу робочої сили, особливо лікарів, медсестер, ІТ-фахівців; і 3) менш кваліфіковані робітники, наприклад, для будівельних майданчиків, що також пов'язано з економічним зростанням у Словаччині і падінням рівня безробіття в останні роки.

Згідно з опитуванням, Словаччина не є основним пунктом призначення або транзитною країною для українських мігрантів. Незважаючи на те, що мільйони людей залишили Донецьку і Луганську області, враховуючи значний розмір України, це національна міграція, міграція до Росії і, можливо, деяких країн ЄС, Польщі і Чехії.

Більшість словацьких експертів дійшли висновку, що збройний конфлікт у Східній Україні і анексія Криму Росією не має прямого впливу на міграцію українців до Словаччини в останні роки. Проте вторинний вплив конфлікту і анексія Криму помітні на основі погіршення соціально-економічної ситуації в Україні, що мотивує більшу кількість українців шукати більш високооплачувану роботу в інших країнах, в тому числі Словаччині.

Однак недержавні суб'єкти стверджують, що Словаччина не має ніяких підстав побоюватися напливу мігрантів, особливо з України, до такої міри, що це буде загрожувати національній безпеці. З іншого боку, Словаччина потребує і буде продовжувати потребуватимуть робочої сили з третіх країн і уряд має створити механізми для інтеграції і використання людського, інтелектуального та лінгвістичного капіталу мігрантів. Більш відповідний підхід, ніж обмеження, полягає у тому, щоб створити умови для гідного і повноцінного життя для мігрантів з метою сприяння їх інтеграції в словацьке суспільство.

Як можна зробити висновок на основі наявних даних, тенденцій, політики, законів, і наших досліджень, проведених в рамках проекту, Словацька Республіка в даний час перебуває у поворотній точці, оскільки міжнародна міграція турбує суспільство. З країни, де імміграція була не висока, а кількість осіб, які шукають притулку, була низькою, як і кількість мігрантів, які живуть і працюють в країні, Словаччина переживає важливу трансформацію в цьому відношенні протягом останніх 3-5 років. Приплив легальних мігрантів зростає до несподіваного ступеня, приносячи з собою велике прискорення викликів. Це стосується не тільки власне кількості мігрантів, але також знаходить своє відображення у явищах, процесах, механізмах і тенденціях, які супроводжують міграцію і впливають на життя словацького суспільства у багатьох вимірах.

Наші емпіричні дослідження показали, що більшість словацьких експертів з міграції схильні до лібералізації міграційної політики зокрема, що до України. Скасування стандартних короткострокових віз може бути одним із заходів, яких має бути вжито. Як зазначено в деяких відповідях експертів з питань міграції Словаччини, міграція як така може в майбутньому стати інструментом сприяння подальшому розвитку Словаччини.

На завершення, ми можемо надати такі рекомендації:

- У засобах масової інформації та суспільного дискурсу необхідно підкреслити різницю в темпах і характері міграції з Середземномор'я і з України та інших країн Східного партнерства
- Українці - це переважно трудові мігранти (з високим рівнем освіти, в основному фахівці в своїй професії), які зацікавлені в пошуку легальної зайнятості, і більшість з них є сезонними або тимчасовими мігрантами.
- Існує потреба в інформаційній кампанії в Україні з питань міграції в ЄС / країни Вишеградської групи
- Повинна бути надана інформація щодо прав, соціального захисту мігрантів, імміграційних процедур, ризиків, пов'язаних з торгівлею людьми та багатьох інших питань, пов'язаних з міграцією. Важливо просувати успішні приклади інтеграції і уникнути ксенофобії й антиімміграційних настроїв.
- Координація технічної та гуманітарної допомоги на рівні країн Вишеградської групи, спрямованої на внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні.
- Покращення захисту і допомоги ВПО в Україні. Зростання потреб у гуманітарній допомозі в Україні вимагає термінової відповіді. Надання адресної допомоги, сприяння і розвиток стратегій адаптації ВПО в Україні, у тому числі ціла низка програм допомоги (наприклад, кредитні схеми, схеми відкриття бізнесу), проекти у галузі інфраструктури (житло, об'єкти соціальної сфери і т.д.), інтеграційні співтовариства, послуги сприяння зайнятості і багато інших.
- Підтримка темпу для введення безвізового режиму між Україною та ЄС
- Надання допомоги Україні в проведенні реформ, необхідних для запровадження безвізового режиму з ЄС.
- Розробка програм в країнах Вишеградської групи для добровільного повернення українців на батьківщину, а також в Україні і співпраці з урядом України.

Список використаної літератури

- DIVINSKÝ, B. (2004): Migration Trends in Selected Applicant Countries. Volume V – Slovakia. An Acceleration of Challenges for Society. International Organization for Migration, Bratislava.
- DIVINSKÝ B. (2009): Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004-2008). International Organization for Migration, Bratislava.
- EUROSTAT (2016): Twenty-one regions below half of the EU average. In: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7192292/1-26022016-AP-EN.pdf/602b34e8-abba-439e-b555-4c3cb1dbbe6e>

Додаток:

1) Основні характеристики наших респондентів: Група А - експерти (N = 16)

Респондент №	Тип установи
A 1	Академічна
A 2	Незалежний експерт/фрилансер
A 3	Академічна
A 4	Науково-дослідний інститут
A 5	Науково-дослідний інститут
A 6	НУО
A 7	Незалежний експерт/фрилансер
A 8	НУО
A 9	Уряд
A 10	Уряд
A 11	Уряд
A 12	Міжнародна/міжурядова
A 13	Уряд
A 14	НУО
A 15	НУО/Академічний
A 16	НУО

Джерело: Власні дослідження, 2016

2) Основні характеристики наших респондентів: Група В - Українські мігранти (N = 15)

Джерело №	Вік (років)	Стать	Освіта
B 1	18	Жін	Повна середня (і зараз навчається в університеті)
B 2	22	Чол.	Університет
B 3	18	Жін	Повна середня (і зараз навчається в університеті)
B 4	18	Чол.	Повна середня (і зараз навчається в університеті)
B 5	39	Жін	Професійна школа
B 6	21	Чол.	Університет 1-го ступеня (Бак.)
B 7	31	Чол.	Університет
B 8	33	Чол.	Університет
B 9	46	Чол.	Університет
B 10	39	Жін	Повна середня
B 11	33	Чол.	Університет
B 12	55	Чол.	Університет
B 13	37	Чол.	Професійна школа
B 14	39	Чол.	Професійна школа
B 15	28	Жін	Неповна середня

Сімейний стан	Місце походження в Україні	Період перебування (у місяцях на 1 березня 2016)
Неодруж.	Сміла (Черкаська область)	6
Неодруж.	Кременчук (Полтавська область)	6
Неодруж.	Вінниця (Вінницька область)	6
Неодруж.	Луганськ/Дніпропетровськ (Луганська/Дніпропетровська)	6

	область)	
Одружен.	Рівне (Рівненська область)	18
Неодруж.	Донецьк (Донецька область)	6
Одружен.	Ужгород (Закарпатська область)	4
Одружен.	Ужгород (Закарпатська область)	24
Одружен.	Черкаси (Черкаська область)	10
Одружен.	Київ (місто Київ)	24
Одружен.	Не вказано (Закарпатська область)	18
Одружен.	Не вказано невелике село (Закарпатська область)	6
Одружен.	Не вказано (Закарпатська область)	9
Одружен.	Івано-Франківськ	9
Одружен.	Київ (місто Київ)	11

Джерело: Власні дослідження, 2016

Висновки

Dušan Drbohlav, Marta Jaroszewicz

У цьому завершальному розділі ми надамо огляд деяких важливих результатів наших досліджень, не зосереджуючись надмірно на деталях, посилаючись на розділи, присвячені окремим країнам, а також на вступ, де коротко викладено наші основні наукові цілі і методологічний підхід. На додаток до досить стандартного опису з використанням традиційних, як правило, доступних статистичних джерел, які не так часто використовуються, хоча й відображають нещодавню міграційну ситуацію та тенденції, ми використовували наші якісні інтерв'ю. Інтерв'ювання експертів з питань міграції та самих мігрантів через напівструктуроване інтерв'ю і отримання цінної інформації через фокус-групи надало нам унікальну додану вартість до того, що було відомо про проблеми, про які йдеться про нещодавню міграцію з України за часів кризи в широкому розумінні. Це багато говорить про реалії, про те, як їх проживають і сприймають, допомагає проникнути у багато нюансів життя мігрантів та обставини, які визначають їхні долі на мікро-індивідуальному, або мезо- і макро-структурних рівнях. Таке розуміння не досягається за рахунок кількісних підходів. З іншого боку, застосовувана методологія нашого дослідження (на основі порівняно невеликих зразків, розроблених за допомогою методів неймовірнісної вибірки (non-probability sampling)) робить її складною для узагальнення і формулювання широких і далекосяжних висновків. У світлі цього, необхідно зробити висновки зі свідчень окремих респондентів. З іншого боку, щомісячні звіти, які збиралися протягом 10 місяців поспіль (в період з вересня 2015 року по червень 2016 року) дають інформацію про останні міграційні зміни (кількісні дані), які говорять самі за себе (див. Другий розділ книги). Підводячи підсумок, нижче ми відповідаємо на наші основні питання дослідження в спрощеному вигляді, без відмінності між різними джерелами даних або групами респондентів. Це є свого роду "ідеалізована реконструкція історії» на основі як суб'єктивних, так і більш об'єктивних джерел, які ми визначили за допомогою досліджень.

Ми зосередилися на відповіді на кілька основних питань дослідження: 1) Як анексія Криму Росією і конфлікт на сході України вплинули на моделі мобільності українського населення? 2) Чи вплинули анексія Криму Росією і конфлікт на сході України на трудову міграцію в українському суспільстві? 3) Які кількісні і якісні характеристики ВПО, осіб, які шукають притулку, та трудових мігрантів з України? 4) Які основні мотиви, які рухають ВПО і осіб, які шукають притулку, щоб покинути зону конфлікту? 5) Яке правове і соціальне становище українських вимушених переселенців в Україні, так і в різних країнах? 6) Що можна зробити, щоб краще задовольняти потреби українських вимушених переселенців? 7) Які зміни політики можуть бути реалізовані українським урядом, урядами V4 і ЄС?

Вплив конфліктів: ВПО і нові міграційні потоки

Виявилось, що анексія Криму Росією і збройний конфлікт в Східній Україні якоюсь мірою змінили динаміку і міграційні моделі, що характеризують міграцію всередині країни, з і навіть в Україну. І аналіз наявних статистичних даних і результатів напівструктурованих інтерв'ю з експертами та мігрантами ясно показують, що ми є свідками нового явища міграції до Польщі. З 2014 року Польща переживає величезний приплив українських мігрантів, якого не було з моменту розпаду Радянського Союзу. З іншого боку, загальні міграційні моделі української міграції в Чехію не змінилися надто

сильно - в тому числі немає великої кількості іммігрантів/осіб, які шукають притулку, за деякими винятками: ймовірно, що зростають незаконна/нелегальна міграція та економічна діяльність мігрантів, прибуття українців, які отримали польські візи і, згідно з даними, отриманими в Україні, молодші мігранти, студенти та члени сімей тих, хто вже влаштувалися в країні, почали прибувати до Чехії частіше. Швидкість, з якою студенти і як кваліфіковані, так і некваліфіковані українські робітники почали офіційно приїжджати до Словаччини, також зросла, з, імовірно, більш активною участю в нерегулярній економічній діяльності (модель "легального перебування поряд з незаконною роботою")... але водночас багато інших міграційних структур, пов'язаних з українською міграцією в Словаччину, не показали якихось істотних змін з плином часу.

Внутрішньо переміщені особи, вимушені мігранти з'явилися у величезних кількостях. Вони зазвичай не збираються мігрувати за межі свого рідного краю. Що варто підкреслити, справді, це те, що вразливі групи досить часто представлені серед ВПО (в основному інваліди та/або люди похилого віку).

Крім того, у зв'язку з цими подіями загальна соціально-економічна ситуація в Україні, яка і раніше була поганою, погіршилася ще більше (можливості для ведення бізнесу скоротилися, безробіття збільшилося, соціальна допомога для ВПО створює навантаження на бюджет тощо) і тим само активізувався міжнародний міграційний відтік на основі економічних (трудових) мотивів. Як наслідок, ті, хто думав про міграцію в майбутньому, або навіть ті, хто ніколи не хотів мігрувати, ставали на цей шлях. Стало очевидно, що багато молодих українців, часто фахівці, підприємці та жінки, можуть вирушити в дорогу. При цьому пряма міграція з районів конфліктів за кордон є відносно рідкісною. Ці люди стають ВПО або мігрують за кордон пізніше в якості осіб, які шукають притулку або економічних мігрантів з інших основних міст і населених пунктів України (істотне зростання дозволів на проживання / на роботу в Польщі). В даний час збільшення українських шукачів притулку також помітне, особливо у Польщі (див. вище). Українці часто можуть приєднатися до членів сім'ї, які вже виїхали за кордон.

Що стосується просторової структури, частка ВПО в регіонах України залежить від відстані від районів, що постраждали від конфлікту. Як правило, роль Росії в якості реального і потенційного місця призначення міграції зменшилася (через її роль агресора і через економічну кризу, що виникає у зв'язку з наслідками санкцій ЄС) на користь зростання привабливості країн ЄС, включаючи Вишеградську групу, в основному Польщу. Крім того, в той час як еміграція або короткострокова і довгострокова міграція традиційно характерні для західних регіонів України, здається, що в силу обставин східні регіони країни і столиця Київ також стали районами, які характеризуються міжнародним відтоком міграції (хоча точні статистичні дані відсутні, це, здається очевидним у всіх трьох дослідженнях у країнах Вишеградської групи).

Хоча кількість українських шукачів притулку як у ЄС в цілому, так і в країнах Вишеградської групи зростає, кількість наданих міжнародних статусів захисту, як і раніше, дуже низька. Здається, що ця міграція з України може іноді супроводжуватися нелегальною міграцією, незаконною економічною діяльністю з боку мігрантів або навіть торгівлею людьми. Деяке збільшення незаконної економічної діяльності, пов'язане з міграцією, було відзначено в усіх трьох країнах призначення.

Різні чинники, що впливають на міграцію

У той час як війна з її трагічними і катастрофічними наслідками лежить в основі внутрішньої міграції, є багато важливих "штовхаючих" і "притягуючих" міграційних чинників, які є рушійною силою нинішньої української міжнародної міграції. Війна як така (головним чином загроза безпеки і небезпека переслідування з боку проросійських сепаратистів, які контролюють регіон), нестабільна політична та економічна ситуація, корупція, кумівство, економічна криза, вельми обмежені можливості для людей, щоб увійти на ринок праці і використовувати свій людський капітал, дуже низькі заробітки, падіння рівня життя, відсутність соціального забезпечення і бажання уникнути мобілізації є одними з найбільш важливих "поштовхів".

Звичайно, політична стабільність і позитивний економічний розвиток Польщі, Чехії та Словаччини і відповідний попит на дешеву (іноземну) робочу силу (досі підтримується досить ліберальною візовою та міграційною політикою в Польщі, на відміну від набагато більш обмежувальної міграційної політики в Чехії і Словаччині) супроводі разом з відносно високими заробітками приваблюють українців в ці країни.

Сильні діаспори, функціональні соціальні мережі - члени сім'ї, друзі або знайомі, які вже влаштувалися в цих країнах Вишеградської групи - і попередній (позитивний) досвід міграції полегшили рух і зробили подальшу інтеграцію в нове суспільство приймаючої країни і її ринок праці легшими. Крім того, стає все більш популярним отримання вищої освіти за кордоном - наприклад, за допомогою нещодавно запущених програм навчання для українців у країнах ЄС (особливо в Польщі) або просто тому, що високоякісна освіта для тих, хто розуміє мову більшості, є безкоштовною (Чехія). Тут слід також згадати спільну слов'янську культуру і спільну спадщину з даними трьома країнами Вишеградської групи, а також їх географічну близькість (з відповідними низькими витратами на поїздки).

Циркулярна і постійна міграція

Крім динаміки міграції (особливо у випадку Польщі), найважливіші зміни в найостаннішій міграції українців можна спостерігати, коли йдеться про взаємозв'язок між циркулярною і постійною міграцією. Деякі в основному тимчасові трудові циркулярні рухи можуть змінюватися на постійне місце проживання за кордоном (див. Чехію, почасти й Польщу). З іншого боку, деякі з респондентів стверджують, що режим циркулярної міграції, як і раніше, домінує серед українців. Справді, це підтримується поточним істотним збільшенням тимчасового руху трудової міграції українців до Польщі (за спрощеною схемою зайнятості, яка не вимагає дозволу на роботу), хоча є свідчення про мігрантів, які намагаються "продовжувати ці рухи" або застосовувати різні стратегії, щоб перетворити їх перебування на довгострокову перспективу або навіть на постійне поселення. Крім того, існує ще один міграційний канал, який широко використовується в основному в Польщі, в меншій мірі, також у Словаччині, який використовує той факт, що людина може простежити і довести свої етнічні корені у відповідних потенційних країнах призначення, а тому отримує пільговий режим перебування.

ВПО й інтеграція мігрантів

Було виявлено, що багато ВПО в Україні перемістилися і намагаються інтегруватися в свої нові приймаючі громади, але вони стикаються зі значними перешкодами під час адаптації до нового місця проживання. Багато з них стикаються з істотним зниженням їх життєвого рівня - нижче за рівень місцевого населення. Крім того, вони мають проблеми в організації основних питань, що стосуються їхнього життя - офіційні документи, соціальна та гуманітарна допомога. Є ознаки дискримінації щодо них на ринку праці з точки зору пропозиції неадекватних робочих місць або низьких зарплат, проблеми з пошуком житла або приміщення, влаштування дітей в школах, або отримання кредиту. Також непросто для людей з великих міст пристосуватися до життя в сільській місцевості. Багато з цих проблем важко подолати, особливо для вразливих груп (матері-одиначки або літні люди). Незважаючи на всі ці проблеми, відкритий ворожий конфлікт між місцевими жителями і ВПО є винятком.

Було доведено дуже важливу роль членів сім'ї, друзів і/або знайомих під час перебування закордоном. Вони слугують у якості ефективного інструменту полегшення інтеграції та задоволення культурних, економічних і психологічних потреб.

Складається враження, що українські мігранти зможуть добре і швидко інтегруватися в ринок праці відповідних цільових країн Вишеградської групи. З іншого боку, їхня робота переважно ручна, а не інтелектуальна, і їхній людський капітал часто не використовується. Незважаючи на те, що мовний бар'єр для українців не є основним, важливість оволодіння мовою приймаючого суспільства досить часто згадується в якості попередньої умови для отримання знання про суспільство, кращої роботи і сходження вгору по соціальній драбині. Інтеграція мігрантів у суспільство в цілому (за винятком сімейних кіл) є складнішою, спілкування з більшістю населення все ще досить обмежене і, швидше за все, більш доступне для заможних професіоналів з кращою роботою. Проблемні відносини були зафіксовані і всередині українських діаспор, можливо, у стосунку до різниці в часі прибуття (стара хвиля в порівнянні з новою) і регіоні походження ("Західна" та "Східна" Україна). У зв'язку з цим, респонденти в Польщі вказали як на конкретний приклад на невелику і дуже закриту спільноту кримських татар у Польщі. У деяких населених пунктах, а саме в регіонах Східної Польщі, що межують з Україною, присутня величезна концентрація українців і, як наслідок конкуренція на місцевому ринку праці створює деякі проблеми, що призводить до виникнення напруженості між "старими" і "новими" мігрантами та мігрантами і місцевими жителями.

Одним з важливих чинників є те, що всі мігранти регулярно спілкуються з сім'єю і друзями в Україні по телефону або через Інтернет.

Взагалі, здається, що ставлення до українців у приймаючих країнах не було негативним через вплив міграційної кризи, пов'язаної з масовим припливом біженців з країн Близького Сходу. Навпаки, здається, швидше, позитивні реакції щодо українців зміцнилися на тлі уявлення про масу більш культурно віддалених близькосхідних біженців.

Заходи та політика

Існує чітке уявлення (de Haas (2007)) про те, що міжнародна міграція як така не є панацеєю для вирішення більш структурних проблем розвитку. "Якщо держави не в змозі реалізувати більш загальну політичну та економічну реформи, міграція ... навряд чи сприятиме загальнодержавному сталому розвитку" (де Хаас, 2007, III, аналогічно, наприклад, Piracha, Saraogi, 2011, Vetrovec, 2004 і т.д.) Крім того, зазвичай, конфлікт на території їхньої власної країни лише загострює непросту ситуацію і додає вимушених мігрантів до добровільних. Отже, вирішення конфлікту з Росією здається першою обов'язковою умовою. Наступне, потрібні глибокі політичні і соціально-економічні реформи українського суспільства, які, проте, ймовірно, будуть супроводжуватися ще більшим відтоком міграції (див де Хаас, 2010). Лише створення функціональної демократичної системи, заснованої на вільній ринковій економіці, такій, як у ЄС або інших розвинених демократичних країнах, може привести до поступової стабілізації еміграції і циркулярних міграційних потоків в Україні. Хороша економічна і соціальна політика є водночас і найкращою політикою в області міграції. Як часто стверджується, ЄС повинен чинити вплив на необхідні швидкі українські реформи через програму Східного партнерства ЄС та виконання Плану дій з лібералізації візового режиму, що уможливить інтенсивнішу співпрацю між Україною та ЄС у рамках вільнішого міграційного режиму (наприклад, Duvell, Lapshyna, 2015).

Вищезазначене сильне повідомлення було радше імпліцитно, ніж експліцитно згадане багато разів у наших інтерв'ю. З цієї точки зору, респонденти запропонували інші заходи щодо поліпшення ситуації в Україні, які здаються важливими, але частковими. Деякі з тих, які були згадані українськими респондентами і дослідниками в Україні:

Для ВПО:

надійні державні програми з підтримки, соціальної адаптації та інтеграції ВПО, поліпшення реєстрації ВПО і ухвалення положень, які б забезпечили їм право голосу, розробка програм переселення ВПО в ті регіони, де населення значно зменшилося.

Для міжнародних мігрантів:

- Підтримка культурних зв'язків з мігрантами (через відповідні державні культурні і освітні установи);
- Збільшення кількості консульств і посадових осіб, поліпшення процедур перетину кордонів та збільшення пропускнуої спроможності пунктів пропуску через державний кордон;
- Відкриття європейського ринку праці для українців;
- Визнання українських дипломів і вчених ступенів у ЄС;
- Підтримка спільних досліджень з української трудової міграції та взаємного обміну інформацією у цій галузі;
- Підготовка інформації для мігрантів про країни призначення і особливо про їхні можливості працевлаштування і вимоги;

- Сприяння поверненню мігрантів, які були за кордоном, почавши ефективні програми з метою «стабілізації» і успішної їх реінтеграції; надаючи можливості для запуску і підтримки малого бізнесу, направляючи гроші мігрантів в українську економіку. Це все повинно йти поряд, наприклад, з визнанням навичок, набутих за кордоном мігрантами, і певними податковими і митними пільгами;
- Посилення соціального захисту українських працівників за кордоном.

Як це може виглядати в майбутньому?

Велика кількість сигналів вказують на те, що загальна соціальна ситуація, і, отже, економічна ситуація в Україні навряд чи значно покращиться в короткостроковій перспективі. У цілому картина майбутнього розвитку в Україні виглядає переважно песимістично, ніж оптимістично. Відповідно, не можна очікувати на радикальне зниження міжнародних міграційних відтоків з України, в той час як міграційні патерни можуть змінюватися радше поступово, ніж різко (існують деякі важливі «стабільні фактори», тісно пов'язані з міграцією, які насправді міцно вкоренилися).

Що стосується майбутніх міграційних стратегій тих мігрантів, які вже мігрували в країни Вишеградської групи, немає чіткої та однозначної картини. Може бути виконаний ціла низка сценаріїв, які залежать від багатьох "мікро і макро", пов'язаних з цим фактором: від продовження міграції "на захід", до можливого повернення.

Концептуальні питання

І наостанок, але не в останню чергу, є принаймні ще три загальні концептуальні питання, які ми торкнулися виконанні під час наших досліджень, які варто коротко прокоментувати, зокрема, відношення між добровільними і примусовими міграційними переміщеннями, траєкторія розвитку міграції відповідних країн Вишеградської групи і стратегії мігрантів з точки зору вибору на користь короткострокового циркуляра в порівнянні з довгостроковою або постійною міграцією.

Відношення між добровільним і примусовим міграційними переміщеннями

Приклад міграційних потоків, спричинених анексією Криму Росією та бойовими діями в Донецькій і Луганській областях, показує нам, наскільки складним є явище вимушеної міграції. Замість польоту панічної втечі від небезпеки (хоча і таке ставалося) це був обміркований від'їзд, що частіше приводив до міграції в інші безпечні регіони України, ніж еміграції за кордоном. Якщо був обраний останній пункт призначення, мігранти часто переїжджали з допомогою моделі міграції "крок за кроком" - спочатку в інший регіон/ місто України і тільки потім, через деякий час, - за кордон. У зв'язку з цим, примусова міграція була "доповнена" "добровільною економічною", оскільки мігранти розглядають всі переваги (поряд з недоліками), які вони могли б отримати

при переїзді до більш розвиненої, процвітаючої країни. Під час міграції вони часто ефективно використовували свої соціальні мережі - в основному членів сім'ї, які вже перебували в одному з місць призначень у відповідній країні протягом деякого часу. Не лише сім'я і друзі, а й часто їх власний позитивний досвід попереднього (трудового) перебування зіграли важливу роль у виборі місця призначення і здійсненні планів мігрувати. У цьому аспекті фактори, які визначали "примусову міграцію" були такими ж, як ті, що запускають рух добровільної економічної міграції. У той час як молоді, здорові і економічно активні особи можуть вирушити в подорож, літні люди або інваліди залишаються в зонах військових дій, незважаючи на критичну загрозу для їхнього життя. Це часто буває з бабусями і дідусями або батьками мігрантів.

Наразі ми не можемо описати те, що станеться після того, як конфлікт буде вирішений (він триває досі), хто повернеться, і за яких умов. Очевидно, що при введенні цього в ширший міграційний контекст, висновки полягають у тому, що примусова міграція має багато варіантів залежно від мікро- і макрофакторів, які відіграють вирішальну роль. Проте, мікро- і макрофактори можуть істотно відрізнитися між культурами і регіонами.

Необхідне значно глибше дослідження взаємозв'язку між добровільним і примусовим міграційними переміщеннями.

Вивченітраєкторії розвитку міграції до країн Вишеградської групи

Існує поняття європейського "міграційного циклу", широкообговореного, наприклад, в Okolski (2012), Drbohlav (2012). Воно засноване на припущенні, що всі європейські нації-держави, у період проходження процесу модернізації, з плином часу також перейдуть від чистої еміграції до чистої імміграції в країні. В перебігу змін країни проходять через певні стадії міграції: попередній етап, зліт, розширення і зрілість. На попередньому етапі велика частина сільського населення витісняється і змушена мігрувати через швидке зростання продуктивності в поєднанні з високою швидкістю природного приросту населення, що ведуть до великої еміграції. Навпаки, зрілий етап передбачає стійкість і значну присутність іммігрантів (або їх нащадків) і безперервний, але суворо регульований приплив іноземців у відповідності до потреб економіки. Стадія зрілості розвивається поступово зі зниженням природного приросту, старінням населення і зростанням попиту на робочу силу. Таким чином, основні чинники змін процесів від еміграції до імміграції країни стосуються демографічного і економічного розвитку, поряд з парадигмами міграційної політики і контролю. "Крім того, існує додаткове припущення, що "молоді"- тобто більш пізні - країни імміграції проходять у рамках циклу міграції через більше чи менше подібні фази або етапи до тих, що їх пройшли "старі" країни імміграції на два або три десятиліття раніше" (Drbohlav, 2012).

Справа в тому, що при застосуванні цієї концепції в країнах Вишеградської групи можна було б очікувати на поступову гармонізацію розвитку міграції, у тому числі, ймовірно, також вельми подібні траєкторії, через які вони досягають завершальній стадії. Формулюючи висновки з аналізу Польщі, Чехії та Угорщини (Словаччина не була включена) в 2012 році, ми дійшли висновку, що "досить важко обґрунтувати одну

узгоджену модель переходу, через яку країни Центральної / Східної Європи йдуть від їх еміграції в епоху імміграції" (Drbohlav, 2012) і «Чеська Республіка, а потім Угорщини, перебувають попереду на шляху до того, щоб стати країнами зрілих імміграцій, у той час як Польща значно відстає" (Drbohlav, 2012).

Тепер, після декількох років, поточна міграційна ситуація, включаючи наслідки військового конфлікту в Україні, показує нам, що міграційний розвиток різних країн Вишеградської групи (зі Словаччиною замість Угорщини) вирізняється дивергенцією, а не збіжностями. Це стосується кількості іммігрантів і емігрантів з і до окремих країн (зі значними відмінностями між країнами в абсолютному і відносному вираженні!). структури припливу мігрантів у термінах індивідуальних міграційних статусів - переважно короткостроковими/довгостроковими/ постійного проживання, а також розвитку міграційної політики (дуже обмежувальний характер порівняно з дуже ліберальним); щодо всіх цих відмінностей дивіться текст вище. Певна гетерогенність дійсно існувала і раніше, але, здається, що, незважаючи на припущення концепції (і, можливо, також спроби ЄС) вона посилюється з плином часу.

Виникає одне вельми важливе питання щодо того, як поточний міграційний європейський "масовий безлад" і його вплив на окремі країни сприятиме подальшій диференціації або, навпаки, гармонізації міграційного розвитку ЄС і країн Вишеградської групи.

Стратегії мігрантів з точки зору використання короткострокової циркулярної і довгострокової або постійної міграції

Існує ще одна концепція так званої "S" кривої моделі, представлена Martin, Taylor (1995), які (на основі міграційних реалій в Західній Європі, Сінгапурі та країнах Перської затоки) стверджують, що з плином часу відбувається поступове перетворення циркулярної міграції у постійну імміграцію і розрахунок (див. також Drbohlav, Janská, 2004). Насправді, ця «регулярність» поставлена під сумнів деякими іншими поняттями, такими як транснаціоналізація (Vertovec, 2004, Portes, Guarnizo, Landolt, 1999) або «рідка міграція» (див. Engbersen, SNEL, de-Boom, 2010), за яких ця трансформація не обов'язкова. На відміну від цього, вони засновані на постійних циркулюючих процесах (створення двох "світів" і ідентичностей, що складаються з країни призначення і походження) або постійних змінах напряму (більш практичній, гнучкій, і просторово більш змінній міграційній поведінці).

У світлі цих понять, результати нашого дослідження становлять ще одну загадку. У той час як деякі реалії відповідають, принаймні, до певної міри, до моделі кривої "S" (див Чехія), інші міграційні криві ближче нагадують інші два поняття (див, наприклад, щодо "транснаціональної імміграції" до Польщі, або "перетікання" поляків в інші країни ЄС). Головоломка стає ще складнішою, коли в гру вступають біженці від війни (вимушені), деякі з них з подальшими економічними мотивами (див. вище).

Список використаної літератури:

- DE HAAS, H. (2010): Migration transitions: A Theoretical and empirical Enquiry into the Developmental Drivers of International Migration. DEMIG project paper no. 1; Paper 24. International Migration Institute, Університет of Oxford, Oxford.
- DE HAAS, H. (2007): Remittances, Migration and Social Development; A Conceptual Review of the Literature, United Nations Research Institute for Social Development, Social Policy and Development Programme Paper Number 34, United Nations, Geneva.
- DRBOHLAV, D. (2012): Patterns of Immigration in the Czech Republic, Hungary and Poland. In: Okolski, M. (ed.): European Immigrations; Trends, Structures and Policy Implications. IMISCOE Research, Amsterdam Університет Press, Amsterdam, pp. 179-209.
- DRBOHLAV, D., Janská, E. (2004): Current Ukrainian and Russian Migration to the Czech Republic: Mutual Similarities and Differences. In: Górný, A., Ruspini, P. (eds.): Migration in the new Europe: East-West Revisited. Palgrave Macmillan, Houndmills, pp. 49-64.
- DUVELL, F., LAPSHYNA, I. (2015): The EuroMaidan Protests, Corruption, and War in Ukraine: Migration Trends and Ambitions. In:
<http://www.migrationpolicy.org/article/euromaidan-protests-corruption-and-war-ukraine-migration-trends-and-ambitions>
- ENGBERSEN, G., SNEL, E., DE BOOM, J. (2010): 'A van full of Poles': Liquid migration from Central and Eastern Europe. In: Black, R., Engbersen, G., Okólski, M., Panțîru, C. (eds.): EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe. IMISCOE Research, Amsterdam Університет Press, Amsterdam, pp. 115-141.
- MARTIN, P., TAYLOR, J. E. (1995): Guest Worker Programs and Policies. Urban Institute, Washington.
- OKOLSKI, M. (ed.): (2012): European Immigrations: Trends, Structures and Policy Implications. IMISCOE Research, Amsterdam Університет Press, Amsterdam.
- PIRACHA, M., SARAOGI, A. (2011): Motivations for Remittances: Evidence from Moldova. IZA DP No. 5467, Institute for the Study of Labor, Bonn.
- PORTES, A., GUARNIZO, L. I., LANDOLT, P. (1999): The Study of Transnationalism: Pitfalls and promise of an Emergent Research Field. *Ethnic and racial studies*, 22, 2, 217-237.
- VERTOVEC, S. (2004): Migrant Transnationalism and Modes of Transformation. *International Migration Review*, 3, 970-1001.